

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**

В І С Н И К

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ВІННИЦЬКОГО ГУМАНІТАРНО - ПЕДАГОГІЧНОГО
КОЛЕДЖУ**

ВИПУСК № 1 (51)

Вінниця, 2026

ВІСНИК НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу
РІШЕННЯ

Національної ради України
з питань телебачення та радіомовлення
щодо реєстрації суб'єкта друкованих медіа
№ 967 від 28 вересня 2023 року
Ідентифікатор медіа – R30-01367
Журнал

Журнал присвячений висвітленню широкого спектру теоретичних та прикладних проблем педагогіки, психології, окремих методик та філології, підтримує традиції інтеграції вишівської науки з практикою, сприяє поширенню досвіду наукової, науково-педагогічної та виробничої діяльності, становленню кадрів вищої кваліфікації; розрахований на спеціальну категорію читачів, зокрема педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів вищої, середньої та дошкільної освіти, здобувачів освіти та молодих науковців.

Вісник заснований у січні 2012 року, виходить 3 рази на рік

Мова видання: українська, англійська

Тематичні напрями Вісника:

- Інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку
- Педагогічні та лінгвістичні аспекти викладання
- Германістика та славістика у сучасному науковому просторі
- Психолого-педагогічні умови формування та розвитку особистості вихованця
- Лабораторія педагогічної майстерності та професійного саморозвитку педагога
- Дисемінація передового педагогічного досвіду
- Відомі імена року
- Проби пера
- Конкурси
- Рецензії

Номер затверджено на засіданні Вченої ради
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
Протокол № 8 від 19 лютого 2026 року

Головний редактор: директор КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж», спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Войцехівський К.Ф.; **відповідальний редактор:** методист коледжу, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, Руда Т.В., **медіа-редактор:** канд.пед.наук, доц. Марценюк О.Г.

Редакційна колегія: д-р.пед.наук, проф. Мисліцька Н.А., д-р.філол.наук Войцехівська Н.К., канд.філол.наук, доц. Січкар С.А. (Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини)

*Відповідальність за зміст статей несуть автори
Матеріали видаються в авторській редакції*

В 53 Вісник науково-методичних досліджень Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу : Випуск 1(51) /за заг. ред. К.Ф. Войцехівського. Вінниця : Твори, 2026. 160с.

ЗМІСТ

ЛЕСЯ УКРАЇНКА: ДО 155-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

БАБІЙ АЛЛА, ІСКРА СВІТЛАНА ЛЕСЯ УКРАЇНКА: ДО 155-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ УНІКАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ЇЇ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ	3
РОМАНУХА ЮЛІЯ, СМІРНОВА СВІТЛАНА, КОНІЧЕК ТЕТЯНА, ДУДКЕВИЧ НАТАЛІЯ ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: УСНИЙ ЖУРНАЛ ДО 155-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЮ-СЛОВЕСНИКУ	9
БЕРЕЖАНСЬКА ОЛЬГА МИСТЕЦЬКА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ АМАТОРСЬКОГО ТЕАТРАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	20

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА

БАДАЛОВА ЛЮДМИЛА ЗНАЧЕННЯ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ	31
БАКАЛОВА НАТАЛІЯ ОСВІТА ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ДЕРЖАВИ	32
ДРОВОЗЮК ЛІДІЯ ОСВІТА ЯК ЦІННІСТЬ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗРІЗ	35
МАШТАЛЯР ЙОСИП ВИХОВАННЯ ЧЕРЕЗ ЗВУК: ЯК СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ ФОРМУЄ ЦІННОСТІ МОЛОДІ.....	39
КОЛЕСНИК ОЛЕКСАНДР, КОЛЕСНИК ОЛЕНА ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: МІЖ АКАДЕМІЧНОЮ ІСТОРІЄЮ ТА СУСПІЛЬНИМ ЗАПИТОМ.....	41
ПОХИЛЮК ОЛЕНА, ЮРЧАК КРІСТІНА НОВИЙ ПРАВОПИС У ЗМІ: АНАЛІЗ ДОТРИМАННЯ НОРМ У ПУБЛІЧНОМУ ДИСКУРСІ	51
ПРИСЯЖНЮК ДМИТРО, МАРТИНЮК ВІКТОР, БИСТРИЦЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВІННИЦЬКОГО ПОВІТУ КІНЦЯ ХІХ ПОЧАТКУ ХХ СТ.	56

КУЛЬТУРА, НАУКА, ОСВІТА: СМИСЛОЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

РУДА ТЕТЯНА МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ	60
КОНОПКО ОЛЬГА КРОКУЮЧИ РАЗОМ: ЯК ВИХОВАТЕЛЬ-МЕТОДИСТ ФОРМУЄ КОМАНДУ ОДНОДУМЦІВ	62
СТЕПОВА АЛЛА ОБРАЗИ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ У ХУДОЖНІХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ	66
ДИМІНСЬКА ВАЛЕНТИНА, ПЕКУРАРУ ЛЮДМИЛА ВЧИМОСЯ У КЛАСИКІВ	72
ТАРАШЕВСЬКА ОЛЬГА, ЦІСАР ІРИНА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	79
ХОМЦЬКА НАТАЛІЯ, ІЩУК ВІКТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ.....	82

ШЕРШУН ГАЛИНА РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ФОРМУВАННІ СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ ДО БЕЗПЕКИ ЯК ЧАСТИНИ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ.....	85
МИХАЛЬЧИШИНА ЛАРИСА ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ДЕРЖАВИ НА ГЛОБАЛЬНИХ РИНКАХ	87
ЛЕЛЯК ЛЮДМИЛА ПРОЦЕС РЕКРЕАЦІЇ ПІСЛЯ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ	90
ОСИП ЮРІЙ, ОСИП МАРІЯ РОЛЬ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	95
ЛИМАР ОЛЕНА ОСВІТА У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ ЯК ОСНОВА ПРОЗОРСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНИХ ПРОЦЕСІВ	102
ПОХИЛЮК ОЛЕНА МОРАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС	105
НЕЧИПОРЕНКО ТАЇСІЯ ДИТЯЧІ СВЯТА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ: ТВОРЧО. ВЕСЕЛО. ЦІКАВО.	107
НАДКЕРНИЧНА ЛЮБОВ, СВЕРЛОВИЧ ВАЛЕНТИНА ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА.....	112
ТЕРЕЩУК АНДРІЙ ВАЛЕОЛОГІЧНА ТА МОРАЛЬНА ОСВІТА У ПЕДАГОГІЦІ Я.-А. КОМЕНСЬКОГО	117
БУГА ОКСАНА, ДЯЧЕНКО ВІКТОРІЯ НАУКОВО-ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ НАВИЧОК ТА ВМІННЯ ПРИЙМАТИ РІШЕННЯ	121
ВДОВІНА КАТЕРИНА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ	124
КУШКО ІГОР, ЛИСАК ІГОР ПІДГОТОВКА ДО НМТ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: АНАЛІЗ ВИКЛИКІВ ТА СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ.....	127
ВОЛКОДАВ ТЕТЯНА ЗАСТОСУВАННЯ МАТРИЧНИХ МЕТОДІВ У ЕКОНОМІЧНОМУ АНАЛІЗІ ТА МОДЕЛЮВАННІ.....	131

МОВА І ЛІТЕРАТУРА У СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

КУЦЕНКО ТЕТЯНА ІНОЗЕМНІ МОВИ ТА ЕТИКА МІЖНАЦІОНАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ШЛЯХ ДО ПОРОЗУМІННЯ	139
БЕРЕЗОВСЬКА ВІТАЛІНА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	141
ГОЛОВАНЮК ВАЛЕНТИНА, ГЕДЗ ДАР'Я «ЖИТТЯ НА ОБОЧИНІ»: МАРГІНАЛЬНІСТЬ ЯК СПОСІБ ЖИТТЯ В РОМАНІ М. КАННІНГЕМА «ДІМ НА КРАЮ СВІТУ»	146
УСИК МАРІЯ СЛІПІ ПРОРОКИ ВОЛІ: ТРАГЕДІЯ ТА ТРИУМФ УКРАЇНСЬКОГО КОБЗАРСТВА.....	149
ШУЛИЧЕНКО ОЛЕКСІЙ ГАМЛЕТ ЯК ПРЕДСТАВНИК НОВОГО ПОКОЛІННЯ. ТРАГЕДІЯ І ТРИУМФ	152
ШЛІХТЕНКО ЮЛІЯ, КУЛІЧЕНКО АНГЛЕЛІНА-АНАСТАСІЯ THE USE OF FIGURATIVE LANGUAGE IN CONTEMPORARY ENGLISH SONG LYRICS.....	154
ЛОБОДА МАРІЯ АВТОРСЬКА ПОЕЗІЯ «Я – ТАНК, Я – ВІЙНА, Я – ВБИВАЮ».....	158
ВИМОГИ до написання статей	159

ЛЕСЯ УКРАЇНКА: ДО 155-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
**УНІКАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ТА ЇЇ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ**
УДК 821.161.2.09 ЛЕСЯ УКРАЇНКА
БАБІЙ АЛЛА

*викладач кафедри української філології
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

ІСКРА СВІТЛАНА
*кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри
теорії та методики музичного виховання
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

Геніальна українка, дочка Прометейя, символ нескореного людського духу, легендарна жінка, нестримна європейка, феномен своєї доби, витончена українська душа – у цих іпостасях постала в історії української культури Леся Українка.

Про особливі обдарування Лариса Косач свідчать факти з її дитинства:

У 4 роки дівчинка навчилася читати, у 5 – грала на роялі і почала самостійно писати листи своєму дядькові Михайлу Драгоманову; у 6 років уже майстерно вишивала; у 9 – склала перший вірш – «Надія», у 13 років – вперше опублікувала свої поезії, взявши псевдонім «Леся Українка»; у 14 – видала першу свою поему «Русалка»; у 19 років написала підручник «Стародавня історія східних народів», у 22 – за сприяння Івана Франка видала першу поетичну збірку «На крилах пісень». Леся мала хист і до малювання (деякий час навчалася в художній школі Миколи Мурашка в Києві), і до музики (брала уроки гри на фортепіано у дружини Миколи Лисенка Ольги О'Коннор), і до вивчення іноземних мов (навчалася у приватних викладачів і вивчала мови самостійно).

Леся Українка знала більше, ніж десяток мов, серед них латину та давньогрецьку. Окрім рідної – української, вона вільно розмовляла французькою, німецькою, італійською, польською, болгарською мовами, розуміла грузинську. «Леся мала прекрасні здібності до мов і сама про себе говорила, що, мабуть, немає такого звуку, якого вона не могла б виговорити. Вона писала свої твори українською, російською, французькою та німецькою мовами, перекладала з давньогрецької, німецької, англійської, французької, італійської та польської мов. Вона добре знала латинську мову, а під час перебування в Єгипті почала вивчати іспанську мову», – повідомляє біограф Віра Авдеєва.

Леся Українка, як і більшість духовно обдарованих особистостей, захоплювалася талантами та вміннями інших людей. Вона по-своєму любила кожного, хто збагатив її світ, зробив яскравішим її життя, а головне надихнув і направив її жадібний до пізнання мозок. По-особливому Леся Українка ставилася до Івана Франка, вважала, що «і нігтя його не

варта», але при цьому вступала із Франком в інтелектуальні дискусії, якщо мала інше бачення окресленої проблеми. Біографи пишуть, що за ідеал Леся мала свого дядька Михайла Драгоманова. Він багато спілкувався із нею, читав їй у дитинстві в оригіналі твори світової літератури, всіляко сприяв її розвитку. Наслідуючи свого дядька Михайла Драгоманова, якого надзвичайно шанувала і любила, взяла Леся і псевдонім – Українка, адже він часом підписував свої твори – «Українець». А перелік людей, з якими спілкувалася або листувалася Лариса Косач надзвичайно великий.

Спадок Лесі Українки – вражаючі поетичні поеми, прозові твори, понад 270 віршів, публіцистичні статті, а також неперевершені переклади світової класики. У незалежній Україні видавництво Котога видало тритомник листів Лесі Українки. Є електронні ресурси, де зібраний доробок Лесі Українки. А на тридцятому році незалежності, до 150-ліття від дня народження письменниці, в Україні видали повне, нецензуроване видання творів Лесі Українки у 14-ти томах.

На творчості Лесі Українки зростають покоління. Адже в її доробку є різні типи лірики: пейзажна, громадянська, філософська та інтимна. Тому їх використовують для вивчення з молодшого шкільного віку. До програми входять і поеми Лесі, які вивчаємо у старшій школі, тому що вони потребують глибокого осмислення письменницького задуму. Це драма-феєрія **«Лісова пісня»**, яку літературознавці називають шедевром української і світової літератури та драматургії. У цьому творі Лесі Українки відчувається глибинний зв'язок із стародавніми поемами, що входять у творчу спадщину людства. Розповідаючи у **«Лісовій пісні»** сумну історію кохання, Леся Українка дивовижно точно та вишукано передала глибину вічного протистояння між світлим і темним у людському естві, прірву між красою природи, неповторністю душі, здатної її відчувати, і потворністю обмеженості та жадібності. Це і драма **«Бояриня»**, у якій були показані справжні відносини між українцями та росіянами після **Переяславської ради**. Це і **«Кассандра»**, **«Камінний господар»**, **«Оргія»** – твори, в яких Леся Українка торкнулася тем спільних для української та європейської культури. У цих творах поетеса утвердила риси українського модернізму та художнього методу неоромантизму.

Леся Українка, своєю творчістю і перекладацькою діяльністю органічно вплела українську мову і культуру в загальний цивілізаційний контекст людства.

«Саме Леся Українка видала українцям паспорт, що ми – культурна нація, що ми – європейська нація», – наголосила **Оксана Забужко** в інтерв'ю Радіо Свобода.

Своєю «шляхетною аристократичною лицарською українською жіночністю» Леся Українка заклала такі суспільні і культурологічні тренди, які у кожній епосі знаходять нові форми для втілення. Тому, навчаючи педагогічну еліту, викладачі нашого закладу використовують її твори на заняттях з української та дитячої літератури, а викладач музичних дисциплін, кандидат наук з мистецтвознавства Світлана Іскра уклала нотну хрестоматію **«Солоспіви на вірші Лесі Українки «Нехай мої співи літають...»**.

Основним джерелом інформації про Лесю Українку є книга її сестри Ольги – **«Леся Українка. Хронологія життя і творчості»**. 23 роки Ольга Косач-Кривинюк витратила на опрацювання родинного архіву Косачів-Драгоманових, величезної кількості листів,

зокрема і самої Лесі Українки. Ольга вберегла цей архів під час сталінських репресій проти її родини у 1930-х роках, а потім вивезла його на Захід через фронти Другої світової війни.

Результатом стала біографічна книга, що вийшла друком у Нью-Йорку аж у 1970 році – через 25 років після смерті Ольги Косач-Кривинюк. Вона померла від хвороби в таборі для переміщених осіб 11 листопада 1945 року в німецькому Авгсбургу.

«Ще у 1889 році в листі до брата Михайла Леся Українка виклала велику програму перекладів творів світової літератури українською мовою. В рамках цієї програми вона перекладала твори Гейне – «Ліричні співанки» (1890), поему «Атта Троль» (1893) та інші поезії. Серед її перекладів – гімни з «Рігведи» (1890), поезії Давнього Єгипту (1910), спроби перекладів творів Гомера, Данте, Шекспіра, Байрона».

Видане в СРСР, цензуроване радянською ідеологічною машиною, зібрання творів Лесі Українки становить 12 томів.

«У 1908 році Леся виділила зі своїх невеликих коштів 300 рублів для **Філарета Колесси**, завдяки чому він зміг записати багато дум для свого фундаментального видання», – пише у біографії Лесі Українки її сестра **Ольга Косач-Кривинюк**.

На одному із тих записів зберігся голос самої Лесі Українки.

«Леся Українка впродовж усього життя цікавилася українським фольклором. Вона знала дуже багато народних пісень (близько 500) і сама була визначним носієм фольклору. Перша її фольклористична праця – «Купала на Волині» – опублікована в 1891 році, а останній великий цикл пісень з її голосу записав її чоловік **Климент Квітка** в 1913 році.

Леся Українка і Климент Квітка були першими українськими фольклористами, які почали записувати виконання народних співів на фонограф.

Сама Леся Українка вклала у вуста Мавки із «Лісової пісні» таку думку про себе: «Ні! Я жива, я буду вічно жити. Я в серці маю те, що не вмирає...»

Дякую! Пані Алла щойно розгорнула перед нами величне полотно життя Лариси Косач. Але я хочу запросити вас відчувати ще одну, можливо, найінтимнішу грань її душі.

Леся Українка була музиканткою за самою своєю природою. Ми знаємо її як геніальну поетку, але мало хто замислюється над тим, що Україна могла б мати піаністку світового рівня. Як вже згадувала пані Алла, вчителька Лесі Українки, Ольга О'Коннор (дружина Миколи Лисенка), пророкувала їй блискуче майбутнє. Проте фатальна хвороба зачинила перед нею кришку рояля, але не змогла замкнути музику в її серці. Леся почала «думати» музичними образами, переплавивши нездійснений піанізм у слово. Саме тому її поетичні цикли побудовані за строгими законами симфоній, сонат та сюїт.

Працюючи над хрестоматією «Нехай мої співи літають...», я прагнула дослідити, як композитори різних поколінь відчували цю «приховану музику». Мене вразив той факт, що лише у базі даних відділу музичних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається понад 700 позицій творів на її слова! Це цілий музичний всесвіт!

Моїм завданням як дослідника було відібрати з цього колосального масиву справжні «перлини» – ті солоспіви, які сьогодні допоможуть нам почути ту саму «недоспівану пісню» великої Лесі. Сьогодні для вас звучатиме жива історія українського романсу у

ЛЕСЯ УКРАЇНКА: ДО 155-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
виконанні студенток Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу та мене особисто, концертмейстер Олена Мамонтова.

Ми розпочнемо зі солоспіву «Слово», музику до якого написав Яків Степовий. У музикознавстві його вважають майстром камерної мініатюри, але у цьому романсі він постає як справжній драматург. Це не просто вірш про «слово-зброю» – це діалог митця із власною долею. Степовий відчув у Лесиних рядках ту інтелектуальну силу, яка здатна замінити поетці фізичну міць, якої її позбавила хвороба.

«Слово» (муз. Я. Степового).

Виконує Вікторія Дворчук.

Далі — зовсім інша барва. Леся Українка була однією з перших, хто почав фахово збирати та записувати дитячий фольклор, дбаючи про те, щоб українське слово звучало змалечку.

Сучасна композиторка Богдана Фільц у своєму творі «На зеленому горбочку» ніби реконструює ту ідилічну картину світу, яку Леся пронесла крізь усе життя як оберіг. Це дивовижна музика світла, де народна пісенність поєднується з академічною витонченістю. Саме завдяки цій щирості та простоті, твір Богдани Фільц став рідним уже для багатьох поколінь маленьких музикантів, виховуючи в них любов до рідного слова так само, як колись це робила родина Косачів.

«На зеленому горбочку» (муз. Б. Фільц). Виконує Вікторія Гарбуз.

Після світлих образів дитинства ми переходимо до розквіту почуттів. Солоспів Кирила Стеценка «Стояла я і слухала весну» по праву вважається вершиною української вокальної лірики.

Тут музика не просто ілюструє текст, а стає тонким психологічним дзеркалом. Це момент абсолютного співзвуччя душі з природою, коли кожна інтонація слова знаходить свій відгук у мелодії. Перед нами – приклад ідеального симбіозу поетки і композитора, де звук стає продовженням думки

Стояла я і слухала весну (муз. К. Стеценка). Виконує Єлизавета Сінчук.

Завершити наш виступ хочу твором, який має для мене особливе значення. Він належить до унікального циклу Лесі Українки «Сім нот». Уявіть собі: кожен вірш цього циклу починається з певної ноти. Це була її спроба повернути собі музику, якою вона більше не могла володіти фізично через недугу.

Вірш «Місяць ясененький» має авторський заголовок «Мі.

Колискова». Нота «Мі» тут стає символом медіації, золотої середини, спокою. Для мене цей солоспів — не просто колискова для дитини, а тиха молитва за майбутнє. У ньому поєдналася материнська ніжність родини Косачів та залізна воля Українки, яка навіть у найтемнішу ніч бачила світло місяця як знак надії.

Сьогодні ця колискова набуває особливої, гострої актуальності. У часи, коли наше небо надто часто буває тривожним, нам усім потрібно те відчуття захищеності й віри, яке Леся вклала у ці рядки. Це музика, що лікує понівечену душу і нагадує: світло обов'язково повернеться, а любов є сильнішою за будь-яку темряву.

Пропонуємо вам зараз відкласти всі тривоги і просто послухати цю «недоспівану пісню» великої поетки.

«Місяць ясененький» виконує Світлана Іскра

Завершуючи нашу музичну частину, хочу підкреслити: українські солоспіви на слова Лесі Українки — це не просто репертуар. Це інструмент формування нашої національної ідентичності.

Коли ці твори звучать у стінах коледжу, коли їх вивчає молодь, ми виконуємо заповіт самої поетки — творити «пісні волі», що сіють промінь світла. Дякуємо, що сьогодні ви стали частиною цього великого «солоспіву», який єднає покоління.

*Стаття надійшла до редакції
12 лютого 2026р.*

**ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ:
УСНИЙ ЖУРНАЛ ДО 155-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЮ-СЛОВЕСНИКУ**

УДК 821.161.2.09 Леся Українка+021.4

РОМАНУХА ЮЛІЯ

викладач кафедри української філології

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

СМІРНОВА СВІТЛАНА

завідувачка бібліотеки

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

КОНІЧЕК ТЕТЯНА, ДУДКЕВИЧ НАТАЛІЯ

провідні бібліотекарі

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

*Кожним словом, кожним променем думки
живе в душі нашого народу людина,
що ім'я їй Леся Українка
Олесь Гончар*

1 сторінка. ВЕЛИЧ ОСОБИСТОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Славетна українська письменниця, всесвітньо відома українська авторка, геніальна поетеса і драматургиня, перекладачка, громадська і культурна діячка, найпотужніша

постать української літератури, авторка підручника, найяскравіша постать української культури, співорганізаторка літературного гуртка, феміністка, художниця, фольклористка, піаністка, інтелектуалка, модерністка, знавець світової літератури, новатор, критик, поліглот, неординарна, яскрава, смілива, вишукана, сильна особистість, феномен української літератури, осердя канону найславніших українських поетес, найвідоміша жінка давньої та сучасної України, що увійшла в історію української і європейської літератури під іменем Леся Українка.

Дочка Прометея, Український Шекспір, «єдиний мужчина в нашому письменстві» (І. Франко), Леся, Зея (Зеїчок) (так називала мама за її тендітність) Мишолосіє (спільне ім'я з братом), Біла гусонька (О. Кобилянська). Вона мала багато теплих і навіть жартівливих прізвиськ, але найвідомішою стала як Леся Українка, що підкреслювала її національну ідентичність.

25 лютого 2026 року виповнюється 155 років від дня народження української письменниці Лариси Петрівни Косач, яка по праву вважається однією з найяскравіших митців в українській та світовій літературі. Її твори пронизані глибоким патріотизмом, філософськими роздумами та боротьбою за свободу – особисту й національну. Вона увійшла в історію як одна з найпотужніших постатей української літератури, а її творчість залишається актуальною й сьогодні. Її життя й діяльність – це поєднання сили та ніжності, боротьби та натхнення, віри та незламності. Ця талановита, різностороння, унікальна особистість увійшла в канон української літератури XIX ст. Тож увіковічувати її продовжують і досі.

Її життя й діяльність – це поєднання сили та ніжності, боротьби та натхнення, віри та незламності. Ця талановита, різностороння, унікальна особистість увійшла в канон української літератури XIX ст. Тож увіковічувати її продовжують і досі.

2 сторінка. НЕВІДОМЕ ПРО ВІДОМУ

Про життя та діяльність однієї з найвідоміших українських письменниць можна прочитати в будь-якому підручнику, про неї написано безліч книг і видано багато публікацій. Постать письменниці настільки важлива для української літератури та історії, що досліджень про неї не бракує. І, здається,

що про Українку всі вже давно все знають, але це тільки на перший погляд. Найкраще зрозуміти цю постать допоможуть маловідомі факти з її життя:

У родині Лесю Українку називали Лариса, Леся, Зея, Мишолосіє. Ім'я Зея (або Зеїчок) походило від назви сорту кукурудзи «зея японіка» (тонка, як стеблина), так її називала мама. Ім'я Мишолосіє ділилось навпіл – так називали Лесю і її брата Михайла, з яким письменниця була дуже близька.

Леся Українка: псевдонім поєднував домашнє ім'я Леся та прізвище «Українець», яке використовував її дядько Михайло Драгоманов, що сильно вплинув на Лесю.

Маленька Леся була дуже хороброю. Ще в дитинстві вона боялась ночі і хижих звірів, проте боролася зі своїми страхами і бігала по ночах у сусідній ліс, щоб побачити русалку.

Якби Леся жила в наш час, її б назвали дитиною індиго. Вона навчилася читати в 4 роки, у 6 вона вишивала, а у 9 – написала перший вірш «Надія» (присвячений рідній тітці), у 19 років написала підручник «Стародавня історія східних народів» для сестер. Леся Українка вільно розмовляла українською, польською, болгарською, німецькою, французькою та італійською мовами, добре знала латинь, перекладала з давньогрецької, німецької, англійської, французької, італійської та польської.

У 6 років Леся Українка навчилася шити й вишивати, могла годинами займатися рукоділлям. Одна з вишитих сорочок Лесі Українки донині зберігається у Волинському краєзнавчому музеї.

Садиба Косачів розташовувалась на окраїні села, де були найкращі землі. У розпорядженні родини було 500 гектарів землі, включно з лісами, ріллею та чотирма гектарами саду. Аби тримати в порядку садибу, родина Лесі Українки мала найманих робітників.

На території колишніх володінь розташовується Лесин кадуб – джерело й криниця. Колись на місці джерела росла прадавня верба, змальована в «Лісовій пісні». Кажуть, що на території колишньої садиби Косачів захований косачівський скарб.

Першим справжнім коханням Лесі Українки був її друг по нещастю – хворий на сухоти революціонер Сергій Мержинський. Вони познайомилися в Ялті в 1897 році, приїхавши на лікування. Йому було 27 років, їй – 26. Він називав письменницю «Леся-Ларочка». Сергій помер на руках у Лесі в Мінську від туберкульозу легенів. Після цього Леся Українка написала поему «Одержима».

Офіційним чоловіком Лесі Українки став Климент Квітка, молодший за неї на 10 років. Коли Леся оголосила про своє рішення вийти за нього заміж, її мама була категорично проти. Однак характер у Лесі був рішучий. Вона повністю відмовилася від батьківських грошей і пішла до Климента, щоб почати з ним нове, самостійне життя. Пара у 1901 році почала жити разом, і лише у 1907 році повінчалася. Церемонія пройшла без свідків та гостей. Леся Українка сповістила батьків про подію листом.

Одружившись, Климент довів Лесі своє щире почуття. Він щосили намагався зібрати гроші для лікування дружини, продаючи для цього все нажите. На виручені кошти Леся лікувалася в Європі в найкращих лікарів, але хвороба продовжувала прогресувати.

Леся Українка зробила неоціненний внесок у фольклористику як збирач, і як виконавець народних пісень. У репертуарі Лесі Українки були пісні історичні, козацькі,

рекрутські, ліричні, побутові, колискові, дитячі, жартівливі, баладні, танцювальні, календарно-обрядові і, що найунікальніше – пісні до казок. У листі до М. Драгоманова Леся Українка стверджувала, що зібраних нею пісень «ще ніхто не записував».

В останні роки життя очі Лесі Українки набули надзвичайного блакитного кольору. Цікаво, що до того вони не мали настільки інтенсивного забарвлення. Цей факт дійсно дивував усіх довкола, адже очі поетеси були наче неземні. Про це згадує у своїх спогадах Лесина сестра Ісидора Косач-Борисова. Збереглася навіть фотографія – портрет Українки – зроблений саме в той період.

Вона дуже любила дітей, але через хворобу не наважувалася мати своїх, щоб не передати свою генетику.

Улюблений десерт Лесі Українки – ожинове морозиво.

Біля В'їзної вежі замку Любарта стояв ясен. Йому було 150-200 років, – одне з найстаріших дерев міста. Існує міська легенда, що саме під ним маленька Леся написала першого вірша. Останні роки дерево хворіло, хилилося, його цементували й лікували. Остаточоно воно було втрачене проти ночі 30 червня 2020 року. У місті був буревій, який зламав ясен.

В Україні є три найбільш раритетні роялі. Серед них і рояль Лесі Українки у селі Колодяжне (у «блакитній» кімнаті «Білого» будиночку музею-садиби).

Леся Українка ввела в нашу мову такі слова як «напровесні» та «промінь». Якщо перше можна зрозуміти як літературний неологізм, то друге – науковий термін! А Олена Пчілка, мати Лесі, дала життя означенню, без якого просто не можна уявити нинішній мовний запас – слову «мистецтво». З її легкої руки в нашій мові прижилися також «переможець», «палкий» та інші слова.

Поетеса багато подорожувала по світу. Окрім України (Волинь, Полтавщина, Буковина, Крим, Київ, Львів, Чернівці, Одеса), Леся Українка побувала в Грузії, Польщі, Болгарії, Німеччині, Швейцарії, Австро-Угорщині, Італії, Єгипті. Правда, багато її подорожей були пов'язані не лише з її письменницькою і громадською діяльністю, а й з необхідністю лікуватися від важкої невиліковної хвороби – туберкульозу кісток.

Деякі сучасні дослідники стверджують, що між Лесею Українкою та письменницею Ольгою Кобилянською були стосунки, відвертіші за дружбу. Вони роблять такий висновок із листування цих жінок, між якими відбулося «емоційне зближення» на ґрунті трагедій в особистому житті. Хоча це є лише їхніми здогадками.

На сьогодні жоден з нащадків Лесі не живе на території України. Її внучаті племінники проживають у Швейцарії та США.

Наразі відомо про 645 носіїв прізвища Косач в Україні. Здебільшого представники родового імені Косач живуть на Закарпатті, Чернігівщині та Київщині.

Пам'ятники Лесі Українці є в Києві, Луцьку, Ковелі, Новограді-Волинському, а також в Торонто, Клівленді, Батумі, Саскатуні, Телаві та багатьох інших містах світу. Вони споруджені не лише в Україні, і їх понад 70.

3 сторінка. ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА СУЧАСНІСТЬ

Ім'я Лесі Українки навічно вписано в умовну тріаду українських геніїв Шевченко – Франко – Українка. Її поезію, прозу, опубліковані мільйонними тиражами, вивчають

ще змалку, про творчість і життя письменниці написано надзвичайно багато праць, тож ми знаємо про неї, мабуть, майже все. Проте дискусії про поетесу тривають і досі, а кожен факт із її цікавого та нелегкого особистого й творчого життя знову й знову викликає захоплення цією дивовижною особистістю.

Леся Українка залишається надзвичайно актуальною сьогодні завдяки універсальності тем її творів: боротьба за свободу, жіноча емансипація, аспекти людського буття, пошук ідентичності, глибокі філософські роздуми, поєднання світової культури та національного самоствердження.

За значний внесок Лесі Українки в українську літературу, її ім'ям у 1970 році назвали астероїд – «2616 Леся» (2616 Lesya), відкритий 28 серпня 1970 року. Він знаходиться в головному поясі астероїдів між орбітами Марса та Юпітера.

Іменем відомої українки названі вулиці, бульвари, парки, площі, театри, школи, заклади освіти (наприклад, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки в Києві), бібліотеки в Україні, є навіть школа її імені в Австралії. На її честь в 1970 р. була заснована літературна премія імені Лесі Українки.

Видатній письменниці та її творчості присвячені музеї: Літературно-меморіальний музей родини Косачів у Новоград-Волинському, музеї Лесі Українки в Кєві, Колодяжному, Луцьку, Ялті, Сурамі (Грузія).

Пам'ять про видатну українську письменницю, поетесу увічнено в пам'ятниках та пам'ятних дошках, барельєфах з бронзи, граніту й мармуру за кордоном – в Австрії, Білорусі, Болгарії, Німеччині, Естонії, Грузії, Єгипті, Італії, Америці, Канаді. Загалом понад 20.

29 січня 2021 року президент України Володимир Зеленський підписав указ про відзначення ювілею письменниці на державному рівні.

Нумізматики вшановує її не лише як письменницю, а й як видатну постать української історії. НБУ випускав монети на її честь, зокрема в 1996 році (до 125-річчя, номінали 1 млн та 200 тис. карбованців) та у 2011 році (20 гривень, до 140-річчя та 100-річчя «Лісової пісні»), а також ювілейні монети до 150-річчя. Монета, введена в обіг 10 квітня 1996 року, належить до серії «Видатні особистості України». Її портрет, взятий зі світлина 1896 року, прикрашає українську банкноту номіналом 200 гривень. І вже 25 лютого 2020 року Національний банк ввів в обіг оновлену банкноту номіналом 200 гривень. 21 січня 2021 року Національний банк України до дня народження Лесі Українки випустив срібну банкноту. Окрім портретів, карбувалися монети за мотивами її творів, як-от срібна монета «Лісова пісня». Ці монети та банкноти є не просто платіжними засобами, а й частиною культурного спадку, що увічнюють образ геніальної поетеси, відзначають її видатний внесок у літературу та культуру

Так, Леся Українка зображена на низці українських поштових марок та блоків, найвідоміші з яких випускалися до її ювілеїв, зокрема у 2021 році до 150-річчя, а також марки, присвячені її творам, як-от «Лісова пісня», що ілюструють роботи Степана Караффи-Корбута. **Поштовий блок «Леся Українка поетеса 150 років» (2021):** випущений до 150-річчя від дня народження, містить марку із зображенням поетеси, код

по каталогу Укрпошти № 1924, блок № 187. **Марки за мотивами «Лісової пісні»:** сюжети з творів, такі як «Лукаш і Мавка», «Русалка і Куць», ілюстровані художником С. Караффою-Корбутом, також були випущені на марках. Разом із марками випускали конверти, на яких карбувалися відомі рядки з її віршів, наприклад: «Ні, я хочу крізь сльози сміятись». Портрет Лесі Українки на ексклюзивному конверті створений у техніці постеризації. Він нагадує напрямок мистецтва поп-арт та роботи одного із його основоположників – художника українського походження Енді Воргола.

Ці філателістичні видання є важливими для колекціонерів та для популяризації спадщини Лесі Українки, як однієї з найвидатніших постатей української літератури, вони вшановують її видатний внесок в українську культуру і літературу.

Існують різноманітні Всеукраїнські конкурси імені Лесі Українки для різних вікових категорій та творчих напрямків, як-от: Всеукраїнський конкурс професійних читців, конкурс творчості «Змагаємось за нове життя!», конкурс для учнів «Леся Українка: сила слова та духу», що охоплюють виконавську майстерність, літературну творчість, дослідження спадщини поетеси та популяризацію української культури, проводяться на різних платформах, зокрема в Звягелі та Луцьку, залучаючи студентів, акторів, школярів та митців.

У мережі Facebook є як офіційні та музейні сторінки (наприклад, сторінка з ніком [@lesya.ukrayinka](https://www.facebook.com/lesya.ukrayinka)), так і освітні шаблони для учнів для вивчення її життя та творчості, що підтверджує її активну присутність онлайн, навіть через десятиліття після її життя.

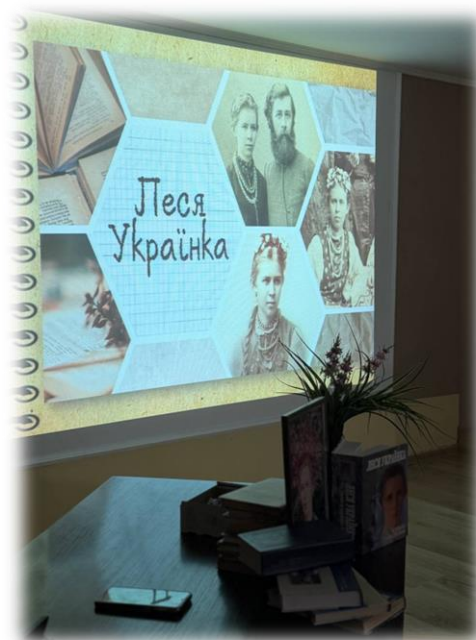
Постать Лесі Українки яскраво відтворено в сучасних вуличних витворах мистецтва. Мурал «Леся Українка» в Києві – один із найпопулярніших у столиці (Шевченівський район, станція метро «Золоті ворота», вул. Стрілецька, 28). Цей настінний малюнок присвячений відомій українській поетесі. Історія появи муралу не менш цікава, ніж сам сюжет. Усе почалося з того, що в 2015 році австралійський стріт-арт художник Гвідо ван Хелтен відвідав Київ, щоб створити кілька шедеврів у рамках проєкту «City Art». Від своїх друзів він почув старовинний вірш «Конвалія», написаний Лесею Українкою в 1884 році. Саме цей вірш та історія про панночку зі зірваною квіткою надихнули автора на створення образу відомої поетеси. Так і з'явився той самий малюнок, яким ми його бачимо сьогодні.

Так, влітку 2015 року, семиповерховий житловий будинок засяяв новими барвами – на його торцевій стіні з'явився повноцінний портрет молодої Лесі Українки, яка задумливо дивиться вдалечінь. Особливої ніжності їй додають традиційна вишиванка та конвалія – та сама «Конвалія» з вірша. Таким чином, картина поєднала кілька елементів символіки. Цікаво, що навіть місце для муралу обрали не випадково: в різний час Леся Українка проживала саме на цій вулиці.

Художник Павло Гусев створив на стіні будинку в Іршанську (Житомирщина) мурал «Леся Українка з «Джавеліном» розміром півтора на два метри. Малював його художник упродовж п'яти днів. За словами Павла Гусєва, особливістю муралу є те, що зображення Лесі Українки він намалював на будинку, який знаходиться на вулиці Лесі Українки. Він зображений акриловими фарбами для зовнішніх робіт. На муралі також зображений фрагмент із драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»: «Ні. Я жива! Я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає...».

Якщо сьогодні ви спробуєте в мережі знайти мерч, пов'язаний з українською літературою, побачите, що Леся продає(ться) найкраще. Футболки, сумки, значки, шопери, листівки, чашки, чохли для телефонів, наклейки – все, що лише можете уявити. Останнім часом на мерчі Леся перевдяглася у військову форму: війна проти Росії, держави-терориста, триває, і це впливає на популярну культуру.

Леся Українка присвятила себе творчості поезії, прозі, епосу й драматургії – загалом написала понад 100 власних віршів і 20 драм. Випустила три збірки. За творами письменниці створено понад 10 фільмів, мультфільм, понад 20 вистав, 4 радіовистави, 5 радіокниг, 5 пісень. Про неї зафільмовано 11 документальних стрічок. І один з них український 3D-анімаційний фентезійний фільм 2023 року за мотивами драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» та на основі образів слов'янської й української народної міфології. Мультфільм «Мавка. Лісова пісня» (2023) став найуспішнішим українським анімаційним релізом, зібравши понад 1,2 млн глядачів в кінотеатрах України за 18 тижнів прокату. Касові збори в Україні перевищили 152 млн грн, а у світовому прокаті мультфільм зібрав понад \$17 млн. Мультфільм було продано в понад 80 країн світу та дубльовано 32 мовами. Відомий український мультік «Мавка» зібрав у прокаті 152 млн гривень.

Тож усі ці факти свідчать про неймовірну велич, геніальний талант і популярність найвидатнішої в усі часи в Україні жінки – письменниці-поетеси Лесі Українки.

4 сторінка. ЛЕСЯ УКРАЇНКА Й ВІННИЧЧИНА

Хоч сама Леся Українка, ймовірно, не жила тривалий час на Вінниччині, її родина тісно пов'язана з Поділлям. Так, у 20-х роках минулого століття в Могилеві-Подільському Вінницької області жили і працювали матір Лесі Українки – Олена Пчілка, сестри Ісидора та Ольга з чоловіками Юрієм Борисовим і Михайлом Кривинюком, а також Олександра Судовщикова, дружина брата Лесі Михайла Косача.

Окрім Могилева-Подільського, Юрій Борисов, працював агрономом Погребищенської дільниці й жив у місті Погребище. Родина Ісидори Косач та Юрія Борисова також мешкала в селі Чернятин нині Жмеринського району. Пов'язаним з історією родини Косачів-

Борисових є і місто Бар, де 1919 року вони певний час жили в будинку економа місцевого поміщика.

Найбільше документів в архіві пов'язано з сестрою і найближчим другом поетеси, її першим біографом і перекладачем Ольгою Косач-Кривинюк. На початку 20-х років минулого століття вона вчителювала в Могилів-Подільській трудовій школі, де організувала драмгурток і ставила вистави Олени Пчілки. До речі, сама Олена Пчілка у 20-х роках також мешкала в Могилеві-Подільському.

Державний архів Вінницької області має рідкісні сторінки перебування родини Косачів на Поділлі, оскільки життя і творчість Лесі Українки, а також її родини тісно пов'язані з нашим краєм.

Єдиний на Вінниччині пам'ятник Лесі Українці встановлено в селі Чеснівка (Хмельницький район).

5 сторінка. БІБЛІОТЕКАР – У СКАРБНИЧКУ ВЧИТЕЛЯ ЛЕСЯ УКРАЇНКА - ПЕРЕКЛАДАЧ

Перекладацька кар'єра Лесі Українки тривала близько 25 років. Лесю Українку називають одним з наймайстерніших перекладачів в історії українського перекладу. Саме в перекладах Леся Українка втілювала свою любов до української мови, адже прагнула того, щоб її співвітчизники читали світову класику рідною мовою.

Початку перекладацької діяльності сприяла, хоч це дивно, хвороба Лариси. Хвороба змушувала її їздити на лікування в різні куточки Європи і це, як слідство, сприяло глибокому знайомству з розвитком іноземних культур. Саме недуга викликала зухвалий бунт та жагу непокори до своєї долі. Саме тоді Українка захопилася перекладами з англійської мови: перекладала «Каїна» Джорджа Байрона і «Макбета» Вільяма Шекспіра. «Макбета» письменниця перекладала в Криму.

Леся Українка зростала в літературному оточенні, а «Хресним батьком» у перекладацькій діяльності був Іван Франко. Саме завдяки йому Леся Українка навчалася перекладацьким прийомам.

До перекладацької діяльності Леся Українка підходила дуже серйозно. Вона наголошувала на тому, що переклади мають бути здійснені на високому професійному рівні, а для цього перекладач обов'язково має здійснювати переклад оригінального твору з «підрядника», отже, має знати й вільно володіти кількома мовами світу.

Протягом життя поетеса оволоділа в різній мірі багатьма іноземними мовами: окрім рідної – української, вона вільно розмовляла французькою, німецькою, італійською, польською, болгарською мовами, розуміла грузинську, латину та давньогрецьку мову. Письменник Михайло Павлик у листі до дядька Лесі – Михайла Драгоманова писав: *«Леся просто приголомшила мене своєю освіченістю й тонким розумом. Я думав, що вона живе лише поезією, але це далеко не так. На свій вік це геніальна жінка... в кожному її слові я бачив розум та глибоке розуміння поезії, науки, освіти та людського життя».*

Знаменно, що першими перекладами Лесі Українки були твори М. В. Гоголя, якого вона перекладала разом з братом Михайлом. В 1885 р. у Львові цей переклад вийшов окремих виданням під назвою «18 Вечорниці (оповідання М. Гоголя)», переклад Михайла

Обачного і Лесі Українки. З цього часу розпочинається плідна і глибока творча діяльність Лесі Українки в галузі художнього перекладу.

Лесю Українку захопив рух київської прогресивної молоді за наближення до європейської культури. Молодь починала вчити європейські мови й цікавитись європейською літературою. Окремі задуми розросталися в справжні проекти видрукувати українською мовою бібліотечку світової літератури, яка мала містити 60 прізвищ письменників і 106 творів. Навколо цього утворився молодіжний гурток, що охоплював ентузіастів і за межами Києва – в Одесі, Чернігові, Харкові. Для перекладів брали кращі твори з французької, німецької, англійської, італійської, грецької, російської та польської літератур.

Епізодичні зібрання талановитої молоді, що гуртувалася навколо Лесі та її брата Михайла, Людмили Старицької поступово набрали регулярності й перетворились у творчу студію молодих українських літераторів «Плеяда». «Плеяда» складалася з молоді, головним чином із студентів та учнів, і в ній ще не викристалізувалися світоглядні тенденції. І все ж таки звідти вийшли талановиті діячі культури і письменники: Володимир Самійленко, Леся Українка, Грицько Григоренко, Галина Комарівна, Іван Тимченко, Михайло Обачний та інші. В кінці 80-х років Леся Українка разом зі своїми друзями, учасниками київського гуртка літературної молоді «Плеяда», виробила цілу програму перекладу творів письменників світу на українську мову.

На думку 18-літньої поетеси, для видання Світової бібліотеки українською мовою потрібно було спочатку зробити переклади творів: Байрона – *Childe Harold's Pilgrimage* і *Manfred*; Бальзака – *La femme de trente ans*, *Les Illusions Perdues*, *Paysans*; найкращі пісні Беранже; Бомарше – *La Trilogie*; Вольтера і Руссо – вибрані твори; Гете – *Faust*, *Werther*; Гюго – *Les Miserables*, *Notre-Dame de Paris*; Діккенса – *David Copperfield* та новели; Золя – *L'assommoir*; Конопніцької – вірші; *Dziady*, *Sonety 20 krymskie* Міцкевича; Мольєра – *Tartuffe ou l'Imposteur*, *Le mariage forcé*, *L'avare*, *Les precieuses ridicules*; Ожешко – оповідання; *Sonetti* Петрарки; Пруса – *Placówka*; Свіфта – *Gulliver's Travels*; Сенкевича – *Эскизы углем*; Сервантеса – *Don Quijote*; Флобера – *Madame Bovary*, *L'Éducation sentimentale*; Шекспіра – *Hamlet*, *The Tragedy of Othello*, *The Tragedy of Macbeth*, *King Lear*, *Coriolanus*; Шіллера – *Die Jungfrau von Orleans*, *Die Räuber*, *Mary Stuart* та інші.

Першим поетичним перекладом Лесі Українки був уривок з поеми Адама Міцкевича *Konrad Wallenrod*, надрукований у Львові в 10 книзі «Зорі» за 1887 рік. Якщо порівняти цей переклад з оригіналом, то побачимо, що Леся Українка дає точний переклад Міцкевичевої *Pіesni*. З цього часу Леся Українка інтенсивно працює в галузі перекладу. Особливо плідними в цій ділянці були кінець 80-х та 90-і роки, хоч і в наступні часи аж до смерті письменниці не залишала перекладацької роботи.

Найбільше Леся Українка переклала твори Генріха Гейне. Вона захоплювалася творчістю славетного німецького поета-демократа, зробила переклад його поезії з циклів *Lyrisches Intermezzo*, *Heimkehr*, *Harzreise*, *Nordsee*, *Romanzero*, славетну сатиричну поему *Atta Troll* та інше. Для Лесі Українки була близькою і політична спрямованість віршів поета, його романтична мрія, поєднана з іронією, і близькістю Гейне до народних мотивів,

особливо – гармонійне поєднання реалістичного і сатиричного відображення життя з романтичним піднесенням.

Видатні діячі української культури високо цінували перекладацьку роботу Лесі Українки, всіляко заохочували її до подальшої праці. Іван Франко допомагав поетесі друкувати її переклади, сам правив коректуру збірки «Книга пісень», запрошував до участі в задуманому ним виданні «Антології європейських поетів», де хотів вмістити поетичні переклади Лесі Українки з Віктора Гюго. Іван Франко не раз схвально відгукувався про її переклади. Високо цинив перекладацьку працю поетеси й Михайло Драгоманов. Особливо подобався йому переклад поеми В. Гюго *Pauvres gens*, надрукований у журналі «Народ» (1891, № 10-12).

Не можна не згадати й такого знаменного факту, що Леся Українка, працюючи над книгою «Стародавня історія східних народів», переклала на українську мову староегипетські пісні. З геніальним поетичним чуттям поетеса відтворює дух древньоєгипетської народної поезії, даючи український варіант ліричних перлин древнього народу. Поезія стародавнього Єгипту вразила Лесю Українку своєю життєрадісністю. Хоч «доля того народу не була весела, – пише вона, – вся історія його пройшла під гнітом або своїх деспотів, або чужих нападників – і все ж таки бралася сила не закривати очі на радощі світа і життя; може тому той народ і прожив так довго!...».

Цікавим був переклад обрядових гімнів з найдавнішої індійської збірки «Рігведи» (письменниця користувалася німецькими та французькими текстами цих пісень та гімнів), уривки з «Одіссеї» Гомера. Стародавній збірник «Ріг-Веди» складається з метричних гімнів до богів Індії (загалом це 10 тисяч 2-рядкових віршів, написаних різними метрами). Леся Українка переклала 12 гімнів з «Рігведи», з них 5 Похоронних гімнів. Звичайно, вона не обирала гімни з містичним забарвленням, а перекладала з похоронних гімнів ті, у яких розповідається про життя і подвиги померлих людей. Особливо цікавий «Гімн до Йами», який Леся Українка присвятила тим, *«що чинили добро, що любили його і боронили»*.

Прочитавши деякі приклади перекладів поетичних, прозових та драматичних творів можемо оцінити великий талант Лесі Українки, який цінується сьогодні й оцінять майбутні покоління:

Переклад твору М. Гоголя «Вечорниці на хуторі під Диканькою»: Се що за дивовижа? Що се за вечорниці? І шпурнув у світ якийсь пасічник! Слава тобі господи! Ще мало оскубли гусей на пір'я та перевели ганчір'я на папір! Ще мало народу, всякого звання і всякої масті, покаляло пальці у тому чорнилі! Призвела ж лиха година ще й пасічника попертись услід за іншими! Далєбі, друкованого паперу розвелось уже стільки, що хутко не придумаєш, що б таке й загорати в нього!.

Переклад поеми А. Міцкевича «Конрад Валленрод»: * Вілія, що наші струмочки приймає, – * Дно золотєє, личко блакитнєє має; * Гарна литвинка, що бере в ній воду, – * Серцем чистіша, кращу має вроду. * Вілія в милій Ковенській долині * Серед тюльпанів та нарцисів плине; * У ніг литвинки весь цвіт молодинів * Од рож красніший та од тюльпанів! * Вілія гордить долини квітками, – * Німану шукає, коханця свого; * Литвинці нудно поміж литвинами, * Бо покохала юнака чужого... * Німан в раптові

ухопить обійми, * Несе на скелі та дикі простори, * В лоно холодне свою любов прийме, * І гинуть разом у глибокім морі!

Переклад поеми Гомера «Одіссея»: * Тож відповідав йому тоді Нестор, той кінник Геренський: * «Любий! то ж ти нагадав мені лихо, що в тому * Краю приймали невтримливі в гніві синове ахайські; * Тож, коли всі ми човнами по морю туманнім блукали * Та за здобичею, де лиш водив нас Ахіллес; * І коли всі за великеє місто Пріама-владаря змагались, * Скільки тоді там загинуло мужів найкращих!».

Переклад «Рігведи»: * Наче дівчина струнка, так, богине, ідеш ти * хутко на наші поданки. Всміхаючись, ти, молодая, * линеш раніше від сонця, осяйнеє лоно відкривши. * Наче дівча молоденьке, що мати скупала, така ти; * бачим блискучу красу твого тіла! О зоре щаслива! * Ясно палай! Ні одна ще зоря не була така гарна!

Переклад п'єси В. Шекспіра «Макбет»: * Макбете, наш король був дуже радий * З твоєї перемоги, він читав * Про те, як ти завзято бив повстанців, * І сам не знав, хвалить чи дивуватись * І чим тебе надгородить. А потім, * В той самий день, довідався він знову * Що ти стояв проти норвежців дужих, * Сам смерті не лякався, тільки іншим * Смерть завдавав. Неначе в казці хутко * Гінці йшли за гінцями, кожний з них * Тебе звав славним оборонцем царства * І честь тобі складав.

Переклад Данте «Божественна комедія»: * Здалека почало мені вчуватись * Квиління жалібне, страшне ридання * І плач, аж серце почало стискатись. * Стояв я там, де вічнеє смеркання, * Де гомін, мов шум моря у негоду, * Мов вітрів супротивних бушування. * Пекельний вихор не спиняв ходу, * Жене раптово духів далі й далі * І крутить їх, мов каламутну воду. * Отам-то чутно скарги, крики, жалі! * Як тільки стрінуться дві юрби душ прокляті, * Клянуть небесну мудрість від печалі. * І я довідався, що тут на муки взяті * Всі грішники, що тілом зогрішили, * Убогі розумом, а почуттям багаті.

Переклад пісень давнього Єгипту: * Ой далеко до берега того, * До розкошів закохання мого! * Поміж нами річка протікає, * На мілізні крокодил чигає. * Я пушуся річкою тією. * Та й поплину низом течією. * Не боюся я лихої долі, * Мчу по хвилях, мов по суходолі.

Переклад поезій Дж. Байрона: * Коли сниться мені, що ти любиш мене, * Ти на сон мій не гнівайся, любя, – * Тільки в мріях я маю те щастя ясне, * Кожний ранок – оплакана згуба. * Любий сон! забери собі силу мою, * А мені дай безсилля розкішне, * Може, знов, як і в ту ніч, я буду в раю, * Ох, яке ж то життя буде пишне! * Смерть і сон – кажуть люди, – то браття рідні, * Сон єсть образ мовчазної смерти, * Коли смерть може дати кращий рай, ніж у сні, * То я прагну скоріше умерти.

Переклад творів Генріха Гейне: * Співав соловейко, і липа цвіла, * Всміхалося сонце, скрізь радість була; * А ти цілувала мене, обіймала * І так до тремтячих грудей пригортала... * Кричав чорний ворон, і лист опадав, * І сонячний промінь так прикро блищав; * «Прощай!» – ми сказали. – Холодне прощання! * Ти гречно вклонилась на гречне вітання.

Своїми перекладами Леся Українка розширила горизонти української культури, підвищила майстерність українського поетичного перекладу, збагатила українську поезику новими поетичними засобами та образами. Вона довела, що спільні інтереси та мотиви

ЛЕСЯ УКРАЇНКА: ДО 155-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
були притаманні як народам Стародавнього Єгипту та Індії, так і поетові ХІХ століття
Генріху Гайне, а також знайшли відображення в українській поезії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Віннічук, Г. Леся Українка – знавець та перекладач зарубіжної літератури. *Всесвітня література в школах України*. 2021. № 1. С. 23-29.
2. Дудіна, Т. Леся Українка: коротка біографія. URL: <https://osvita.ua/school/biography/91023>. (Дата звернення: 04.02.2026 р.).
3. Леся Українка: не лише письменниця, а й перекладачка. Київ : Бюро перекладів «Терра Мова», 2024. URL: <https://www.terramova.com.ua/lesia-ukrainka>. (Дата звернення: 02.02.2026 р.).
4. Перекладацька діяльність Лесі Українки : презентація. URL: <https://naurok.com.ua/perekladacka-diyalnist-lesi-ukra-nki-409754.html>. (Дата звернення: 02.02.2026 р.).
5. Професія перекладач. Частина четверта: Леся Українка. *Just In Time*. 2018. Dec 4. URL: <https://www.jit.academy/profesiya-perekladach-chastyna-chetverta-lesya-ukrayinka>. (Дата звернення: 04.02.2026 р.).

*Стаття надійшла до редакції
11 лютого 2026р.*

МИСТЕЦЬКА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ АМАТОРСЬКОГО ТЕАТРАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 378.015.31:792

БЕРЕЖАНСЬКА ОЛЬГА

викладач кафедри української філології

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Постановка проблеми. В умовах сучасної освіти особливої актуальності набуває питання підготовки не лише вузькопрофільних спеціалістів, а й гармонійно розвинених особистостей, здатних до нестандартного мислення та креативного розв'язання проблем. Театральна діяльність є потужним інструментом впливу на емоційно-вольову та інтелектуальну сфери студента, дозволяючи максимально розкрити його внутрішній потенціал.

Театральна діяльність у закладах фахової передвищої освіти є унікальним педагогічним інструментом, що поєднує в собі інтелектуальний, емоційний та психофізичний аспекти розвитку. Вона дозволяє студенту вийти за межі соціальних ролей, навчитися керувати власними емоціями та опанувати мистецтво публічної комунікації. У цьому контексті творча студія виступає платформою для апробації творчих ідей, де студент стає співавтором навчально-виховного процесу, а не лише споживачем інформації. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку нових форм позааудиторної роботи, які б відповідали запитам сучасної молоді та сприяли її всебічній самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку творчих здібностей засобами мистецтва займає чільне місце у працях провідних українських та зарубіжних науковців. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження природи творчості та її стимулювання закладено в роботах Василя Роменця, який розглядав творчий акт як фундаментальний спосіб буття людини. Питання психології творчості та обдарованості

грунтовно досліджено Григорієм Костюком, який наголошував на взаємозв'язку між внутрішніми задатками особистості та активною діяльністю у середовищі.

Питання театральної педагогіки та її впливу на естетичне виховання молоді висвітлено у дослідженнях Анатолія Мацоли та Оксани Конотоп. Науковці акцентують увагу на тому, що театральне мистецтво є синтетичним видом діяльності, що одночасно розвиває вербальний та невербальний

інтелект.

Зарубіжна наукова думка, зокрема праці Едварда де Боно (концепція латерального мислення) та Кена Робінсона (дослідження ролі мистецтва в освіті), підтверджує, що творчість є навичкою, яку можна розвивати через спеціально організоване середовище. Концепція «драматичної освіти» (Drama in Education), розвинена західними дослідниками (наприклад, Дороті Хіткот), розглядає театр як метод активного навчання та соціального моделювання.

Мета статті. Визначити та обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчих здібностей студентів на базі творчої студії «Театральне сузір'я ВГПК».

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток творчих здібностей студентів у межах діяльності студії «Театральне сузір'я ВГПК» розглядається як цілісна педагогічна система, що базується на принципах суб'єкт-суб'єктної взаємодії та інтеграції мистецьких практик у навчальний процес. Процес творчого становлення студента в студії ми поділяємо на три взаємопов'язані етапи: мотиваційно-адаптивний, когнітивно-діяльнісний та результативно-рефлексивний.

Етап психофізичного розкріпачення та формування творчої ініціативи.

Першочерговим завданням діяльності студії є подолання психологічних бар'єрів та «затисків», які заважають творчому самовираженню молоді. На цьому етапі використовуються методики арт-педагогіки та ігрового проектування. А саме: тренінги психотехніки спрямовані на розвиток уваги, пам'яті, уяви та фантазії. Використання вправ на «публічну самотність» дозволяє студенту концентруватися на творчому завданні, ігноруючи присутність глядача, що є критично важливим для формування впевненості.

Під час методу імпровізації студенти залучаються до створення миттєвих етюдів на задану тему без попередньої підготовки. Це стимулює швидкість реакції та гнучкість мислення – ключові показники креативності.

2. Процесуальний компонент: театральна технологія як інструмент розвитку.

Діяльність «Театрального сузір'я ВГПК» виходить за рамки простого заучування текстів. Вона передбачає глибоку інтелектуальну роботу над художнім матеріалом.

Зокрема, студенти навчаються розкладати логіку вчинків персонажа, шукати підтекст та «надзавдання». Це формує аналітичні здібності та навички критичного сприйняття інформації.

Робота над сценічною мовою та пластикою передбачає розвиток дикції, опанування культури слова та мови тіла, що безпосередньо впливає на комунікативні здібності. Студент вчиться транслювати ідеї не лише вербально, а й через засоби невербальної експресії.

3. Соціально-педагогічний аспект та командна взаємодія.

Особливістю студії «Театральне сузір'я ВГПК» є створення специфічного «середовища успіху». Театральний колектив функціонує як модель соціуму, де кожен учасник несе відповідальність за загальний результат (виставу).

Після кожної репетиції проводиться обговорення, де студенти вчать давати конструктивну критику та аналізувати власні емоційні стани. Це сприяє розвитку емпатії та соціального інтелекту.

У процесі підготовки вистав студенти залучаються до художнього оформлення сцени, підбору музичного контенту, створення мультимедійних презентацій. Це дозволяє синхронізувати театральну діяльність з їхніми фаховими знаннями (дизайн, ІТ, філологія тощо).

4. Професійна спрямованість творчого розвитку.

Важливо підкреслити, що розвиток творчих здібностей у студії має прикладний характер. Навички, здобуті в «Театральному сузір'ї», трансформуються у професійно значущі якості майбутнього фахівця:

Стресостійкість: досвід виступу перед великою аудиторією мінімізує страх помилки у майбутній професійній діяльності.

Лідерські якості: робота над роллю та участь у самоврядуванні студії виховують ініціативність.

Креативне розв'язання проблем: імпровізаційний підхід вчить шукати нестандартні виходи з кризових ситуацій.

Таким чином, творча студія виступає не лише як майданчик для дозвілля, а як потужний освітній хаб, де через синтез мистецтв відбувається інтенсивне формування творчої індивідуальності студента.

Апробація розроблених методів розвитку творчих здібностей відбулася під час підготовки та проведення студією «Театральне сузір'я ВГПК» літературно-музичного перформансу до Дня української писемності та мови під назвою «Слово. Музика. Свобода. Розмова крізь віки...».

СЛОВО. МУЗИКА. СВОБОДА.

РОЗМОВА КРІЗЬ ВІКИ...

Вихід ведучих

В1: Спитай себе, дитино, хто ти є,

І в серці обізветься рідна мова;

І в голосі яснім ім'я твоє

Просяє, наче зірка світанкова.

В2: З родинного гнізда, немов пташа,

Ти полетиш, де світу далечизна,

Та в рідній мові буде вся душа

І вся твоя дорога, вся Вітчизна.

В1: У просторах, яким немає меж,

Не згубишся, як на вітрах полова.

Моря перелетиш і не впадеш,

Допоки буде в серці рідна мова.

Дмитро Павличко

В2: Добрий день, шановні присутні! Щиро запрошуємо вас на розмову крізь віки, приурочену Дню писемності і мови.

В1: Сучасна історія України показала всім нам, наскільки важливо не просто дбати про рідну мову, а й щосили її захищати, піклуватись про чистоту та велич.

В2: Її перший прообраз свого часу виводив Нестор Літописець у «Повісті минулих літ».

В1: Саме мова є тим важливим об'єктом захисту, за яку воюють наші Збройні сили України.

В2: Тож просимо вшанувати хвилиною мовчання всіх наших захисників та захисниць, що віддали своє життя заради перемоги вільної України

Хвилина мовчання

В1: Дякую! Будемо продовжувати.

В2: Наша культура – це той важливий острівець незламності, на якому тримається наша національна ідентичність.

В1: І сьогодні ми вам пропонуємо унікальний проєкт! Це буде дійсно розмова крізь віки про найважливіше: про мову, культуру, кохання та Україну.

В2: Всі ми розуміємо нескориме значення кожного українського слова. І сьогодні саме про це – сокровенне – розкажуть нам наші гості під час розмови крізь віки. Хай же зазвучить музика й поезія!

Зустріч Василя Стуса і Тараса Шевченка

Поети виходять, вітаються

Василь тисне руку Тарасові: «Слава Україні, Тарасе Григоровичу!»

Тарас трошки здивовано: «Героям слава, Василю Семеновичу!»

(ведучі за кулісами)

В1: Тарас Григорович Шевченко

український поет, прозаїк, мислитель, живописець, гравер, етнограф, громадський діяч. Національний герой і символ України. Діяч українського національного руху, член Кирило-Мефодіївського братства.

В2: Василь Семенович Стус - український поет-шістдесятник, перекладач, публіцист, прозаїк, мислитель, літературознавець, борець за незалежність України у ХХ столітті. Один із найактивніших представників українського дисидентського руху.

Відеоролики про Т. Шевченка і В. Стуса

Тарас: Василю Семеновичу, а що, звернення «слава Україні» все ж таки прижилося?

Василь: Так, звичайно! Уся велика Україна нині так вітається! Хоча... Не тільки Україна! Ще й весь світ багато в чому підхопив таке звертання!

Тарас: О, то славно! Багато ж покладено на вітвар свободи України! (зітхає) Тебе, я чув, теж по засланнях покидало?

Василь: Так, біля 13 років, Тарасе Григоровичу. Але ж і ви більше 10 років не бачили волі...

Тарас: Не бачив. Але в мені відтоді зародилось дивне почуття: дуже хотілося ще раз повернутися в Україну.

Василь: Ох, Тарасе Григоровичу, щось ваші думи невеселі стали...

Тарас: Ой, думи мої, думи мої... Лихо мені з вами...

Василь: О, а Ви чули пісню на свій вірш?

Тарас здивовано: Ні

Василь: Пропоную послухати!

Пісня «Думи мої»

Василь: Ох, як і було українському народові непросто 2 століття тому, так і зараз багато викликів! Але Ваш живий погляд підтверджує – ви хочете бачити Україну щасливою!

Тарас: А ви, парубче, таки дуже освічений молодик! Чим цікавились?

Василь гордо: Вашою творчістю! Вашими творами про Україну, про козаків, заповітом...

Тарас: Заповітом? Так чи ж я кому що заповідав?

Василь: Та я в мистецькому плані! Ваша мова – жива, справжня, народна! Недарма ж ви називаєтесь основоположником літературної української мови!

Тарас: Ой, парубче, але вже ти розумний! Одразу видно – вчитель! А прочитай щось зі своєї творчості!

Василь: **Як добре те, що смерті не боюсь я...**

Як добре те, що смерті не боюсь я,
і не питаю, чи тяжкий мій хрест.
Що вам, богове, низько не клонюся
в передчутті недовідомих верств.
Що жив-любив і не набрався скверни,
ненависті, прокльону, каяття.
Народе мій, до тебе я ще верну,
і в смерті обернуся до життя
своім стражденним і незлим обличчям,
як син, тобі доземно поклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі,

і чесними сльозами обіллюсь.

Так хочеться пожити хоч годинку,
коли моя розів'ється біда.

Хай прийдуть в гості Леся Українка,
Франко, Шевченко і Скворода.

Та вже! Мовчи! Заблуканий у пущі,
уже не ремствуй, позирай у глиб,
у суще, що розпукнеться в грядуще
і ружею завітне коло шиб.

Тарас: Але ж гарно! Тепер я добре розумію, за що тебе заслали!

Василь: Та якби ж то тільки мене! Ось уже 11 рік Україна страждає! Ворожий чобіт ступив на землю українську й аж ніяк не хоче її покидати!

Тарас: Я щодня думаю про наших військовополонених. Про мирних, яких забрали в неволю. Про дітей, що викрали на московщину. Кажали ж люди розумні – історія повторюється. Але я й подумати не міг, що повториться, як під копірку.

Василь: Але ми йдемо до світлого майбутнього! І знаєте, який тому доказ?

Тарас: Який?

Василь: Мільйони людей переходять на українську мову! Українська стає не лише мовою повсякденного спілкування, а й справжнім символом нашої ідентичності та незламності. Кожне вимовлене українське слово – це крок до зміцнення нації та утвердження нашої незалежності. Ми віримо, що невдовзі Україна заговорить виключно українською, а мова окупантів залишиться лише в історії.

Зустріч Лесі Українки і Ліни Костенко.

Виходить Леся Українка

Леся Українка:

Уже скотилось із неба сонце,
Заглянув місяць в моє віконце.
Вже засвітилися у небі зорі,
Усе заснуло, заснуло й горе.

Вийду в садочок та погуляю,
При місяченьку та й заспіваю.
Як же тут гарно, як же тут тихо,
В таку годину забудеш лихо!

Кругом садочки, біленькі хати,
І соловейка в гаю чувати.
Ой, чи так красне в якій країні,
Як тут, на нашій рідній Волині!

Ніч обгорнула біленькі хати,
Немов маленьких діточок мати,
Вітрець весняний тихенько дише,
Немов діток тих до сну колише.

Леся сідає за столик, розгортає книгу, щось занотовує.

Відеоролик про Лесю Українку

В1 (за кулісами): Нещодавно народні депутати запропонували 25 лютого відзначати нове свято – День української жінки, приурочений до Дня народження Лесі Українки.

Леся: Як виявилось, моє життя допомогло змінити хід української історії! Національно-визвольні рухи, роль жінки у суспільстві, становище мови... Та що там – хай краще про мене розкаже пісня!

Пісня. «Як дитиною, бувало...»

Виходить Ліна Костенко. Леся її уважно слухає

Життя іде і все без коректур.

І час летить, не стишує галопа.
Давно нема маркізи Помпадур,
і ми живем уже після потопа.
Не знаю я, що буде після нас,
в які природа убереться шати.
Єдиний, хто не втомлюється, – час.
А ми живі, нам треба поспішати.
Зробити щось, лишити по собі,
а ми, нічого, – пройдемо, як тіні,
щоб тільки неба очі голубі
цю землю завжди бачили в цвітінні.
Щоб ці ліси не вимерли, як тур,
щоб ці слова не вичахли, як руди.
Життя іде і все без коректур,
і як напишеш, так уже і буде.
Але не бійся прикрого рядка.
Прозрінь не бійся, бо вони як ліки.
Не бійся правди, хоч яка гірка,
не бійся смутків, хоч вони як ріки.
Людині бійся душу ошукать,
бо в цьому схибиш – то уже навіки.

Ліна сідає, вони про щось із Лесею розмовляють, на фоні цього відеоролик про Ліну Костенко

В2 (за кулісами): Цікаво, про що могли б поспілкуватись ці дві жінки? Як гадаєте?

Ліна: Пані Лесю, схиляють перед силою вашого таланту! Хочу поцікавитись вашою думкою щодо сучасного становлення жінки в суспільстві.

Леся: Якщо чесно, я приємно вражена. Свого часу, у 1907 році, я отримала пропозицію одружитися з польським емігрантом та революційним діячем Людвігом Варшавським. Як пам'ятаєте, я відмовилася, попри його статус та знаменитість, заявивши, що «ласка до чоловіків у мене невелика». Сучасну жінку змусити до шлюбу зараз практично неможливо.

А ви, Ліно Василівно, теж мені сильно імponуєте своїм талантом! Вас же не просто так називають залізною жінкою.

Ліна: Це правда. Через впертість та неабияку сміливість мене дійсно називають залізною жінкою. Я завжди говорила та писала, що хотіла. Навіть коли мої колеги боялись репресій та мовчали, я відкрито критикувала владу. Така незламність мені передалася від бабусі.

Леся: Так, нам, українкам, є чим пишатися! Але, якщо чесно, дуже хотілося б, захистити всіх українських жінок!

Ліна: Відомо, що на плечі жінки у наш час лягає дуже багато завдань. Особливо, якщо чоловік нині захищає Україну на фронті!

Леся: Хотілося б підтримати хоча б добрим словом кожную маму, бабусю, сестру чи дружину, які справляються з усім самотійно.

Ліна: Які попри все продовжують тримати тил: вдома, на роботі, із дітьми та близькими.

Леся: І продовжують плекати любов до української культури в серцях наших дітей! Особливо, коли беруть ручку маленької дитини й допомагають їй виводити перші українські літери.

Ліна: Ніхто у нас не забере мову!

Леся: Ніхто не відбере жовто-блакитну душу!

Ліна: Бо ми – українці, на яких тримається безпека у Європі!

Леся: І саме нам світить таке важливе, жовто-блакитне сонце.

Ліна: Особливо гарно це сонце обіймає нашу землю восени, правда ж, Лесю.

Леся: Осінь – дійсно чарівна пора року! Листя жовтіє, падає і так ніжно вкриває землю теплом...

Ліна: Дуже люблю осінній день, якщо чесно!

Пісня «Осінній день, осінній день, осінній»

В1: Але ж насправді, в нашої мови і писемності, а разом з нею – і в Україні, є не один десяток літературних захисників.

В2: Які готові зробити неможливе для рідної землі.

В1: Такими важливими людьми є Іван Франко і Василь Симоненко.

Зустріч Василя Симоненка й Івана Франка.

Виходять Василь Симоненко та Іван Франко

Василь: А я кажу, Іване Яковичу, краще порівнювати жінку із квітами!

Іван: Тю, Василю Андрійовичу! Кого ви тими квітами здивуєте!

Василь: А загалом, навіщо жінку з чимось порівнювати? Вона ж прекрасна сама по собі...

Іван: Так, погоджуюсь...

Сідають, щось записують

Відеоролик про Івана Франка

Відеоролик про Василя Симоненка

Розмова продовжується

Василь: А все ж таки, яка ж у нас гарна мова! Барвиста, насичена, красива.... Саме такою мовою так і хочеться писати про кохання.

(ніби вигадує на ходу)

Вона прийшла непрохана й неждана,
І я її зустріти не зумів.
Вона до мене впливла з туману
Моїх юнацьких несміливих снів.

Вона прийшла, завітчана і мила,
І руки лагідно до мене простягла,
І так чарівно кликала й манила,
Такою ніжною і доброю була.

І я не чув, як жайвір в небі тане,
Кого остерігає з висоти...
Прийшла любов непрохана й неждана —
Ну як мені за нею не піти?

Іван: Красиво! Справді, любов не залежить від нашої волі, приходить без нашої заслуги, щезає без нашої вини.

Василію Андрійовичу, на свої юні роки ви таки вдатний романтик!

Василь: А ви, смію зауважити, справжній патріот! Бачив кількох галицьких інтелегентів нещодавно. І знаєте що?

Іван: Що?

Василь: Вони, як і ви, одягнули вишиванку під костюм трійку. Це стає модним.

Іван: О, головне щоби це наслідувала молодь, адже саме вони – рушійна сила України. А ще я думаю, що на ці прекрасні рядки, які ви щойно прочитали, вас надихнула якась дуже гарна молодиця...

Василь (трошки ніяково): Просто мені вдалося знайти своє єдине кохання – всього мого життя!

Іван: Ех, кохання... Воно окриляє, надихає, доводить, що життя – це прекрасно!

Василь: Ніби як у пісні, саме на ваші слова! І, до речі, її для нас виконає особлива людина!

Іван: Цікаво, що ж це за пісня? На мої тексти багато пісень створено.

«Ой, ти дівчино, з горіха зерня»

Підсумок.

В1: Щоби всі народні традиції, які передаються з покоління у покоління, продовжували своє життя й надалі!

В2: Щоби знову й знову матуся співала дитині українську колискову,

В1: І в українському домі ще багато років і тисячоліть лопотіли своїми крилами лебеді материнства!

Пісня «Лебеді материнства»

Мріють крилами з туману лебеді рожеві,
Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві.

Заглядає в шибку казка сивими очима,
Материнська добра ласка в неї за плечима.

Ой біжи, біжи, досадо, не вертай до хати,
Не пушу тебе колиску синову гойдати.

Припливайте до колиски, лебеді, як мрії,

Опустіться, тихі зорі, синові під вії.

Темряву тривожили криками півні,

Танцювали лебеді в хаті на стіні,

Лопотіли крилами і рожевим пір'ям,

Лоскотали марево золотим сузір'ям.

Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу,

Виростуть з тобою приспані тривоги.

У хмільні смеркання мавки чорноброві

Ждатимуть твоєї ніжності й любові.

Будуть тебе кликати у сади зелені

Хлопців чорночубих диво-наречені.

Можеш вибирати друзів і дружину,

Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Можна вибрати друга і по духу брата,

Та не можна рідну матір вибирати.

За тобою завше будуть мандрувати

Очі материнські і білява хата.

І якщо впадеш ти на чужому полі,

Прийдуть з України верби і тополі.

Стануть над тобою, листям затріпочуть,

Тугою прощання душу залоскочуть.

Можна все на світі вибирати, сину,

Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Під час заходу студенти мали змогу не лише дізнатися багато нового про українських письменників, а й відчутти дух епох, у яких вони творили. На сцені коледжу ожили легендарні постаті української літератури – Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Василь Стус, Ліна Костенко, Василь Симоненко. Вони ніби повернулися до нас зі сторінок підручників і книжок, щоб знову промовити своїми віршами, своїми переконаннями, своїм щирим словом до молодого покоління.

Кожен виступ був пронизаний любов'ю до України, до рідної мови, до правди й свободи. Студенти продемонстрували не лише свої творчі здібності, а й глибоке розуміння того, що українська мова – це духовний скарб, який потрібно берегти, плекати й передавати далі.

Отже, творча студія «Театральне сузір'я ВГПК» є потужним інструментом розвитку креативності, оскільки вона задіює одночасно когнітивну, емоційну та психофізичну сфери особистості. Використання методів імпровізації та етюдного аналізу сприяє формуванню дивергентного мислення, що дозволяє студентам знаходити нестандартні рішення не лише на сцені, а й у майбутній професійній діяльності.

Аналіз підготовки та проведення літературно-музичного перформансу «Слово. Музика. Свобода. Розмова крізь віки...» підтвердив, що поєднання різних видів мистецтва (слова, музики, пластики) підсилює емоційне сприйняття матеріалу та сприяє глибшій

самоактуалізації студентів. Формат «розмови крізь віки» дозволив учасникам не просто механічно відтворювати текст, а стати активними ретрансляторами культурних смислів, що значно підвищило їхню мотивацію до творчості.

Встановлено, що творча студія створює особливе середовище «психологічної безпеки», де студенти позбуваються комунікативних бар'єрів. Розвиток емпатії через проживання ролей та командна робота над сценарієм формують високий рівень емоційного інтелекту, що є невід'ємною частиною *soft skills* сучасного фахівця.

Діяльність студії доводить, що сучасна мистецька освіта в навчальному закладі має базуватися на принципах свободи вибору та фасилітації. Роль педагога-режисера трансформується з авторитарного керівника у творчого партнера, що є ключовою умовою для розкриття внутрішнього потенціалу студента.

Отже, діяльність творчої студії розкриває художній потенціал студентської молоді та забезпечує формування критичного мислення, емпатії та комунікативної стійкості (*soft skills*); постає дієвою моделлю інноваційного освітньо-творчого середовища у фаховій передвищій освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання обдарованих студентів у системі вищої педагогічної освіти : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 412 с.
2. Конотоп О. С. Театральна педагогіка в системі професійної підготовки майбутніх вихователів : навчально-методичний посібник. Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2013. 140 с.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л. М. Проколієнко. Київ, 608 с.
4. Мацола А. С. Театральне мистецтво як засіб естетичного виховання молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2014. Вип. 30. С. 102–104.
5. Роменець В. А. Психологія творчості : навчальний посібник. 3-тє вид. Київ: Либідь, 2004. 288 с.
6. Шевченко В. В. Розвиток творчих здібностей студентів коледжу засобами театральної діяльності. *Мистецтво та освіта*. 2021. № 2. С. 45–50.
7. Юрій М. Ф. Соціологія культури : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2006. 302 с.

*Стаття надійшла до редакції
13 лютого 2026р.*

**ЗНАЧЕННЯ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ**

УДК 37:316.64 (=161.2)

БАДАЛОВА ЛЮДМИЛА

викладач Комунального закладу

«Білгород-Дністровський педагогічний коледж»

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується зростанням уваги до питань збереження національної ідентичності, формування громадянської позиції та патріотизму. У цьому контексті освіта відіграє провідну роль як чинник становлення національної свідомості, духовної єдності народу та утвердження української державності. Освіта як основа формування національної свідомості. Освіта є провідним соціальним інститутом, що забезпечує передачу культурного та історичного досвіду, цінностей і традицій від покоління до покоління. В умовах глобалізаційних викликів освіта має стати фундаментом для зміцнення української ідентичності та виховання відповідального громадянина, який усвідомлює свою роль у розбудові держави.

Формування національної свідомості передбачає розвиток у молоді таких якостей, як любов до Батьківщини, повага до державних символів, знання історії та культури України, усвідомлення відповідальності за майбутнє країни. Ці завдання реалізуються через зміст навчальних програм, виховні заходи, діяльність учителів та освітніх закладів.

Патріотичне виховання як складова освітнього процесу. Патріотичне виховання є невід'ємною складовою освітнього процесу. Воно спрямоване на формування в учнів та студентів національної гідності, поваги до історичного минулого, активної

громадянської позиції. Важливо, щоб освітні програми поєднували в собі як академічні знання, так і морально-етичні цінності.

У цьому контексті особливе значення має вивчення української мови, літератури, історії, культурології, що сприяє формуванню глибшого усвідомлення власної національної приналежності. Педагогічна діяльність має ґрунтуватися на принципах гуманізму, демократизму, відкритості та поваги до особистості кожного учня.

Сучасна освіта потребує інноваційних підходів, що поєднують традиційні цінності з новими технологіями навчання. Використання інтерактивних методів, проектної діяльності, медіаосвіти дозволяє зробити процес формування національної свідомості більш ефективним і близьким до молодого покоління. Цифрові ресурси можуть стати інструментом популяризації національної культури, мови та історії.

Отже, освіта є потужним інструментом формування національної свідомості, що визначає духовну єдність народу та його здатність до саморозвитку. Від ефективності освітньої політики, від рівня громадянського виховання залежить не лише майбутнє кожного громадянина, а й доля держави в цілому. Тому розвиток системи освіти має розглядатися як стратегічний пріоритет державної політики, спрямованої на зміцнення української державності.

1. Сисоєва С. О. Освіта як чинник формування національної свідомості. Київ: Педагогічна думка, 2020.
2. Гончаренко С. У. Українська педагогіка в контексті національної ідентичності. Харків: Основа, 2019.
3. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. Київ: Абрис, 1991.

*Стаття надійшла до редакції
12 грудня 2025р.*

ОСВІТА ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ДЕРЖАВИ

УДК 331.108:336.13]:37 – 043.2

БАКАЛОВА НАТАЛІЯ

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри фінансово-економічних дисциплін

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Актуальність. У сучасних умовах збереження й розвитку української державності фінансовий сектор виконує функцію «кровоносної системи» економіки: забезпечує мобілізацію ресурсів, фінансування оборони й відновлення, стабільність грошово-кредитної та бюджетної політики. Стратегічні документи розвитку фінансової сфери прямо пов'язують стійкість сектору із якістю інституцій, управління ризиками, цифровою трансформацією та людським капіталом. Зокрема, Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року фіксує пріоритети реформування та модернізації фінансового ринку, які потребують професійно підготовлених кадрів нового типу. [2] Водночас держава інституційно підсилює компонент фінансової культури, затвердивши Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року, що актуалізує роль освіти в підготовці фахівців і підвищенні фінансової спроможності суспільства. [3]

Постановка проблеми. Проблема полягає в наявності розриву між запитом фінансового сектору на компетентнісно підготовлених фахівців (аналітика даних, управління ризиками, регуляторні вимоги, фінансовий комплаєнс, кіберстійкість, етика та добросовісність) і реальною практикою підготовки кадрів, яка нерідко зберігає «знанневу» модель із недостатньою практикоорієнтованістю та слабкою інтеграцією цифрових рамок компетентностей. У результаті знижується кадрова спроможність фінансових інституцій, ускладнюється імплементація міжнародних стандартів та послаблюються позиції держави в конкурентній боротьбі за інвестиції, технології й довіру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний науково-практичний дискурс окреслює кілька взаємопов'язаних напрямів, важливих для розуміння ролі освіти у формуванні кадрового потенціалу фінансового сектору.

По-перше, міжнародні підходи до вимірювання фінансової грамотності й

поведінкових компонентів фінансової компетентності систематизує Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) у матеріалах OECD/INFE, які задають методичні орієнтири для освітньої політики та підготовки кадрів. [4]

По-друге, цифровий вимір підготовки фахівців підсилюється рамками цифрових компетентностей громадян ЄС, зокрема DigComp 2.2, розробленою за участі Riina Vuorikari та колег, що є корисним орієнтиром для оновлення освітніх програм фінансового профілю. [5]

По-третє, стійкість фінансових систем у глобальному вимірі аналізують Світовий банк і Міжнародний валютний фонд у межах FSAP, наголошуючи на якості регулювання, управлінні ризиками та інституційній спроможності, що безпосередньо спирається на людський капітал. [6]

По-четверте, регуляторні стандарти банківського нагляду (Core Principles) від **Базельського комітету з банківського нагляду задають компетентнісні вимоги до фахівців у сфері пруденційного регулювання, ризик-менеджменту та корпоративного управління.** [8] Нарешті, освітні ресурси та академічна підтримка впровадження стандартів фінансової звітності з боку **IFRS Foundation** підсилюють аргумент щодо необхідності системного оновлення змісту підготовки фахівців фінансового сектору. [9]

Мета. Обґрунтувати роль освіти як механізму формування кадрового потенціалу для фінансового сектору держави та визначити ключові педагогічні й організаційні орієнтири модернізації підготовки фахівців у контексті забезпечення конкурентоспроможності України.

Основні завдання. Окреслити компетентнісні виклики підготовки кадрів для фінансового сектору в умовах воєнного часу та післявоєнного відновлення.

Визначити напрями узгодження змісту освітніх програм із потребами фінансового ринку та стратегічними документами розвитку сектору. [1]

Обґрунтувати інтеграцію цифрових і фінансових компетентностей як умову професійної придатності випускника. [5]

Запропонувати практикоорієнтовані механізми формування кадрового потенціалу (дуальна освіта, стажування, кейс-метод, симуляції, партнерства).

Визначити очікувані результати для держави: підвищення фінансової стійкості, інституційної спроможності та конкурентоспроможності.

Основний зміст. Освіта як державотворчий інструмент забезпечує відтворення професійних спільнот, здатних підтримувати функціонування фінансової системи в режимі підвищених ризиків. Кадровий потенціал фінансового сектору доцільно розглядати як інтегральний результат взаємодії трьох компонентів:

- ✓ професійно-стандартного (знання фінансових інструментів, звітності, регулювання);
- ✓ цифрово-аналітичного (робота з даними, цифрові платформи, кібергігієна);
- ✓ ціннісно-етичного (добросесність, відповідальність, комплаєнс-культура).

Орієнтація на такі компоненти узгоджується з потребою розвитку фінансової грамотності та інституційної спроможності, закріпленою в національних стратегічних документах. [3]

Практична реалізація цієї моделі вимагає:

- а) оновлення освітніх програм на основі рамок компетентностей і міжнародних

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА стандартів (зокрема DigComp 2.2 та база перетворює освіту на довгострокову підходів OECD/INFE), [5]; інвестицію в економічний суверенітет.

б) посилення практикоорієнтованості через партнерства з банками, страховими компаніями, регуляторами, fintech-структурами;

в) інтеграції навчальних модулів із ризик-менеджменту, AML/CFT, операційної стійкості та регуляторних практик відповідно до міжнародних орієнтирів банківського нагляду. [8]

У вимірі конкурентоспроможності держави результатом має стати підготовка фахівця, який здатний одночасно діяти як професіонал фінансового ринку і як носій державницьких цінностей: підтримувати довіру до фінансових інституцій, протидіяти шахрайству, працювати в правовому полі та забезпечувати прозорість фінансових процесів. Саме така кадрова

Висновки. Освіта є системоутворювальним механізмом формування кадрового потенціалу фінансового сектору та одним із ключових інструментів забезпечення конкурентоспроможності держави. Її вплив реалізується через компетентнісно орієнтовану підготовку, інтеграцію цифрових і фінансових компетентностей, практикоорієнтовані моделі навчання та засвоєння міжнародних стандартів регулювання і звітності. Узгодження освітньої політики з національними стратегіями розвитку фінансового сектору й фінансової грамотності створює передумови для зміцнення фінансової безпеки, інституційної спроможності та державності України. [1]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (оновлена у березні 2021 року) : офіційний матеріал. Національний банк України, 2021.
2. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності в Україні до 2030 року : повідомлення та документ. Національний банк України, 2025.
3. Затверджено Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року : новина. Кабінет Міністрів України, 2024.
4. OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy, Inclusion and Well-being (2026). OECD, 2026.
5. DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens / Рііна Вуорікарі (Riina Vuorikari) та ін. European Commission, JRC, 2022.
6. Financial Sector Assessment Program (FSAP): Development. World Bank, довідкові матеріали.
7. Financial System Stability Assessments (FSSA) / матеріали FSAP. International Monetary Fund, 2025.
8. Core Principles for Effective Banking Supervision. Basel Committee on Banking Supervision, 2012 (оновлення стандартів — 2024).
9. Resources for students studying IFRS Accounting Standards. IFRS Foundation.

*Стаття надійшла до редакції
10 січня 2026р.*

Abstract. *The effectiveness of reforms in the educational sector depends on the attitude of the state, society, and people toward it. The category of value is considered by us as a spiritual phenomenon that society, a group of people, or an individual deems important. The article explores the attitude toward education as a value during various periods of the history of civilization. It is established that the valuable attitude towards education depended on the socio-economic and cultural development of society, the state of pedagogical thought, and how education satisfied the needs of the state, social class, estate, and the individual. Primarily, the content, forms, and methods of obtaining education were taken into account.*

Key words: *education, value, education as a value, Enlightenment, pedagogical constructivism.*

Освіта є важливим соціальним і державотворчим інститутом, який виконує функції передачі новим поколінням знань, технологічного, етико-морального, соціального та культурного досвіду, підготовки зростаючого покоління до життя. Цінність освіти у наші дні стрімко зростає, що природно для інформаційного суспільства, заснованого на знаннях. Без належної освіти у «складній соціальній реальності неможливо зрозуміти світ і залишитися у ньому собою без відповідного рівня знань» [2, с. 28]. Ціннісне ставлення до освіти є важливою складовою «формування світогляду, соціальної поведінки та розвитку людини у цілому» [1, с. 156]. Окрім того, що освіта сама по собі є цінністю, вона пов'язана з іншими цінностями та безпосередньо впливає на їх формування. Прийняття світи як цінності має важливе значення для педагогіки та педагогічної діяльності, оскільки породжує потребу в отриманні якісної освіти чим стимулює її розвиток, зокрема,

впровадження інновацій. Проблема ціннісного підходу до освіти актуалізується у кризові періоди суспільного буття. Сьогодні, коли розгортаються дискусії щодо оновлення цілей, змісту, форм освіти, виникає потреба у ретроспективному аналізі історичного сприйняття освіти як цінності. Такий аналіз сприятиме встановленню чинників, які обумовлювали ціннісне сприйняття освіти і допоможе прогнозувати її ціннісний потенціал у майбутньому.

У науковому доробку на дану тематику привертають увагу публікації А. Бержанір та М. Запорожця щодо формування у здобувачів педагогічної освіти розуміння її як цінності; О. Бочарової і Т. Гізи про цінність освіти для молоді у баченні польських дослідників; Ю. Мосейчука з аналізом наукових джерел з питання інтеграції європейських освітніх цінностей у освітній простір України; В. Левкулича з критичним дискурсом дослідників щодо сучасного стану вищої освіти та її майбутнього. Інтерес викликає також

колективна монографія Н. Муранової, О. Волярської, Л. Літвінчук, у якій простежено бачення ціннісної складової освіти представниками Просвітництва.

Мета дослідження – провести історико-педагогічний аналіз сприйняття освіти як цінності.

Завдання дослідження:

- визначити ціннісні ознаки освіти в різні історичні періоди;
- окреслити ціннісні параметри сучасної освіти та її найближчого майбутнього.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усвідомлення людиною цінності знань відбулося у епоху ранніх цивілізацій (ІУ – III тис. до н.е.), коли розумова праця стала самостійним видом діяльності і частина людей стала займатися нею. Виникли писемність та школа. Знання, освіта стали потрібними для економічного життя, управління державою, чиновницької кар'єри, наукових занять, справляння релігійних культів.

У Давній Греції було започатковано першу в історії освітню систему, до якої належали початкові, загальноосвітні, спеціальні та вищі школи (мусичні, палестри, гімнасії, ефебії, Академія Платона, Лікей Аристотеля, школи кініків і стоїків). Перед освітою ставилося завдання формування досконалої, гармонійно розвиненої (інтелектуально, фізично, естетично) людини.

Давні римляни надали освіті практичну спрямованість. Окрім письма, читання, арифметики у школах навчали риториці, агрономії, праву, філософії, військовій справі, прищеплювали громадянські та лідерські якості. Повноцінну освіту могли здобути вільні громадяни, переважно вихідці із аристократичних родин.

У Середні віки освіта розглядалася як засіб поширення християнства, виховання дітей та молоді на засадах християнської моралі, засвоєння релігійних уявлень про світ. Люди з гарною освітою займали високі церковні посади. Зміст освіти склали започатковані ще у добу Античності і пристосовані до потреб церкви «сім вільних мистецтв» (з лат. *septim artes liberalis*), а саме: граматики, риторики, діалектики (тривіум), арифметики, геометрії, музики (квадривіум). В Україні ці науки вивчалися у єзуїтських та братських школах.

В епоху Відродження цінність освіти полягала у її здатності гуманізувати ставлення до людини, дати їй знання про античну культурну спадщину. Тому до **традиційних середньовічних наук додалися знання античного періоду, а також знання** про природу, людину, науковий метод пізнання (Ф. Бекон, Р. Декарт, Б. Паскаль, Г. Лейбніц, І. Ньютон та ін.). Повноцінна освіта, як і раніше, була доступною лише для вищих суспільних станів. Економічну вигоду від освіти отримували учні бюргерських і цехових шкіл, яких навчали торгівлі і ремеслам.

Ціннісний сенс для широких суспільних станів освіта стала набувати у XVII ст.. завдяки діяльності Яна Амоса Коменського, який закликав навчати усіх і всьому і розробив для цього педагогічні шляхи та інструменти. Видатний мислитель і педагог розглядав освіту як засіб удосконалення людини і людства загалом, як запоруку мирного співжиття народів. Ним уперше в історії педагогіки було обґрунтовано ідею єдиної школи для усіх, незалежно від походження, місця проживання, статі. До традиційних «семи вільних мистецтв» Коменський додав природознавство, історію, географію,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА

ознайомлення з іншими країнами шляхом технологічні, медичні вищі школи. Окрім подорожей молоді до них . лекційних проводилися лабораторні, практичні заняття, екскурсії на виробництво, велася наукова робота.

У ХУІІІ ст. про важливість освіти заявили європейські інтелектуали – учасники руху, названого Просвітництвом (Вольтер, К.А. Гельвецій, Д. Дідро, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є) та їхні українські однодумці В. Капніст, Н. Каразін, Я. Козельський, Й. Левицький, Г. Сковорода та ін.. Вони були прихильниками освіти, яка розвиває вільне, раціональне, критичне мислення і створює протизагубу сліпій вірі і догматизму завдяки науковому методу пізнання. Вони надіялися, що освічені монархи проведуть реформи, які звільнять народи їхніх держав від пут кріпацтва і встановлять справедливість. Письменники-просвітники П. Бомарше, Д. Дефо, Д. Свіфт у своїх творах зобразили «освічених світлом розуму та знаннями» персонажів [5, с. 42]. Система цінностей, запропонована просвітниками, вселяла у європейців надію, що опанування науковими знаннями та усвідомлення необхідності соціального прогресу призведуть до «формування у людини активного, діяльнісного ставлення до світу» [5, с. 52].

Наприкінці ХУІІІ – поч. ХІХ ст. швейцарський педагог Й.Г. Песталоцці поставив освіту на служіння своєму народові, який опинився перед викликами індустріального суспільства. Він заклав основи народної школи, яка гармонійно розвивала дитину, її задатки, здібності, розум, фізичні і моральні якості і готувала до праці.

У ХІХ ст. зміст середньої освіти набув енциклопедичного характеру. Гімназисти вивчали гуманітарні, природничі, формальні науки, кілька іноземних мов, у тому числі й античні. Відкривалися технічні, сільськогосподарські,

екскурсії на виробництво, велася наукова робота. Випускники вищих шкіл отримували роботу у різних галузях економіки, соціальних закладах, ставали вченими.

На початку ХХ ст., енциклопедична освіта призвела до перевантаження учнів навчальною інформацією великою кількістю завдань, авторитаризмом, надмірною регламентацією освітнього процесу, браком уваги до особистості дитини. У країнах Західної Європи та США поширювалися експериментальна та реформаторська педагогіка, рух прихильників «нового виховання», «вільного виховання». Ці педагогічні рухи та течії разом з розвитком психології були спрямовані на розвиток особистості учня. Виникли авторські експериментальні школи (О. Декролі, С. Френе, Г. Кершенштейнер, Дж. Дьюї, Г. Літц, М. Монтесорі). Акцент робився на вивчення та врахування потреб, інтересів, можливостей дитини, формуванні у неї самостійності, практичних і соціальних навичок. Навчання розглядалося не як передача учням готових знань, а як процес їх здобуття, шляхом розв'язання практичних задач. Знання стають не самоціллю, а інструментом для адаптації.

На початку ХХ ст. в освіті поширюється ідея педагогічного конструктивізму, яка виходить з того, що знання не передаються в готовому вигляді, а конструюються здобувачем самостійно шляхом інтеграції нової інформації з уже засвоєною. Учень опиняється у ролі дослідника, який відкриває нове знання. Таке навчання стимулювало розумову діяльність учнів, спонукало висувати гіпотези, здогадки, власну точку зору, унікальне бачення

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА

ситуації. У ХХ ст. ціннісний сенс освіти набув виразного людиноцентричного значення. Формування і розвиток особистості стали головною метою освіти. Технократичний елемент відійшов на другий план.

На початку ХХІ ст. утверджується компетентнісний підхід, який спрямовує освітній процес на здобуття системи компетентностей, тобто здатності випускника закладу освіти до практичного застосування набутих знань. Такий підхід є різновидом педагогічного утилітаризму і прагматизму і має свої недоліки, головний з яких полягає у применшенні значення фундаментальної підготовки та такого ціннісного компонента освіти як формування всебічно розвиненої особистості.

Українська освіта орієнтується на європейські цінності, що «сприяє не лише якісному оновленню її змісту, а й підготовці відповідальних громадян, здатних до критичного мислення, соціальної взаємодії, та адаптації до глобалізованого світу» [4, с. 107].

У сучасних умовах інформаційного суспільства відбуваються постійні зміни в освіті, зокрема у формах, технологіях і засобах навчання. Освіта стає інтерактивною, цифровою, її можна здобути дистанційно. Концептуальні труднощі виникають в уявленнях про її сучасний і майбутній зміст. Більшість дослідників вважають, що освіта має сприяти сталому розвитку, міцності та стійкості держави, бути інноваційною, формувати навички орієнтування у інформації, уміння розпізнавати маніпуляції. Чимало науковців вказують на важливість розвитку

критичного мислення, яке за «обставин безпрецедентно агресивного й тенденційного інформаційного пресингу» набуває ознак «життєво важливої умови загалом для виживання демократичного суспільства» [3, с. 150].

Освіта має відігравати провідну роль у «формуванні власної ідентичності, у самооцінці та творенні сенсу життя» [2, с.28]. Вона повинна орієнтувати людину на прийняття вічних і абсолютних гуманістичних цінностей, а також ідеалів свободи, демократії, справедливості, гідності. Необхідно також створити умови, щоб усі могли отримати ту освіту, тим способом, і у тій формі, які відповідають їхнім індивідуальним особливостям і потребам.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, встановлено, що протягом історії цінність освіти наповнювалася різним змістом, способами виявлення, що детермінувалося світоглядними, соціальними, економічними, культурними та педагогічними компонентами. Історія показує, що цінність освіти полягала у її здатності задовольняти пізнавальні, професійні, національні, соціальні потреби людини, суспільства і держави.

Сьогодні цінність освіти вбачається у її здатності відповідати на виклики часу, державні, суспільні і особистісні потреби, формувати широкий світогляд, здатності до життя і кар'єри, можливості вільного здобуття освіти протягом життя, орієнтованості на майбутнє. Наступні дослідження цієї проблеми можуть стосуватися зв'язку освіти з іншими цінностями та її впливу на їх формування.

1. Бержанір А.Л., Запорожець М.О. Філософські засади розвитку у здобувачів розуміння освіти як цінності. *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 5 (5). С. 152-161
2. Бочарова О., Гіза Т. Цінність освіти для майбутнього розвитку молодих людей. *Наукові записки УКУ. Серія « Педагогіка. Психологія»*. 2020. Вип. 3. С. 21-32. URL: <https://hdl.handle.net/20.500.14570/2499>
3. Левкулич В. Вища освіта у дзеркалі викликів та альтернатив сучасності. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 2022. № 28 (1). С. 139-158.
4. Мосейчук Ю.Ю. Європейські цінності у системі української освіти через призму проекту EVUESS. *Молодий вчений*. 2025. № 2 (133). С. 105-109.
5. Муранова Н., Волярська О., Літвінчук Л. Ідеї філософії Просвітництва в українському освітньому контексті: монографія. Київ: ТОВ «НВФ» « Славутич - Дельфін», 2020. 154 с.

*Стаття надійшла до редакції
02 січня 2026р.*

**ВИХОВАННЯ ЧЕРЕЗ ЗВУК: ЯК СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ПІСНЯ
ФОРМУЄ ЦІННОСТІ МОЛОДІ
УДК 378.015.31:39(=161.2):784.6
МАШТАЛЯР ЙОСИП**

*викладач кафедри теорії та методики музичного виховання
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

Вступ: Музичний код нації

Сьогодні музика в Україні перестала бути просто елементом шоу-бізнесу. В умовах глобальних викликів вона трансформувалася у потужний інструмент «м'якої сили» та неформальної педагогіки. Для сучасного студента плейлист у Spotify — це не лише спосіб релаксації, а засіб самоідентифікації. Музичне мистецтво завжди було дзеркалом епохи, але саме зараз воно взяло на себе роль вихователя, що без прямого дидактизму формує національну свідомість та систему цінностей нового покоління.

Психолого-педагогічний аспект впливу звуку

З точки зору психопедагогіки, пісня працює з емоційним інтелектом (EQ). Якщо традиційні методи навчання апелюють до когнітивних процесів, то музика створює

стійкі нейронні зв'язки через емоційне переживання. Феномен сучасної української музики полягає у її здатності викликати «резонанс причетності». Коли студент чує трек про спільні виклики, він підсвідомо засвоює соціальні норми: взаємодопомогу, стійкість та громадянську відповідальність.

Ревіталізація класики: проект «Твої вірші, мої ноти»

Окремої уваги заслуговує освітня місія сучасних виконавців. Культурний проект Артема Пивоварова став справжнім проривом у методиці викладання літератури. Переосмислення поезії Павла Тичини, Тараса Шевченка та Ліни Костенко у сучасних жанрах (від поп-року до репу) робить класику «живою». Це вирішує важливе педагогічне завдання: подолання бар'єру між «нудною програмою» та реальним зацікавленням молоді. Таким

чином, пісня стає містком, через який молода людина приходиться до глибокого вивчення своєї історії та культури.

Еволюція сенсів: від розваги до маніфесту

Якщо ще 10 років тому в чартах домінував розважальний контент, то сьогодні ми спостерігаємо запит на інтелектуальну музику. Гурти, як-от Go_A чи ONUKA, інтегрують у сучасний електро-саунд архаїчні інструменти (сопілку, бандуру, цимбали). Це формує в учнів естетичний смак, заснований на національному коді. Виховання через таку музику відбувається на рівні підсвідомості: студент починає сприймати українське як прогресивне, модне та конкурентоспроможне у світі.

Цифрова культура та музична гігієна в освітньому середовищі

Сучасна педагогіка стикається з новим викликом — феноменом «постійних навушників». Для викладача коледжу це часто стає бар'єром у комунікації, проте цей аспект можна перетворити на інструмент виховання самодисципліни та етикету.

Музична гігієна як елемент виховання

Виховання через музику — це не лише про те, що слухати, а й про те, як і коли. Формування культури споживання звукового контенту включає:

Розвиток аудіальної грамотності: здатність розрізняти якісний студійний запис від низькопробного контенту, що впливає на естетичний розвиток особистості.

Етика публічного простору: розуміння меж власного музичного простору (використання навушників, гучність, вибір треків у публічних локаціях коледжу).

Стрімінгові платформи як освітній ресурс

Використання Spotify чи Apple Music у навчальному процесі дозволяє студентам самостійно створювати тематичні підбірки (плейлисти) до занять. Це розвиває навички кураторства та систематизації інформації. Педагог може запропонувати завдання: «Скласти музичний портрет епохи Відродження» або «Підібрати сучасний саундтрек до твору Івана Франка».

Медіабезпека та авторське право

Важливим виховним моментом є роз'яснення принципів інтелектуальної власності. Підтримка українських артистів через офіційні платформи, як-от YouTube Music, навчає майбутніх фахівців поважати чужу працю. Це закладає фундамент правової культури, що є невід'ємною частиною професійної підготовки в коледжі.

Методичні рекомендації для використання музики в освітньому процесі

Для викладачів важливо розуміти, як інтегрувати цей ресурс у навчання:

Дискусійні клуби: Аналіз текстів сучасних пісень (наприклад, Jerry Heil чи Kalyush) як кейсів для обговорення соціальних тем.

Музичні паузи для продуктивності: Використання інструментальних композицій для зниження рівня тривожності під час сесії.

Творчі проекти: Створення відеороликів чи презентацій на основі сучасних

Використання музики як засобу виховання — це і є шлях до побудови сучасної, демократичної освіти.

Висновок

Музика — це найшвидша мова комунікації з молодим поколінням. Сучасна українська пісня сьогодні — це не просто мелодія, а підручник з патріотизму, психологічної стійкості та культури. Вона

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА
вчить відчувати себе частиною великої нації цей культурний зв'язок, адже саме зі звуків
не через примус, а через щире захоплення. навушників сьогодні починається
Для коледжу, як осередку формування формування громадянина завтрашнього
майбутньої еліти, важливо підтримувати дня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пивоваров Артем. Культурний проєкт «Твої вірші, мої ноти». URL: pivovarov.com, 2024.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL: mon.gov.ua, 2024.
3. Коновалова І. Ю. Музикотерапія як засіб психологічного розвантаження студентської молоді. Освіта.ua. URL: osvita.ua, 2023.
4. Музика як інструмент формування національної ідентичності. Нова українська школа. URL: nus.org.ua, 2024.
5. Офіційний сайт гурту Go_A. Біографія та творчість. URL: go-a-band.com, 2024.
6. СЛУХ: онлайн-медіа про музику та культуру. Статті та аналітика української сцени. URL: slukh.media, 2024.
7. Українська музика: від фольклору до сучасності. Музична Україна. URL: muzukraina.com.ua, 2023.

Стаття надійшла до редакції
09 лютого 2026р.

ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: МІЖ АКАДЕМІЧНОЮ ІСТОРІЄЮ ТА СУСПІЛЬНИМ ЗАПИТОМ

УДК 94(477):323.1:930.1:355.48(477:470)

КОЛЕСНИК ОЛЕКСАНДР

викладач Вінницького фахового коледжу економіки і підприємництва
Західноукраїнського національного університету

КОЛЕСНИК ОЛЕНА

вчитель – методист Комунального закладу
«Вінницький ліцей № 20»

Abstract. *The article examines the transformation of Ukraine's national memory policy in the context of Russia's full-scale war against Ukraine and conceptualizes the key tension between academic history and public demand for rapid, morally explicit, and mobilizing decisions. It demonstrates that wartime has accelerated commemorative, toponymic, museum, and ritual practices while increasing the risks of historical simplification and political instrumentalization of memory. The study shows that the new legal framework (notably the 2023 and 2025 laws) has strengthened the institutional architecture of state memory policy and linked it to national security concerns. The article substantiates the need for a balanced model combining ethical sensitivity to loss, public participation, historical evidence, and procedural transparency. A model is proposed in which academic history functions as a critical and methodological corrective for state and civic commemorative practices. The practical value of the article lies in formulating principles for aligning memory policy with wartime needs and postwar recovery.*

Keywords: *national memory policy, historical memory, academic history, public demand, Russo-Ukrainian war, decolonization, memorialization, museums, toponymy, national identity.*

Постановка проблеми. Повномасштабна війна Російської Федерації проти України радикально змінила не лише безпековий і соціально-економічний порядок денний, а й саму логіку роботи з минулим. У сучасних умовах питання про те, кого і як вшановує суспільство, які події отримують офіційне меморіальне закріплення, як відбувається переосмислення імперської спадщини та якими є межі державного втручання у сферу пам'яті, набули особливої ваги [1–4]. Політика національної пам'яті дедалі виразніше постає не як вузький сегмент гуманітарної політики, а як частина стратегії національної стійкості та безпеки [1; 5].

Водночас війна загострює суперечність між двома логіками осмислення минулого. Перша — логіка академічної історії, що ґрунтується на критичному аналізі джерел, контекстуалізації, методологічній обережності та відкритості до наукової дискусії [11; 19–22]. Друга — логіка суспільного запиту, який формується в умовах щоденних втрат, травматичного досвіду війни, потреби в моральній ясності та швидких символічних рішеннях [9; 13–15]. У такій ситуації суспільство очікує оперативних відповідей (перейменувати, демонтувати, увічнити, канонізувати символ), тоді як науковий підхід передбачає виваженість і часову дистанцію [10; 11; 19].

Проблема полягає в тому, що за відсутності узгодженого механізму взаємодії цих логік політика пам'яті може або втратити суспільну легітимність, якщо буде надто «кабінетною», або скотитися до ситуативності та спрощення, якщо домінуватиме виключно мобілізаційна

функція [9; 11; 22]. Саме тому в умовах війни особливо важливо осмислити принципи збалансування академічної історії та суспільного запиту в межах державної політики національної пам'яті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками дослідження політики пам'яті в Україні помітно інтенсифікувалися, а після 2022 року набули нових концептуальних акцентів. У сучасних українських студіях важливе місце посідають праці, які розрізняють історію як наукове знання та історичну пам'ять як соціально-культурний феномен, пов'язаний із колективними переживаннями, символами та практиками ідентичності. Зокрема, у праці Т. Василевської та Т. Бевз політика національної пам'яті розглядається як процес конструювання смислів, цінностей і наративів, у якому неминуче виникають контраверсійність, конкуренція інтерпретацій і ризики політичної інструменталізації пам'яті [11]. Така оптика є принциповою для аналізу воєнного часу, коли пам'ять одночасно виконує консолідаційну, захисну та ціннісно-орієнтаційну функції.

Помітний внесок у розуміння сучасних процесів роблять дослідження, що реконструюють еволюцію української політики пам'яті в довгому часовому проміжку. Праця Ю. Литвиновської систематизує етапи реалізації політики пам'яті в Україні від 1991 до 2023 року, показуючи зміну державних пріоритетів, інституційних механізмів і дискурсивних рамок [10]. Значення такого підходу полягає в тому, що сучасні трансформації не

розглядаються як цілком ізольований наслідок повномасштабного вторгнення, а вписуються у ширшу траєкторію українського державотворення та гуманітарної політики.

Після 2022 року особливої ваги набули дослідження деколонізації символічного простору. У статті О. Терентьєвої деколонізація в Україні інтерпретується як інституціоналізований через державну політику пам'яті процес, який одночасно має внутрішній вимір (формування стійкості, переозначення національної суб'єктності) і зовнішній вимір (деколоніальна комунікація України в міжнародному просторі) [19]. Такий підхід важливий для нашого дослідження, оскільки дозволяє побачити пам'ять не лише як культурну сферу, а як елемент політичної й безпекової архітектури держави.

Окремий напрям становлять студії музейних і меморіальних практик у час триваючої війни. В. Хархун, аналізуючи виставкові практики українських національних музеїв, використовує концепт *warring memory* для опису особливого типу пам'яті, в якому поєднуються документальність, емоційна залученість, публічна жалоба та наратив стійкості [21]. Це дослідження показує, що музей у воєнний час є не лише місцем репрезентації минулого, а й інституцією оперативного осмислення сучасності, що особливо важливо для співвідношення академічної історії та суспільного запиту.

Суттєвим для розуміння ризиків і суперечностей політики пам'яті є критичний аналіз історичних наративів і політики історії. Праця Г. Касьянова демонструє складну еволюцію націоналістичних наративів пам'яті в

Україні з 1990-х років, а також взаємозв'язок між інтелектуальними конструкціями, політичними потребами та інституційною підтримкою [22]. У контексті цієї статті це дає підстави уникати спрощеного уявлення про однорідність українського простору пам'яті та наголошувати на необхідності процедурної й інтелектуальної відповідальності у сфері публічного використання історії.

У міжнародних дослідженнях російсько-українська війна дедалі частіше розглядається як подія, що змінює глобальну конфігурацію *memory politics*. Т. Фетцер та І. Ніколовські вказують на зсув від післявоєнних і постхолодновоеєнних режимів «морального пам'ятання» до безпекових і деколоніальних рамок осмислення пам'яті [20]. Це дозволяє побачити український досвід не лише як внутрішню державну політику, а як частину ширшої міжнародної дискусії про війну, імперію, право на самовизначення та історичну справедливість [19; 20].

Поряд із науковими працями важливу джерельну базу становлять нормативно-правові акти та документи інституцій, які безпосередньо формують сучасний ландшафт політики пам'яті в Україні. Ідеться насамперед про указ Президента про щоденну загальнонаціональну хвилину мовчання [4], Закон України №3005-ІХ про деколонізацію топонімії [3], Закон України №4579-ІХ про засади державної політики національної пам'яті [1; 2], а також роз'яснення, інфографічні й аналітичні матеріали УІНП [5–8]. Важливою є і «Зелена книга політики пам'яті», у якій систематизовано проблеми законодавства та місцевих практик увічнення й пам'яті [9].

Окремої уваги потребують соціологічні джерела, що дозволяють фіксувати

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА

суспільний запит у воєнний час. Дані Gradus і IRI / Rating Group демонструють поєднання воєнної втоми з високим рівнем довіри до Збройних Сил України, орієнтацією на безпеку, справедливість і довгострокову стійкість [13–15]. Це безпосередньо впливає на характер очікувань суспільства від політики пам'яті, яка сприймається не як другорядний символічний додаток до війни, а як одна з форм утвердження гідності, суб'єктності та морального порядку [13; 15].

Отже, сучасний стан досліджень і публікацій дає достатнє підґрунтя для комплексного аналізу політики національної пам'яті в Україні в умовах війни, але водночас залишає відкритим ключове питання про механізми узгодження вимог академічної історії та суспільного запиту на оперативні й морально виразні рішення.

Виокремлення мети та основних завдань дослідження. Метою статті є комплексний аналіз політики національної пам'яті в Україні в умовах повномасштабної війни та визначення механізмів збалансування академічно-історичного підходу і суспільного запиту у процесах меморіалізації, деколонізації та державного регулювання сфери пам'яті. Для досягнення цієї мети необхідно уточнити теоретичне співвідношення понять «академічна історія», «історична пам'ять» і «політика національної пам'яті» в умовах війни [11; 19; 20], проаналізувати сучасну нормативно-правову та інституційну рамку політики пам'яті в Україні [1–8], охарактеризувати ключові практики воєнного періоду — ритуали пам'яті, деколонізацію топонімії, музейні та меморіальні формати [4; 7; 8; 12; 21], виявити основні точки напруги між

науковою верифікацією минулого та суспільною потребою в оперативних символічних рішеннях [9; 11; 19; 22], а також сформулювати принципи збалансованої політики національної пам'яті для воєнного і повоєнного періодів [9; 16–18; 20].

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аналізу сучасної української ситуації принципово важливо розмежувати історію як наукову дисципліну, історичну пам'ять як соціокультурний феномен і політику національної пам'яті як сферу цілеспрямованої діяльності держави та інших публічних акторів. Академічна історія базується на критичному опрацюванні джерел, методологічній аргументації, контекстуалізації та можливості перегляду висновків у межах наукової дискусії [11; 22]. Історична пам'ять, навпаки, функціонує переважно через колективні переживання, символи, ритуали, меморіальні практики та емоційно насичені форми репрезентації минулого [11; 21]. Політика національної пам'яті виникає на перетині цих площин, оскільки поєднує нормативне регулювання, інституційні механізми, культурні практики, громадянську участь і боротьбу за смисли [1; 5; 11].

У мирний час напруга між науковою історією та суспільною пам'яттю може залишатися відносно керованою, однак війна різко змінює ситуацію. Масовий досвід втрати, травми та загрози існуванню держави посилює суспільний запит на моральну ясність, символічну визначеність і швидкі рішення у просторі пам'яті [9; 13–15]. Пам'ять починає виконувати не лише ідентифікаційну, а й мобілізаційну, терапевтичну та безпекову функції [19; 20].

За таких умов держава не може діяти виключно в темпі академічної історіографії, але й не може повністю відмовитися від доказовості, критеріальності та процедурної прозорості, якщо прагне зберегти довіру та інституційну стійкість [1; 9; 11].

Одним із найбільш показових проявів нової якості політики пам'яті в Україні у воєнний час стало запровадження щоденної загальнонаціональної хвилини мовчання. Указ Президента України №143/2022 від 16 березня 2022 року встановив проведення такої хвилини щодня о 9:00 за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України [4]. Цей акт має ширший зміст, ніж формальне запровадження ритуалу. Він переводить пам'ять про втрати з площини окремих дат у режим щоденного публічного часу, формуючи стійкий етичний каркас загальнонаціональної солідарності [4; 9]. Водночас цей приклад демонструє, як держава інституціоналізує суспільний запит на визнання жертви й скорботи без необхідності чекати тривалого наукового «дозрівання» відповідних форм.

Ще однією ключовою лінією трансформації стала деколонізація символічного простору, насамперед топонімії. Закон України №3005-IX від 21 березня 2023 року про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії закріпив правову рамку процесу, який фактично вже набрав значного масштабу після повномасштабного вторгнення [3]. Запровадження закону означало перехід від переважно ініціативних і нерівномірних рішень громад до більш системної моделі з визначеними критеріями, процедурою та юридичними наслідками [3; 6]. УІНП, пояснюючи

механізми реалізації закону, фактично виконував роль посередника між державною нормою, локальним самоврядуванням і суспільним запитом [6].

Масштаб цього процесу підтверджують офіційні дані. За інформацією УІНП, оприлюдненою у 2024 році, за перший рік реалізації деколонізаційного закону було перейменовано щонайменше 25 194 об'єкти топонімії та демонтовано 1066 пам'ятників і пам'ятних знаків [7]. Ці цифри свідчать про безпрецедентний рівень символічної трансформації публічного простору [7]. Водночас аналітика програми «Прозорі міста» показує, що деколонізація топонімії відбувалася нерівномірно, з різною якістю процедур та залучення громадськості, що засвідчує важливість не лише політичної волі, а й управлінської спроможності на місцях [12]. Додатковим інструментом зниження конфліктності стали підготовлені УІНП переліки осіб і подій, що містять або не містять символіку російської імперської політики, які допомагають громадам ухвалювати більш обґрунтовані рішення [8].

Наступним етапом інституційної кодифікації сфери стало ухвалення Закону України №4579-IX «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» у 2025 році [1; 2]. Його значення полягає в тому, що закон закріплює понятійний апарат, визначає принципи, напрями та механізми державної політики національної пам'яті, а також інституціонально посилює відповідну сферу [1; 2]. УІНП, коментуючи ухвалення закону, наголосив на безпековому вимірі пам'яті, пов'язавши відновлення й збереження національної пам'яті із захистом державності, мови та культурної спадщини [5]. Саме цей зсув — від «гуманітарної політики» до «безпеково-гуманітарної

політики» — є характерною рисою воєнного часу і підтверджується також сучасними міжнародними дослідженнями *memory politics* [19; 20].

Особливе місце у структурі політики пам'яті воєнного часу посідають музейні та меморіальні практики. В умовах триваючої війни музеї в Україні дедалі частіше виступають не лише як місця збереження вже історизованого минулого, а як інституції оперативного документування сучасності, публічного свідчення, формування мови жалоби та репрезентації стійкості [21]. Саме тому дослідження В. Хархун, у якому використано концепт *warring memory*, є методологічно важливим для даної теми [21]. Музейний простір виявляється одним із небагатьох форматів, де можна поєднати емоційну доступність для широкої публіки, етичну чутливість до втрат і водночас прагнення до документальної та історичної достовірності [21]. У цьому сенсі музейні практики демонструють, що академічна історія та суспільний запит не є приреченими на конфлікт, якщо між ними створено інституційний простір перекладу та взаємодії.

Водночас політика пам'яті в умовах війни має не лише символічний, а й матеріальний вимір, пов'язаний з руйнуванням культурної спадщини. Дані UNESCO щодо пошкоджених культурних об'єктів в Україні [16], а також оцінки шкоди культурному і туристичному сектору та потреб у відновленні [17; 18] показують, що йдеться не просто про втрати окремих будівель, а про удари по матеріальних носіях історичної пам'яті, локальній культурній тяглоті та інфраструктурі репрезентації ідентичності. У цьому контексті політика національної пам'яті та

політика охорони культурної спадщини фактично зливаються в єдиний комплекс, де документування руйнувань, збереження артефактів, відновлення культурних об'єктів та їх подальша інтерпретація стають взаємопов'язаними завданнями [5; 16–18]. Це ще раз підкреслює значення академічної експертизи, оскільки питання автентичності, атрибуції, контекстуалізації та наукової фіксації втрат неможливо якісно вирішувати без професійного історичного та культурологічного супроводу [16–18; 21].

Суспільний запит на політику пам'яті в Україні під час війни є складним і багатовимірним. Його не можна зводити лише до прагнення перейменувань чи демонтажів, хоча ці практики є видимою частиною запиту [3; 6–8; 12]. Значною мірою це запит на гідне вшанування загиблих, на моральну ясність у публічному просторі, на справедливе визначення місця жертви й подвигу в колективному наративі, а також на символічний розрив з імперськими матрицями, які в сучасному досвіді війни сприймаються не як абстрактна спадщина, а як частина інфраструктури насильства [9; 13–15; 19]. Дані Gradus і IRI / Rating Group підтверджують, що українське суспільство, попри втому, зберігає високий рівень суб'єктності та орієнтації на довгострокову безпеку й справедливість [13–15]. Це означає, що політика пам'яті сприймається громадянами як елемент майбутнього порядку, а не лише як реакція на травму.

Саме на цьому тлі найвиразніше проявляються ключові зони напруги між академічною історією та суспільним запитом. Насамперед це напруга темпу. Суспільство і держава у воєнних умовах діють у режимі терміновості, тоді як академічна історія працює за логікою

тривалішої перевірки та інтерпретації [11; 22]. Звідси виникає ризик, коли нормативне чи символічне рішення починає подаватися як остаточна історична істина. Водночас є і зворотний ризик — коли надмірне посилення на необхідність «ще вивчати» блокує суспільно необхідні рішення у сфері вшанування та деколонізації [3; 9; 11].

Інша зона напруги пов'язана з селективністю політики пам'яті. Будь-яка політика пам'яті змушена відбирати події, постаті, дати та символи, які отримують публічне визнання та інституційне закріплення [9; 21; 22]. У воєнний час ця селективність стає особливо чутливою, оскільки суспільство переживає масові втрати і водночас потребує спільного символічного поля. За відсутності прозорих критеріїв і процедур це може породжувати конфлікти між локальними громадами, родинними спільнотами, ветеранськими середовищами та державними інституціями [9; 12]. Саме тому аналітичні документи на кшталт «Зеленої книги політики пам'яті» є важливими не лише як критика, а як спроба перевести дискусію з рівня декларацій на рівень управлінської якості [9].

Ще одна напруга виникає між потребою у моральній ясності та необхідністю історичної складності. В умовах війни українське суспільство цілком легітимно потребує чітких етичних рамок — називати агресора агресором, визнавати жертву, вшановувати захисників [13; 15]. Однак академічна історія нагадує, що навіть у межах справедливої моральної позиції конкретні історичні процеси, постаті та наративи можуть бути багатозначними й контекстуально складними [11; 20; 22]. Критичні дослідження політики історії не заперечують права суспільства на пам'ять, але застерігають від спрощень, які в

довгостроковій перспективі можуть послаблювати інтелектуальну стійкість суспільства та провокувати нові конфлікти інтерпретацій [22].

Важливою є і напруга між централізацією та участю. Воєнний стан об'єктивно посилює роль держави й централізованих рішень, однак у сфері пам'яті надмірна централізація без належної локальної участі може знижувати легітимність навіть формально правильних кроків [9; 12]. Досвід деколонізації топонімії показує, що стабільність та прийнятність рішень залежать не лише від юридичної рамки, а й від якості комунікації, доступності критеріїв, роботи локальних комісій та залучення експертів [6; 8; 12]. Отже, ефективна політика національної пам'яті у воєнний час повинна поєднувати нормативну визначеність із механізмами участі.

На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що збалансована політика національної пам'яті в умовах війни має спиратися на принцип подвійної легітимності — моральної та доказової. Це означає, що рішення у сфері пам'яті повинні бути одночасно зрозумілими для суспільства з етичного погляду й обґрунтованими через критерії, експертні висновки та правові процедури [3; 6; 8; 11]. Не менш важливим є розмежування рівнів — наукової інтерпретації, державної норми та комеморативної практики. Таке розмежування дозволяє уникнути підміни історіографії політичним рішенням або редукації етичного вшанування до суто академічної суперечки [1; 9; 11].

Ключову роль відіграє також процедурна прозорість і локальна участь. Суспільний запит має бути не лише емоційно артикульованим, а й інституційно

оформленим через консультації, робочі групи, відкриті обговорення, зрозумілу аргументацію та доступні критерії [6; 8; 12]. Так само принциповим є системне включення академічної експертизи у вироблення політики пам'яті — не як зовнішнього критика постфактум, а як учасника дорадчих, музейних, освітніх і методичних процесів [5; 8; 11; 21]. За українських умов це особливо важливо, оскільки пам'ять пов'язана не лише з символічними рішеннями, а й із документуванням війни, руйнувань, злочинів і втрат.

Суттєвим для сучасної України є також принцип інтеграції політики пам'яті та політики захисту культурної спадщини. Руйнування культурних об'єктів унаслідок війни означає, що збереження пам'яті не може зводитися лише до ритуалу чи наративу; воно потребує роботи з матеріальними носіями історичної тяглості, їх фіксацією, захистом і відновленням [16–18]. У цій перспективі політика пам'яті стає частиною ширшої стратегії повоєнного відновлення — разом із культурною політикою, освітньою політикою, правосуддям перехідного періоду та міжнародною комунікацією [17; 18; 20].

Український кейс після 2022 року є важливим і в міжнародному контексті. Сучасні дослідження показують, що російсько-українська війна змінює глобальні уявлення про *memory politics*, посилюючи значення безпекових і деколоніальних підходів [19; 20]. Україна в цьому сенсі демонструє, що політика пам'яті може бути не лише засобом символічної репрезентації минулого, а й інструментом політичної суб'єктності, спротиву та відновлення [19]. Водночас саме міжнародна видимість українського

досвіду підвищує вимоги до інтелектуальної якості публічної історичної комунікації, оскільки баланс між моральною ясністю й історичною складністю стає важливим не лише для внутрішньої консолідації, а й для зовнішнього сприйняття України у світі [20–22].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Політика національної пам'яті в Україні в умовах повномасштабної війни зазнала системної трансформації: із порівняно вузької гуманітарної сфери вона перетворюється на один із ключових елементів державної стійкості, безпеки та національного самовизначення [1; 5; 19]. Цей процес підтверджується як інституційно — через нові закони, посилення ролі профільних інституцій, нормативне врегулювання деколонізації та засад політики пам'яті [1–8], — так і на рівні публічного простору — через масштабні перейменування, нові меморіальні ритуали та активне формування музейних репрезентацій війни [4; 7; 12; 21].

Водночас воєнний контекст не знімає, а навпаки загострює потребу в розрізненні академічної історії, суспільної пам'яті та державної політики пам'яті. Суспільний запит на швидкі, морально виразні та мобілізаційно ефективні рішення є закономірним наслідком війни, травми та колективного спротиву [9; 13–15]. Проте без системного залучення академічної експертизи, процедурної прозорості, історичної контекстуалізації та управлінської якості така політика ризикує стати надмірно ситуативною, конфліктною або інструментальною [9; 11; 22]. Водночас академічна історія, якщо вона дистанціюється від публічної сфери,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА
втрачає можливість впливати на якість локальних моделей меморіалізації у
рішень саме тоді, коли суспільство громадах різного типу, вивченням взаємодії
найбільше потребує інтелектуальної опори державних, ветеранських, родинних і
[11; 21]. громадських практик пам'яті, аналізом

Проведений аналіз дає підстави освітнього виміру політики національної
стверджувати, що продуктивною для пам'яті у воєнний час, дослідженням
України є модель, у якій держава формує цифрових архівів війни та музеєфікації
правову й інституційну рамку політики сучасності, оцінкою довгострокових
пам'яті [1–8], громади та громадянське наслідків деколонізації топонімії для
суспільство забезпечують участь і локальну локальної ідентичності, а також
релевантність [9; 12], академічна історія розробленням моделей інтеграції політики
виконує функцію критичного, пам'яті в стратегії відбудови культурної
методологічного та доказового коректора спадщини та післявоєнного розвитку [9; 16–
[10; 11; 19; 22], а культурні інституції, 18; 20]. У підсумку можна стверджувати,
передусім музеї, поєднують свідчення, що в сучасній Україні політика
документацію, осмислення та публічну національної пам'яті є не периферійною
комунікацію [21]. За сучасних умов гуманітарною темою, а одним із ключових
особливо важливо, щоб політика пам'яті способів відповіді на питання про те, якою є
інтегрувалася з політикою захисту політична спільнота, який досвід вона
культурної спадщини та стратегіями визнає спільним і яке майбутнє прагне
повоєнного відновлення [16–18]. збудувати [1; 5; 19; 20].

Перспективи подальших досліджень пов'язані з порівняльним аналізом

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу : Закон України від 21.08.2025 № 4579-IX . База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4579-20> (дата звернення: 25.02.2026).

2. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу (терміни в документі). База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/4579-20?lang=en> (дата звернення: 25.02.2026).

3. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії : Закон України від 21.03.2023 № 3005-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3005-20> (дата звернення: 25.02.2026).

4. Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України : Указ Президента України від 16.03.2022 № 143/2022. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1432022-41729> (дата звернення: 25.02.2026).

5. Верховна Рада України прийняла закон про засади державної політики національної пам'яті Українського народу. Український інститут національної пам'яті. 21.08.2025. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/verhovna-rada-ukrayiny-priynyal>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА
[zakon-pro-zasady-derzhavnoyi-polityky-nacionalnoyi-pamyati-ukrayinskogo-narodu](#) (дата звернення: 25.02.2026).

6. Пояснюємо закон про деколонізацію: інфографіка. Український інститут національної пам'яті. 26.06.2023. URL: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/poyasnyuyemo-zakon-pro-dekolonizaciyu-infografika> (дата звернення: 25.02.2026).

7. Понад 25 тисяч об'єктів топонімії перейменовано — перші офіційні дані щодо реалізації деколонізаційного закону. Український інститут національної пам'яті. 27.11.2024. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/ponad-25-tysyach-obyektiv-toponimiyi-pereymenovano-pershi-oficiyni-dani-shchodo-realizaciyi-dekolonizacynogo-zakonu> (дата звернення: 25.02.2026).

8. Деколонізація: оприлюднено переліки осіб та подій, що містять та не містять символіку російської імперської політики. Український інститут національної пам'яті. 2025. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/dekolonizaciya-oprylyudneno-pereliky-osib-ta-podiy-shcho-mistyat-ta-ne-mistyat-symvoliku-rosiyskoyi-imperskoyi-polityky> (дата звернення: 25.02.2026).

9. Єлігулашвілі М., Белінська Д. Вшанування і пам'ять у сучасній Україні. Аналіз законодавства та місцевих практик. Зелена книга політики пам'яті / за ред. А. Луньової. Київ, 2025. 44 с. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/11/green_ua_web.pdf (дата звернення: 25.02.2026).

10. Литвиновська Ю. Етапи реалізації політики пам'яті в Україні (1991–2023 рр.). *Консенсус*. 2024. № 1. С. 91–104. URL: <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/94> (дата звернення: 25.02.2026).

11. Василевська Т. Е., Бевз Т. А. Конструювання політики національної пам'яті: ідеї, смисли, акценти. *Політичні дослідження*. 2024. № 1 (7). С. 139–161. DOI: 10.53317/2786-4774-2024-1-7. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/7_Vasylevska.pdf (дата звернення: 25.02.2026).

12. Онищенко В. Протистояння з імперією: як українські міста останні два роки перейменовували топоніми? *Прозорі міста (Transparency International Ukraine)*. 2024. URL: <https://transparentcities.in.ua/articles/protystoiannia-z-imperiieiu-yak-ukrainski-mista-ostanni-dva-roky-pereimenovuvaly-toponimy> (дата звернення: 25.02.2026).

13. Градус українського суспільства під час війни / тринадцята хвиля. *Gradus Research*. Грудень 2025. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/> (дата звернення: 25.02.2026).

14. Градус українського суспільства під час війни / дванадцята хвиля. *Gradus Research*. 2025. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/> (дата звернення: 25.02.2026).

15. National Survey of Ukraine by the International Republican Institute (IRI): October 2024. *Rating Group*. 14.11.2024. URL: <https://www.ratinggroup.ua/en/news/nationwide-survey-of-the-international-republican-institute-iri-october-2024> (дата звернення: 25.02.2026).

16. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO. UNESCO. Updated: 25.02.2026. URL: <https://www.unesco.org/en/ukraine-war/damaged-cultural-sites> (дата звернення: 25.02.2026).

17. Ukraine: UNESCO estimates the damage to culture and tourism after 2 years of war at \$3.5 billion. UNESCO. 2024. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unesco-estimates-damage-culture-and-tourism-after-2-years-war-35-billion> (дата звернення: 25.02.2026).

18. UNESCO Action Plan: Culture for Ukraine Recovery 2024. UNESCO. 2024. URL: <https://articles.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/09/UNESCO%20Action%20Plan%20Culture%20for%20Ukraine%20Recovery%202024.pdf> (дата звернення: 25.02.2026).

19. Terentyeva O. “The Right to Freedom”: State-driven Institutionalization of Decolonization Through Memory Politics in Ukraine (2022–2024). *Global Studies Quarterly*. 2025. Vol. 5, Issue 4. Article ksaf107. DOI: 10.1093/isagsq/ksaf107. URL: <https://academic.oup.com/isagsq/article/5/4/ksaf107/8405666> (дата звернення: 25.02.2026).

20. Fetzer T., Nikolovski I. The Russo-Ukrainian War and Memory Politics in International Relations. *Global Studies Quarterly*. 2025. Vol. 5, Issue 4. Article ksaf109. DOI: 10.1093/isagsq/ksaf109. URL: <https://academic.oup.com/isagsq/article/5/4/ksaf109/8407547> (дата звернення: 25.02.2026).

21. Kharkhun V. Warring Memory: Exhibiting the Russo-Ukrainian War in Ukraine’s National Museums. *Nationalities Papers*. 2025. First View. DOI: 10.1017/nps.2025.10089. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/warring-memory-exhibiting-the-russoukrainian-war-in-ukraines-national-museums/FF5DE79ABFACA944E4EB23C91B4EAAE3> (дата звернення: 25.02.2026).

22. Kasianov G. Nationalist Memory Narratives and the Politics of History in Ukraine since the 1990s. *Nationalities Papers*. 2024. Vol. 52, Issue 6. DOI: 10.1017/nps.2023.10. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/nationalist-memory-narratives-and-the-politics-of-history-in-ukraine-since-the-1990s/6436C3912CD497A88C3E937192008925> (дата звернення: 25.02.2026).

Стаття надійшла до редакції

08 лютого 2026р.

**НОВИЙ ПРАВОПИС У ЗМІ:
АНАЛІЗ ДОТРИМАННЯ НОРМ У ПУБЛІЧНОМУ ДИСКУРСІ**

УДК 811.161.2’354 – 048.22

ПОХИЛЮК ОЛЕНА

*кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедри української філології*

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

ЮРЧАК КРИСТІНА

здобувачка вищої освіти

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Abstract. *The article examines the functioning of the new Ukrainian Orthography of 2019 in the language of contemporary Ukrainian mass media and determines the extent to which orthographic norms are observed in public discourse. It analyzes how the updated spelling rules are implemented in the practice of print, electronic, and online media, identifying which norms have been adopted relatively smoothly and which provoke hesitation, variability, and errors. The study reflects on the place of journalistic discourse within the system of modern Ukrainian literary language, outlining its role as a factor of codification and, at times, destabilization of orthographic standards. The theoretical framework of the research is grounded in works on functional stylistics and media linguistics concerning the language of mass communication, as well as in the provisions of the current edition of the Ukrainian Orthography of 2019.*

Keywords: *new orthography, Ukrainian language in mass media, public discourse, linguistic norm, orthography, media discourse, codification.*

Постановка проблеми. Прийняття нової редакції Українського правопису у 2019 році стало закономірною реакцією на глибокі мовні та суспільні зміни, що відбувалися в Україні останніми десятиліттями. У передмові до правопису прямо зазначено, що після відходу в минуле тоталітарного періоду й адміністративного контролю над дотриманням орфографічних стандартів значна частина засобів масової інформації, видавництв та освітніх установ почала користуватися правилами, відмінними від офіційно кодифікованих, що «дезорієнтує широке коло користувачів української мови, спричиняє непевність у власній мовній компетенції, перешкоджає розширенню суспільних функцій української мови і врешті розхитує мовну норму» [7, с. 2]. У цій ситуації саме медіа опинилися в центрі мовних процесів, адже щоденно продукують величезні масиви текстів, які читає та слухає багатомільйонна аудиторія. Проблема дотримання нового правопису в українських ЗМІ полягає не лише в окремих помилках чи технічних огріхах. Йдеться про більш глибоке явище – правописну варіативність і мовну розхитаність, які проявляються в тому, що в одному медійному продукті можуть співіснувати старі й нові написання, нормативні й ненормативні моделі, а також індивідуальні авторські чи редакційні рішення. У таких умовах публічний дискурс стає полем боротьби різних правописних практик, і далеко не завжди перемогу здобуває кодифікована норма. Саме тому постає потреба уважного аналізу того, як новий правопис реалізується у мові сучасних ЗМІ та чи сприяє медійний

простір усталенню чи, навпаки, подальшому розхитуванню орфографічних норм.

Стан дослідження проблеми. Системне вивчення мови засобів масової інформації як окремого об'єкта лінгвістичного аналізу розпочалося ще в середині ХХ ст., коли було усвідомлено, що «всебічне вивчення різних форм існування та функціонування мови неможливе без ґрунтовного аналізу мови преси, радіо, телебачення» [1, с. 1]. Ю. Арешенков наголошував, що мова масової комунікації є однією з баз стилістики мовлення, оскільки саме тут репрезентуються складні форми мовленнєвої взаємодії та відображається структура суспільства, в якому ця комунікація здійснюється [1, с. 1–2]. У новітній українській лінгвістиці проблеми мови ЗМІ розглядаються переважно в межах медіалінгвістики, культури мови та функціональної стилістики. М. Лисинюк у статті «Мова ЗМІ як показник мовної культури сучасного суспільства» підкреслює панівне становище мови засобів масової інформації в стильовій системі нашого часу: мова ЗМІ стала головним чинником продуктивного функціонування української мови, її культурно-історичної своєрідності й своєрідною «моделлю національної мови» [4, с. 33–34]. Саме через мас-медіа формуються літературні норми, мовні смаки й уподобання, у тому числі й очікування суспільства щодо правильності правопису. У навчально-методичному посібнику О. Назаренко «Українська мова у ЗМІ» медійне мовлення розглянуто як невід'ємну складову професійної підготовки журналістів. Авторка

наголошує, що дисципліна покликана не лише повторити орфографічні та граматичні правила, а й сформувати у майбутніх медійників стійку навичку нормативного мовлення, здатність коректно застосовувати правописні норми в реальних комунікативних ситуаціях [5, с. 3–4]. Йдеться, зокрема, про вміння дотримуватися сучасних орфографічних правил, правильно відмінювати власні назви, зважати на тонкі відтінки вживання великої/ малої літери тощо. Окрема група досліджень присвячена безпосередньо самому Українському правопису 2019 року. К. Бондарчук та О. Чумаченко в статті «Позитивні та хибні зміни в українському правописі 2019 р.» аналізують відповідність нових правил, задекларованій у передмові, меті – «усунути застарілі формулювання, спростити та уніфікувати» орфографічні норми [2, с. 153]. Дослідниці відзначають низку справді вдалих новацій (унормування складних слів із компонентами *віце-*, *екс-*, *максі-* тощо, уточнення написання деяких запозичень), водночас звертають увагу на суперечливість окремих положень, пов'язаних із чергуванням голосних, уживанням прийменників та префіксів, передаванням чужомовних власних назв [2, с. 154–159].

Чинна редакція Українського правопису, своєю чергою, містить ґрунтовну історичну й теоретичну передмову, в якій пояснено логіку впроваджених змін, принципи адаптації іншомовних елементів, розширення меж орфографічних варіантів тощо [7, с. 2–6]. Важливо, що в документі акцентовано увагу на тому, що сучасна українська мова є відкритою, динамічною системою, яка активно взаємодіє з іншими мовами й потребує періодичного перегляду правописних норм з огляду на нову мовну

практику [7, с. 4–5]. Питання оновлення нормативної бази української мови в ширшому контексті осмислює О. Тараненко, який розглядає словотворчу систему сучасної української мови в аспекті системно-нормотворчих тенденцій кінця ХХ – початку ХХІ ст. [6, с. 3–4]. Дослідник пов'язує активізацію нормотворчих процесів із демократизацією суспільного життя, зростанням уваги до ідентичності й потребою в подальшому коригуванні різних сегментів літературної мови, що безпосередньо стосується й правопису.

Мета дослідження полягає в тому, щоб, спираючись на сучасні лінгвістичні підходи та чинну нормативну базу, описати особливості втілення нового Українського правопису 2019 року в мові сучасних українських ЗМІ, виявити основні тенденції дотримання й порушення норм у публічному дискурсі, з'ясувати, які правописні зміни стали органічною частиною медійної практики, а які залишаються проблемними й суперечливими.

Виклад основного матеріалу. Новий Український правопис постає як інструмент упорядкування й водночас як відображення реальної мовної практики. У передмові особливо наголошено, що сучасна редакція повертає до життя деякі особливості правопису 1928 року, водночас спираючись на узвичаєну практику другої половини ХХ – початку ХХІ ст., тобто прагне поєднати історичну традицію з реальним ужитком [7, с. 4]. Для медійного мовлення це означає, що частина змін сприймається як закономірна фіксація вже наявних тенденцій (як-от написання *проект*, *проекція*), інші ж потребують свідомого засвоєння й зусиль з боку журналістів.

Однією з найбільш відчутних сфер впливу нового правопису на мову ЗМІ є розширення орфографічної варіантності. Правопис пропонує низку варіантних форм: *проект / проект, кафедра / катедра* тощо, пояснюючи це бажанням врахувати історичну традицію й різні орфографічні практики [7, с. 5–6]. У реальному медійному просторі ця варіантність проявляється по-різному. Частина редакцій свідомо обирає один варіант і послідовно його дотримується, закріплюючи таким чином власний правописний стандарт. Інші медіа демонструють змішування форм, коли, наприклад, в аналітичному матеріалі трапляються і *проект закону*, і *проект документа*. Така неоднорідність створює враження стихійності й може посилювати відчуття «розмитості» норми в читача.

Ще складнішою для журналістів є сфера передавання іншомовних власних назв. У правописі докладно описано принципи поєднання транскрипції та транслітерації, підкреслено, що українська графіка має відтворювати якнайточніше звуковий або графічний образ іншомовного слова, але з урахуванням власної фонетичної й орфографічної системи [7, с. 5]. У практиці ЗМІ нерідко спостерігаємо відхід від цих засад: використовуються кальковані з англійської або російської форми, іноді паралельно функціонують різні написання того самого імені чи топоніма. Для пересічного читача саме медійна форма часто здається «правильною», тож помилкові моделі швидко тиражуються публічним дискурсом.

Поряд із цим варто відзначити й низку правописних змін, які ЗМІ відносно швидко сприйняли та почали застосовувати. Йдеться, зокрема, про написання складних слів із компонентами *віце-*, *екс-*, *максі-*,

міні-, які в новій редакції уніфіковано (переважно разом) і цим значно спрощено роботу авторів і редакторів. На думку К. Бондарчук та О. Чумаченко, саме такі логічні й структурно прозорі зміни відповідають реальним потребам мовців і тому найменше викликають спротив [2, с. 154–155]. Сучасні новинні стрічки й аналітичні тексти свідчать, що форми *віцепрем'єр*, *ексміністр*, *топдесять* (у різних графічних реалізаціях) уже стали звичними.

Водночас складнішою для засвоєння залишається низка норм, пов'язаних із відмінюванням прізвищ, уживанням кличного відмінка, подовженням приголосних, вибором великої / малої літери. На це звертають увагу й дослідники, які аналізують новий правопис [6, с. 158–159], і автори праць, присвячених культурі мовлення. У фахових виданнях на кшталт «Культури слова» регулярно подаються консультації щодо складних випадків слововживання та написання, зокрема й тих, що часто трапляються в медійному мовленні [3, с. 198–214]. Це свідчить про те, що навіть після кодифікації норм практика їхнього застосування виявляється проблемною.

Особливої уваги потребує питання відповідальності журналіста за дотримання правописних норм. О. Назаренко наголошує, що володіння нормами орфографії, морфології та синтаксису є невід'ємною складовою професійної компетентності журналіста, так само як уміння «створювати власні матеріали, використовуючи набуті вміння та навички» [5, с. 3–4]. М. Лисинюк, своєю чергою, підкреслює, що сила публіцистики полягає в безпосередньому впливі на масову аудиторію, а отже місія журналіста –

позитивно впливати на мовні смаки, мотивацію й світогляд адресата [4, с. 37–38]. У контексті нової правописної реальності це означає, що журналісти мають усвідомлювати: кожна свідома чи несвідомо відхильна форма здатна швидко стати «новою нормою» для значної частини мовців.

Разом з тим не можна ігнорувати й те, що сам новий правопис не завжди пропонує прості для практики рішення. Деякі його положення, як слушно зазначають К. Бондарчук та О. Чумаченко, є «занадто ускладненими», особливо це стосується передавання арабських, перських, тюркських та інших особових назв [2, с. 157–158]. За таких умов від журналіста вимагається не лише формальне знання правила, а й певний рівень мовної інтуїції та готовність звертатися до словників, довідників, консультацій мовознавців.

Таким чином, реалізація нового правопису у ЗМІ відбувається як у площині сприйняття й закріплення вдалих, логічно вмотивованих змін, так і в площині боротьби з інерцією старих норм, звичок, а

подекуди – й зі складністю самої нормативної бази. Мова медіа є своєрідним «лакмусовим папірцем» стану правописної норми: там, де редакції приділяють увагу мовній культурі, норми закріплюються швидше й стабільніше, де правописні питання залишаються поза фаховою рефлексією, переважають випадковість і мовна стихія.

Висновки. Отже, новий Український правопис 2019 року задав рамки для сучасної орфографічної норми, однак ступінь дотримання цих норм у мові ЗМІ залишається нерівномірним. Медійний дискурс доволі швидко сприйняв ті зміни, які логічно узгоджуються з мовною інтуїцією мовців і спрощують практику письма (зокрема, правила написання певних типів складних слів, унормування окремих запозичень). Натомість сфери, що пов'язані з орфографічною варіантністю, передаванням іншомовних власних назв, відмінюванням прізвищ, уживанням кличного відмінка, великої / малої літери, і надалі викликають труднощі в журналістському середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Арешенков Ю. О. Вивчення мови засобів масової інформації як проблема функціональної стилістики. [Б. м.]: [б. в.], [б. р.]. 12 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5847/> (дата звернення: 01.12.2025).
2. Бондарчук К. С., Чумаченко О. А. Позитивні та хибні зміни в Українському правописі 2019 р. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2022. № 2 (24). С. 153–164. DOI: 10.32342/2523-4463-2022-2-24-13. URL: <https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2022/2/13.pdf> (дата звернення: 01.12.2025).
3. Биби́к С. Наші консультації. Задіяний – залучений... *Культура слова*. 2024. № 101. С. 198-202. URL: https://ks.iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/sites/7/2025/02/ks_101.pdf (дата звернення: 01.12.2025).
4. Лисинюк М. В. Мова ЗМІ як показник мовної культури сучасного суспільства. *Культура і сучасність: альманах*. 2020. № 2. С. 33-38.
5. Назаренко О. М., Грушевська Ю. А. Українська мова у ЗМІ: навч.-метод. посіб. Одеса: Фенікс, 2024. 162 с. URL:

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА
<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fd85bd8b-a894-4642-8bed-3e74d1108f83/content> (дата звернення: 01.12.2025).

6. Тараненко О. О. Словотворення української мови в аспекті її сучасних системно-нормотворчих тенденцій (кінець XX – початок XXI ст.). *Мовознавство*. 2015. № 1. С. 3–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2015_1_3 (дата звернення: 01.12.2025).

7. Український правопис. Нац. коміс. з правопису. Київ: Наукова думка, 2019. 276 с. URL: https://mova.gov.ua/storage/app/sites/19/2024/_2019.pdf (дата звернення: 01.12.2025).

Стаття надійшла до редакції

10 січня 2026р.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВІННИЦЬКОГО ПОВІТУ КІНЦЯ ХІХ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

УДК 796:373.3 |.5(477.44) “189/191”

ПРИСЯЖНЮК ДМИТРО

кандидат педагогічних наук, доцент

МАРТИНЮК ВІКТОР, БИСТРИЦЬКИЙ ОЛЕКСАНДР

викладачі факультету педагогіки

та фінансово-економічної діяльності

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

На сучасному етапі розвитку нашої держави – України, однією із пріоритетних викликів існування її нації залишається питання збереження та зміцнення здоров'я українського народу, підвищення його фізичної підготовленості, особливо молодого покоління. Ця проблема має далеку історію від часів Козацької Держави до сучасної України.

Метою нашого дослідження є вивчення даного питання в одному із історичних етапів за часи окупації царської Росії у складу якої в той період перебувала українська земля.

Одним із завдань вивчення даної проблеми нами була досліджена друга половина ХІХ початок ХХ століть. Це час істотних перетворень у російській імперії спричиненою ганебною поразкою у Кримській війні, дипломатична ізоляція країни, економічна та фінансова криза викликали необхідність модернізації політичних, правових, військових та

культурних закладів відповідно до потреб та викликів суспільного життя. Реформи що проводились у 60 - 70 роках торкнулися і системи освіти.

Початкова освіта у царській Росії для дітей селян надавалась у сільських земських церковно-приходських та народних школах. Головним завданням цих навчальних закладів було розповсюдження рівня освіченості серед сільського населення. Дітей навчали рахувати, писати, читати, тоді як фізичному вихованню майже не приділялось ніякої уваги. Лише у 1873 році за наказом міністра народної освіти з'явився документ «Керівництво з гімнастики для сільських і народних шкіл, учительських семінарій з необхідними порадами та вказівками до викладачів». У вступній частині документа наголошувалось, що гімнастика запроваджується з метою підготовки хлопчиків для майбутньої військової служби. Фахівців з гімнастики не було,

дисципліну рекомендувалось читати унтер-офіцерам і солдатам. Крім того, згідно з урядовими постановами, що стосувалися початкових шкіл, гімнастика не входила обов'язкових предметів. Тому ця дисципліна викладалась лише у небагатьох школах і зводилась до декількох стройових занять. Взимку через відсутність відповідних приміщень заняття з гімнастики взагалі не проводились. Про стан фізичної підготовленості випускників початкових шкіл можна зробити висновок з огляду стану призову новобранців до військової служби серед ремісників та селян. Так, у 1905 році на кожен сотню призовників припадало 21 особа, що були визнані непридатними у показниках фізичного розвитку.

Повна початкова освіта включала в себе вивчення предметів: російської граматики, правопису, арифметики, практичної геометрії, вітчизняної географії, історії, фізики, креслення, малювання, Закону Божого, крім того викладалися співи і гімнастика. Передбачалась посада вчителя гімнастики, притому ця дисципліна мала викладатись лише професіоналами, яких готувало лікарсько-гімнастичне товариство з 1864 року. Гімнастика викладалась у позакласний час і проводилась після уроків по три години на тиждень. Хлопчики займались стрибками, фехтуванням, плаванням, вправами на рухомих (м'ячі) і нерухомих приладах (перекладини, гімнастичні «козли», бруси) залежно від матеріальної забезпеченості освітнього закладу.

Значних змін у кінці 80 років XIX ст. зазнала середня освіта, так у 1864 р. прийнято Статут середньої школи, згідно якого гімназії розподілялись на два типи: класичні, які готували учнів до вступу до

університетів і реальні – до вищих технічних навчальних закладів. Згодом з'являються жіночі гімназії.

Змінилась нормативно-правова регламентація здорового способу життя. Урядовими постановами почав регулюватися розпорядок дня не лише в гімназії, а й удома. День розпочинався о 06:00, одна година відводилась на молитву та вживання чаю. З 7-ї години до 9-ї гімназисти мали повторювати уроки. Навчання проводилось з 9:00 до 14:30 години. Перерва між заняттями тривала 20 хвилин. Кожен урок тривав не більше 60 хвилин, згодом 55 хвилин. Три години виділялось на підготовку домашніх завдань. Неділя вважалась вихідним днем.

Найбільш очікуваним періодом у житті дітей були літні канікули. Постановою Міністерства Народної освіти 1900 р. на період літнього відпочинку організовувались мандрівки, екскурсії та дачі-колонії на зразок сучасних (дитячих оздоровчих) таборів.

Уже на початку XIX ст. стало зрозуміло, стан здоров'я, рівень фізичної підготовленості не задовольняє потребу молодого покоління. На той час в країні ніхто не займався питаннями фізичної підготовки, не було ніяких спортивних кружків у яких діти і підлітки мали розвивати та підвищувати рівень фізичних якостей, виробляти необхідні уміння й навички. Влітку багато юнаків і дівчаток каталися на човнах, а взимку, коли на водоймищах ставав лід з задоволенням катались на ковзанах (і подібних до них засобах) та санчатах.. Рівень рухової активності був надто низьким. Уже в ті далекі часи з'явилась ідея з метою збільшення фізичного навантаження для молоді шукати засоби для компенсації

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНОЗНАВСТВА

недостатку рухової діяльності. Так, вчитель малювання Вінницького реального училища, що на Поділлі, В'ячеслав Коренєв на засіданні педагогічної ради ставить питання: про облаштування в саду училища кегельбана, а також на річці Буг приватної ковзанки і школи початкового плавання для учнів з обов'язковою присутністю вчителя.

Коренєвим була написана записка на засідання педагогічної ради училища у якій обгрунтовано план створення яхт-клуба з назвою «Спорт». Пропозиція Коренєва була прийнята одногосно і направлена на розгляд високодостойного пана управляючого округом.

Кошти на будівництво яхт-клуба пожертвували поміщик Щеніовський і цукрозаводчик Грохольський, також, частину коштів внесли батьки учнів (700 рублів), у розрахунку по два рублі на з кожного учня. Невелику суму виділила адміністрація училища.

Яхт-клуб «Спорт» був збудований у 1910 році і знаходився він на острові, який був протяжністю до кілометра, спрямуванням на захід. Невелика ділянка довжиною 100 – 200 метрів була орендована училищем для занять спортом членами клубу. Тут були збудовані: велика купальня, пристань для човнів, шатро для буфета, майданчики для ігор у крокет і кегельбан, а також вбиральня.

Розмір купальні на той час була досить велика, довжина її сягала до 8-ми метрів і шириною до 6-ти метрів, у середині цієї купальні був розміщений басейн, якій був сконструйований з дерева, глибина його сягала до 2-х метрів і розміром 3 на 5 метрів. Ця дерев'яна конструкція і слугувала школою плавання. В купальні високо висіли таблиці з малюнками поширених на той час способів плавання і

стрибків у воду. Малеча барахталась у воді, в одночас дивлячись на малюнки і дуже швидко освоювала техніку плавання.

«Мета діяльності клубу – фізичний розвиток учнів реального училища, спорт іде до цієї мети, поширюючи рухливі ігри на свіжому повітрі, навчаючи плаванню і веслуванню на човнах. Діяльність «Спорту» передбачається з часом розширити» так написано в Статуті яхт-клубу «Спорт».

Вищими організаціями в справах освіти діяльність «Спорту» вважалась цінною у формуванні здоров'я молодого покоління вінничан.

Статут та напрям діяльності і організація роботи яхт-клубу було презентовано Вячеславом Коренєвим експозицією у вигляді макета, світлин та документації на Всеросійських виставках у Києві та Петербурзі. За що, Вінницьке реальне училище було нагороджено Великою золотою медаллю.

У повітовому місті Вінниця, Подільській губернії на початку ХХ століття одним із популярних видів активних занять молоді, був футбол, який на початку 1911 року активно розвивався і був представлений двома командами міста, які формувалися та були створені саме на базі Вінницького реального училища. Саме ця діяльність була поштовхом для подальшого розвитку футболу в інших повітових містах Подільської губернії. Також на базі цих футбольних команд взимку утворились і хокейні команди.

Вже 1912 році у Вінниці появилась популярна гра теніс, яка уже через 1-2 роки виростила декілька здібних гравців. Наступного 1913 року у Вінницькому реальному училищі впроваджувалась «сокольська гімнастика», яка згодом появилась і у комерційному училищі.

Незначні зміни відбулися у законодавстві того часу щодо впровадження здорового способу життя в системі виховання. Впродовж другої половини XIX та початку XX століть в тодішній Росії кількість вищих навчальних закладів збільшилась від шести до дев'яти. Класичну вищу освіту тепер можна було отримати в Петербурзькому, Московському, Київському, Харківському, Юр'ївському, Новоросійському, Варшавському, Казанському і Томському університетах. Студенти продовжували займатись фехтуванням, верховою їздою, танцями, плаванням. Згодом до цих дисциплін додали стрільбу.

Постійною залишалась заборона для студентів на території закладів палити тютюн, окрім спеціально відведених для цього місць.

За здоров'ям вихованців стежив університетський лікар, який безкоштовно оглядав студентів і призначав за необхідністю ліки. Кращі студенти – стипендіати мали змогу лікуватись в університетській лікарні та забезпечувались ліками. Для царської Росії, де соціальні закони практично були відсутні, це стало значним кроком покращення сфері медичного забезпечення студентської молоді.

Висновки. Друга половина XIX – початок XX століття відзначалась появою законодавчих документів, які впровадили в

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Брилінг Г. Історія спорту у Вінниці 1907-1917 рр. Вінниця у спогадах. Том 1 Вінниця, 2013. 650 с.
2. Вострокнутов Л.Д. Заповіт віків: здоровий спосіб життя українського народу. Харків 2004. 160 с.
3. Концепція фізичного виховання в системі освіти України. *Фізичне виховання в школі*. 1998 №2. С. 2-8
4. Каросєва Тетяна. Історія має право сподіватись від міста Вінниці блискучого майбутнього. Монографія. Вінниця ТОВ Нілан – ЛТД. 2018. 204 с.

Стаття надійшла до редакції 12 лютого 2026р.

навчальних закладах як обов'язковий предмет фізичне виховання. Створюється більш чітка законодавча база з питання впровадження та врегулювання здорового способу життя молодого покоління. У цей період впроваджуються в життя різні форми рухової активності за рахунок будівництва спортивних споруд різного спрямування діяльності, придбання спортивного устаткування, інвентаря, спортивного одягу. Прикладом такого підходу може бути постановка фізичного виховання на Поділлі у Вінницькому реальному училищі. На жаль урядова політика в той час також і мала суттєві недоліки. Так, поза увагою залишились діти інваліди, окрім осіб з вадами слуху, зору та відхиленнями розумового розвитку, а мілітариська політика царського уряду перетворила уроки гімнастики на військову муштру. Та ці недоліки не могли зменшити значення та актуальність перетворень у сфері здорового способу життя, котре засвідчило зростання зацікавленості суспільства до цієї важливої проблеми і сприяли її розвитку.

Подальші наукові дослідження стану та збереження здоров'я є на сьогодні однією з головних проблем у кожному цивілізованому суспільстві. Майбутня її перспектива розвитку та вирішення питання здорового молодого покоління пов'язана з подальшим розширенням сучасних форм, засобів і методів виховання.

КУЛЬТУРА, НАУКА, ОСВІТА: СМИСЛОЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
**МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ**

УДК 373.2.014.6

РУДА ТЕТЯНА

методист коледжу, магістр освіти

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Забезпечення якості дошкільної освіти є пріоритетним завданням сучасної освітньої політики України. Методична робота як складова системи управління закладом дошкільної освіти відіграє ключову роль у професійному розвитку педагогів, впровадженні інновацій, підвищенні результативності освітнього процесу. В умовах реформування освітньої галузі, оновлення змісту дошкільної освіти відповідно до нової редакції Базового компонента дошкільної освіти (2021), воєнного стану особливої актуальності набуває трансформація методичної роботи, пошук ефективних форм і методів методичного супроводу педагогічних працівників.

Проблеми організації методичної роботи в закладах дошкільної освіти досліджували вітчизняні науковці Г. Беленька, Л. Загородня, К. Крутій, Л. Лохвицька та інші [1; 2; 4]. Питання якості дошкільної освіти вивчали О. Кононко, Т. Поніманська, А. Богуш [3; 5]. Водночас недостатньо розробленими залишаються питання модернізації методичної роботи в контексті сучасних вимог до якості освіти, інтеграції традиційних та інноваційних форм методичного супроводу, адаптації методичної роботи до умов воєнного стану.

Методична робота в закладі дошкільної освіти – це цілісна система взаємопов'язаних заходів, спрямованих на підвищення професійної майстерності кожного педагога, розвиток творчого

потенціалу колективу, вдосконалення освітнього процесу, досягнення оптимальних результатів навчання, виховання та розвитку дітей. Якість методичної роботи безпосередньо впливає на якість освітнього процесу, оскільки саме через систему методичного супроводу відбувається впровадження інновацій, поширення кращих педагогічних практик, підвищення професійної компетентності вихователів [1, с. 34].

Сучасні підходи до організації методичної роботи базуються на принципах науковості, систематичності, перспективності, диференціації, практичної спрямованості, колективного характеру у поєднанні з індивідуальним підходом до кожного педагога. Особливого значення набуває перехід від традиційної моделі методичної роботи, орієнтованої переважно на контроль та інструктування, до сучасної моделі методичного супроводу, що передбачає партнерську взаємодію, створення умов для професійного саморозвитку педагогів, розвиток їхньої суб'єктності та творчої активності [2, с. 89].

Аналіз практики показує, що ефективна методична робота в закладі дошкільної освіти має включати кілька взаємопов'язаних напрямів. По-перше, інформаційно-аналітичний напрям передбачає вивчення стану освітнього процесу, аналіз результатів діагностики дітей, моніторинг професійних потреб педагогів, вивчення інноваційного

педагогічного досвіду. Сучасні методисти активно використовують цифрові інструменти для збору та аналізу інформації: онлайн-опитування, електронні форми спостереження, цифрові карти розвитку дитини [3, с. 56].

По-друге, організаційно-методичний напрям включає планування методичної роботи на навчальний рік з урахуванням пріоритетних завдань закладу, потреб педагогів, вимог освітньої програми; організацію різноманітних форм методичної роботи (педагогічні ради, семінари, консультації, майстер-класи, відкриті перегляди, творчі групи); координацію діяльності методичних формувань; забезпечення методичного супроводу атестації педагогічних працівників.

По-третє, навчально-методичний напрям спрямований на підвищення професійної компетентності педагогів через різноманітні форми навчання: тематичні семінари, семінари-практикуми, тренінги, воркшопи, участь у вебінарах, онлайн-курсах. Особливої актуальності набуває організація навчання з використання сучасних освітніх технологій: STREAM-освіти, проєктної діяльності, технології критичного мислення, емоційного інтелекту, мистецької інтеграції [4, с. 112].

По-четверте, консультативний напрям передбачає надання індивідуальної методичної допомоги педагогам у розв'язанні конкретних професійних проблем, підготовці до атестації, організації

освітнього процесу, роботі з батьками. Ефективним є поєднання традиційних консультацій з онлайн-консультуванням, створення банку методичних матеріалів у цифровому форматі, організація методичної підтримки через корпоративні месенджери.

Важливою складовою методичної роботи є створення та постійне оновлення методичного забезпечення освітнього процесу. Методичний кабінет закладу має бути сучасним інформаційно-методичним центром, що містить різноманітні матеріали: нормативно-правову базу, методичну літературу, педагогічну періодику, навчально-методичні комплекси, дидактичні матеріали, електронні освітні ресурси. Доцільним є створення електронної бібліотеки методичних матеріалів, доступної для всіх педагогів закладу [1, с. 67].

Отже, методичний супровід якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти є складною, багатогранною системою, що потребує постійного вдосконалення. Сучасна методична робота має бути гнучкою, адаптивною до змін, орієнтованою на потреби педагогів, збалансовано поєднувати традиційні та інноваційні форми, активно використовувати цифрові технології, сприяти формуванню професійних спільнот. Ефективна методична робота є запорукою високої якості освітнього процесу, професійного зростання педагогів, успішного розвитку дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : монографія. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. 320 с.
2. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія. Запоріжжя : Ліпс, 2009. 320 с.

3. Кононко О. Л. Якість дошкільної освіти : концептуальні засади, діагностичні параметри, критерії оцінювання. Київ : Генеза, 2019. 176 с.
4. Лохвицька Л. В. Методична робота в дошкільному навчальному закладі на діагностичній основі : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 256 с.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. Київ : Академвидав, 2015. 456 с

*Стаття надійшла до редакції
13 лютого 2026р.*

КРОКУЮЧИ РАЗОМ: ЯК ВИХОВАТЕЛЬ-МЕТОДИСТ ФОРМУЄ КОМАНДУ ОДНОДУМЦІВ

УДК 373.2.011.3 - 51

КОНОПКО ОЛЬГА

вихователь-методист

Комунальний заклад "Заклад дошкільної освіти № 24

Вінницької міської ради"

***Анотація.** У статті розглянуто роль вихователя-методиста у формуванні професійної команди педагогів закладу дошкільної освіти. Окреслено основні підходи до створення атмосфери партнерства, довіри та співпраці в педагогічному колективі. Проаналізовано ефективні методи командування, мотивації педагогів до професійного зростання та впровадження інноваційних освітніх практик. Акцентовано увагу на значенні комунікативної компетентності, лідерських якостей і методичного супроводу як ключових чинників успішної діяльності вихователя-методиста.*

***Ключові слова:** вихователь-методист, педагогічний колектив, команда однодумців, професійна взаємодія, методична робота, лідерство, заклад дошкільної освіти.*

Постановка проблеми. Сучасний заклад дошкільної освіти функціонує в умовах постійних змін, оновлення освітніх стандартів і зростання вимог до якості педагогічної діяльності. За таких умов особливої ваги набуває проблема формування згуртованого педагогічного колективу, здатного працювати як єдина команда. Провідну роль у цьому процесі відіграє вихователь-методист, який не лише координує методичну роботу, а й виступає ініціатором професійної взаємодії, наставником і лідером педагогів.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена потребою у створенні ефективної системи методичної роботи, орієнтованої на розвиток командної взаємодії педагогів. В

умовах реалізації Базового компоненту дошкільної освіти, впровадження компетентнісного підходу та інноваційних технологій зростає значення професійної підтримки педагогів [1, с.3]. Саме вихователь-методист забезпечує єдність цінностей, цілей і підходів у колективі, що сприяє підвищенню якості освітнього процесу та професійного розвитку кожного педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування професійної педагогічної спільноти, зокрема в умовах закладів дошкільної освіти, привертає увагу сучасних науковців і практиків освіти. Аналіз вітчизняних і закордонних наукових джерел свідчить про

те, що ключовим чинником ефективності освітнього процесу є не лише компетентність окремого педагога, а й здатність педагогічного колективу взаємодіяти як команда однодумців, спрямована на реалізацію спільних цілей.

В українській педагогіці проблему лідерства та командування в закладах освіти ґрунтовно висвітлено у працях низки науковців. Зокрема, **І. Бех** акцентує увагу на ціннісно-орієнтованому лідерстві та особистісному підході як основі ефективної взаємодії в педагогічному колективі [2, с.56]. **Л. Добуш** досліджує організацію методичної роботи в закладах дошкільної освіти, підкреслюючи значення системного методичного супроводу й професійного партнерства між педагогами [4, с.15].

Проблеми педагогічного лідерства та управління розвитком колективу розкрито в працях **О. Панченко**, яка наголошує на ролі комунікативної компетентності та фасилітативних умінь керівника методичної служби [6, с.98]. **В. Кремень** розглядає командну взаємодію педагогів у контексті розвитку інноваційної освіти, зазначаючи, що згуртований колектив є передумовою якісних освітніх змін [5, с.14].

У дослідженнях **О. Савченко** акцентовано увагу на формуванні професійної культури педагога та значенні колегіальності у процесі прийняття педагогічних рішень [8, с.63]. **Л. Калініна** аналізує управлінські аспекти діяльності педагогічного колективу, визначаючи командування як ключовий чинник ефективного функціонування закладу освіти.

Питання розвитку рефлексивної культури та професійного зростання педагогів у командній взаємодії розкриваються у працях **Н. Гузій**, яка підкреслює важливість

інтерактивних форм методичної роботи [3, с.42]. **Т. Поніманська** зосереджує увагу на особливостях співпраці педагогів у закладах дошкільної освіти, наголошуючи на ролі методиста як координатора та наставника педагогічної спільноти [9, с.69].

Загалом, зазначені дослідження акцентують увагу на формуванні рефлексивної культури педагогів, упровадженні інтерактивних форм методичної роботи та розвитку професійної взаємодії, що сприяє становленню педагогічного колективу як команди однодумців і підвищенню якості освітніх послуг.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та аналізі ролі вихователя-методиста у формуванні згуртованої команди однодумців у закладі дошкільної освіти, а також у визначенні ефективних підходів, форм і методів методичної роботи, що сприяють розвитку професійної взаємодії педагогів, підвищенню їхньої мотивації до професійного зростання та забезпеченню якості освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Власний досвід роботи вихователя-методиста переконує: формування команди однодумців у закладі дошкільної освіти – це процес не швидкий, але надзвичайно цінний і захопливий. Це шлях, який вимагає терпіння, послідовності, глибокого розуміння людської природи та справжнього лідерського натхнення. Сучасний методист уже давно перестав бути лише організатором документації чи контролером виконання програм. Його роль змінилась – сьогодні це фасилітатор, партнер і наставник, який допомагає педагогам розкрити власний потенціал, а колективу – знайти спільний ритм роботи.

Першим, базовим кроком у створенні згуртованої педагогічної спільноти стало формування спільного бачення розвитку закладу. На початку року ми організували низку методичних зустрічей, де кожен педагог мав змогу висловити свою думку щодо напрямів розбудови освітнього простору. Обговорювали теми від оформлення групових приміщень до методик розвитку мовлення дітей. Одного разу під час сесії пропозиція одного з педагогів щодо створення «куточка дослідника» надихнула колектив розробити цілу систему міні лабораторій для малят. Це стало прикладом того, як спільна ідея може об'єднати людей і стимулювати їхню творчість.

Для мене важливо, щоб кожен педагог усвідомлював свою значущість у колективі. Коли людина бачить, що її думку чують і цінують, вона починає діяти з натхненням. Під час педрад і стратегічних планувань я практикую модераційні техніки: «Мозковий штурм», «Світлофор ідей», «Колесо пріоритетів», «Педагогічний клайстер». Вони дають змогу кожному включитися в обговорення, висловити бачення і взяти відповідальність за реалізацію прийнятих рішень. Так крок за кроком формується не лише команда, а справжня освітня спільнота.

У своїй методичній діяльності вважаю пріоритетом індивідуальний підхід до професійного розвитку кожного педагога. Адже в колективі завжди є ті, хто лише починає свій шлях, і ті, хто має багаторічний досвід. Молодим вихователям потрібна підтримка, упевненість і практичні поради, тому ми узгоджуємо план супроводу, разом аналізуємо конспекти занять, добираємо матеріали, проводимо спільні спостереження за освітнім

процесом. Досвідчені ж педагоги отримують можливість поділитися напрацюваннями, стати наставниками, проводити майстер-класи. Такий взаємообмін підсилює почуття професійної гідності та відкриває нові горизонти розвитку.

Окрему увагу приділяю впровадженню педагогічного коучингу. Це не просто консультування, а партнерський процес, у якому педагог сам знаходить відповіді на свої запитання. Запитую: «Що вас надихає?», «Що саме ви хотіли б змінити?», «Яку підтримку можу надати?» – і навіть коротка рефлексія часто запускає процес внутрішнього зростання. Помітно, як ті, хто раніше сумнівався у власних силах, поступово відкривають упевненість і творчість.

Командотворенню сприяють інтерактивні форми методичної роботи. Педагогічні майстерні, тренінги, воркшопи, ділові ігри – усе це перетворює навчання дорослих на цікаву, змістовну співпрацю. Під час тренінгу «Моє натхнення – моя сила» ми створювали колажі з фотографій, символів і цитат, що відображають особисту педагогічну мотивацію. На воркшопі «Дошкілля майбутнього» педагоги в групах моделювали простір сучасного дитячого садка, обговорювали цифрові технології та роль емоційного інтелекту в роботі з дітьми. Коли освітня діяльність наповнена творчістю, вона об'єднує навіть найрізніших людей.

Важливою частиною роботи є розвиток рефлексивної культури. Після відкритих занять, освітніх подій чи тематичних тижнів практикуємо обговорення: аналізуємо, що вдалося, які труднощі виникли, що можна покращити. Особливо цінним є той момент, коли педагоги самі дають один одному

конструктивний зворотний зв'язок – ґрунтується не лише на знаннях і контролі, доброзичливо, але по суті. Це вчить а насамперед на вмінні бути лідером, сприймати колег як партнерів, а критику – партнером і людиною, що надихає. як ресурс для вдосконалення.

Важливо підтримувати та мотивувати педагогів до професійного і особистісного розвитку. Тому в нашому закладі діє система морального заохочення й публічного визнання досягнень. Ми відзначаємо учасників проєктів, вітчизняних і міжнародних конкурсів, публікуємо інформацію про успіхи колег на сайті закладу. На стенді «Педагогічна мозаїка» щомісяця презентуємо авторські ідеї вихователів, методичні лайфхаки, приклади нестандартних рішень у роботі з дітьми. Це створює атмосферу позитивної конкуренції та професійної гордості.

Не менш важливою є комунікація. Ефективна взаємодія в колективі починається з довіри. Тому я дотримуюся принципу відкритих дверей: кожен може прийти на консультацію, обговорити ідею чи проблему, поділитися думками. Часто неформальні зустрічі – за кавою або під час підготовки спільного заходу – допомагають налагодити стосунки краще, ніж десятки офіційних нарад. Атмосфера взаємоповаги та підтримки створює основу для стабільного психологічного клімату.

Зміцнення команди неможливе без уваги до особистого емоційного стану педагогів. Періодично проводжу тренінги з емоційного вигорання, технік саморегуляції, рефлексивні заняття «Педагог і гармонія». Спільні святкування, подорожі, благодійні акції – усе це сприяє єднанню і формує культуру доброзичливості, де кожен почувається потрібним.

Отже, накопичений досвід переконує: ефективна діяльність вихователя-методиста

ґрунтується не лише на знаннях і контролі, а насамперед на вмінні бути лідером, партнером і людиною, що надихає. Професійність, відвертість і довіра – це три кити, на яких тримається команда односторонців. І саме така команда здатна забезпечити сучасну, якісну й справді людяну дошкільну освіту – освіту, яка дає дітям не просто знання, а радість відкриття світу.

Висновки. У результаті проведеного аналізу теоретичних підходів і узагальнення власного практичного досвіду встановлено, що формування команди односторонців у закладі дошкільної освіти є одним із ключових завдань діяльності вихователя-методиста. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від уміння методиста поєднувати організаційні, комунікативні та лідерські функції, виступаючи не контролером, а партнером і наставником для педагогів.

Доведено, що системний методичний супровід, орієнтований на потреби кожного педагога, сприяє розвитку професійної взаємодії, підвищенню мотивації до самовдосконалення та формуванню позитивного психологічного клімату в колективі. Використання інтерактивних форм методичної роботи, елементів наставництва, коучингу та рефлексивного аналізу забезпечує залучення педагогів до спільної діяльності та прийняття колегіальних рішень.

Встановлено, що створення умов для професійного зростання, визнання досягнень педагогів і підтримка ініціативи сприяють згуртованості колективу та формуванню спільних цінностей і цілей. У такому середовищі педагогічний колектив функціонує як команда односторонців, здатна

КУЛЬТУРА, НАУКА, ОСВІТА: СМИСЛОЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
ефективно впроваджувати інновації та розробленні моделей професійних
забезпечувати якість освітнього процесу. спільнот педагогів закладів дошкільної
Перспективи подальших досліджень освіти в умовах трансформації освітнього
убачаємо у вивченні можливостей середовища.
цифрових інструментів методичної роботи

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти/наук. Кер.: А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; авт. кол-в: А.М. Богуш, Г.В. Беленька, О.Л. Богоніч та ін. Київ: Видавництво, 2020. 26 с.
2. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання : науково-методичний посібник. Київ : Либідь, 2008. 280 с.
3. Гузій Н. В. Рефлексивна культура педагога як чинник ефективної професійної діяльності. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 3. С. 42–47.
4. Добуш Л. І. Методична робота в закладі дошкільної освіти як умова професійного зростання педагогів. *Дошкільна освіта*. 2019. № 2. С. 15–19.
5. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття. Київ : Знання України, 2003. 316 с.
6. Панченко О. І. Лідерська роль методиста в розвитку педагогічного колективу. *Педагогічний альманах*. 2020. Вип. 45. С. 98–103.
7. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2015. 456 с.
8. Савченко О. Я. Педагогічна майстерність учителя : навчальний посібник. Київ : Богдан, 2014. 240 с.

*Стаття надійшла до редакції
15 лютого 2026р.*

ОБРАЗИ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ У ХУДОЖНІХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ

УДК 94(44) “1789|1799”:7.035.2

СТЕПОВА АЛЛА

*викладач факультету дошкільної освіти та музичного мистецтва
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

Анотація. У статті розглядається проблема художнього осмислення Великої французької революції 1789–1799 років у різних видах мистецтва. Аналізується, яким чином революційні події та ідеї Просвітництва знайшли відображення у живописі, музиці, театральному мистецтві, літературі та кінематографі. Особлива увага приділяється революційному класицизму як стилю, що став естетичним виразником нових соціальних і політичних ідеалів, а також подальшій рецепції революційної тематики у мистецтві ХІХ–ХХ століть.

Ключові слова: Французька революція, революційний класицизм, живопис, музика, опера, театр, література, кінематограф.

Постановка проблеми. Велика політичним і соціальним зламом, але й французька революція стала не лише потужним культурним імпульсом, що

докорінно змінив уявлення про роль мистецтва в суспільстві. Мистецтво цієї доби перестає бути сферою аристократичного дозвілля або церковного служіння і набуває характеру громадянського висловлювання. Проблема полягає у комплексному осмисленні того, як революційні ідеї та події були інтерпретовані митцями різних епох і видів мистецтва, та яким чином ці інтерпретації формували колективну історичну пам'ять.

Аналіз наукових джерел. Питання мистецтва Французької революції неодноразово ставало предметом досліджень істориків культури, мистецтвознавців і музикознавців. У працях Жюля Мішле революція постає як живий народний організм, що породжує нову естетику і нову символіку. Дослідження Альбера Собуля та Франсуа Фюре зосереджені на соціокультурних аспектах революційного періоду. Мистецтвознавчі студії, присвячені творчості Жака-Луї Давіда, розкривають специфіку революційного класицизму як стилю, що поєднав античні ідеали з актуальною політичною тематикою. У музикознавстві значний внесок зробили дослідження, присвячені Франсуа Жозефу Госеку та Луїджі Керубіні, які розглядаються як провідні композитори революційної доби.

Мета статті. Провести комплексний аналіз образів Французької революції у художніх інтерпретаціях різних видів мистецтва з метою виявлення спільних і відмінних рис їхнього осмислення, а також визначення значення революційної тематики для подальшого розвитку європейської культури.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво - це важлива ланка культурного та інтелектуального життя будь-якого

суспільства, що відображає його внутрішні переживання у певний історичний час. Яскравим прикладом віддзеркалення у творчості митців історичної події, яка стала переломним моментом не лише однієї нації, а й надовго визначила шляхи розвитку всього європейського суспільства, стала Велика Французька революція 1789-1799 рр. Революція, що повністю зруйнувала стару систему, позбувшись католицької церкви, християнства, дворянства, короля та встановила республіку. Основними засадами, якими керувалось повстання, стали ідеї Просвітництва. Пропагувались гасла Свободи, Рівності та Братерства. Революція принесла хліб біднякам, демократію Франції і встановила новий порядок у суспільстві [2, С.57]. Але за все це була сплачена дуже велика ціна. Момент великої надії і сподівань згодом перетворився на жахливу трагедію - свобода обернулася деспотизмом, ідея рівності привела до масових страт, а в ім'я братерства всіх людей були розв'язані загарбницькі війни. Отже, події у Франції, кінця VIII століття знайшла своє відображення в тогочасних мистецьких творах, втілюючись у живописі, архітектурі, музиці, театральному мистецтві, карикатурі а вже у XX столітті в кінематографі. Мистецький стиль, який став влучним відтворенням ідеалів Французької революції, згодом у критиків дістав назву неокласицизму (революційний класицизм). Нові вимоги життя викликали потреби в новому мистецтві, новій мові, нових виразних засобах. До того ж, тогочасне захоплення античною культурою збіглося з найбільш насущними вимогами мистецтва - проявами героїзму, високо громадянської позиції та створенні образів, гідних наслідуванню. Для революційного

класицизму було притаманно глорифікація, що несла в собі возвеличення певних подій та революційних ідей, а також пафос, який був направлений на піднесення самої події до таких масштабів, які б спонукали людину пишати своєю причетністю до них нині та з гордістю передавати своїм нащадкам. Революційний класицизм прийшов на зміну пануючому на той час у європейській культурі стилю рококо, якому були притаманні галантність, надзвичайна легкість, ніжність та химерність форм. Та монументальним подіям, які точились у тогочасній Європі, прагненням до просвітництва та закликам до нових революційних ідей стає тісно у вишукано-витончених рамках рококо. Вже в другій половині VIII століття відбувається відхід від старого стилю. Натомість приходить новий, продиктований реаліями часу, історичними подіями та настроями у суспільстві. Революційний класицизм знайшов відтворення в творчих роботах таких митців, як: художників - Жака-Луї Давіда, Жана-Батиста Реньо, Жака Ретьє; композиторів - Франсуа Жозефа Госсєка, Андре Гретрі, Ніколя Д'Алейрака, Ігнаца Плейєльа, Луїджа Керубіні, Жана-Франсуа Люс'єра, Мет'єна Мюгеля, Анрі Монтан Бертон, Шарля Симона Кательє. З'являються нові жанри масової пісні, проводяться театралізовані дійства, спрямовані на відзначення республіканських свят французької революції тощо [1, С.36].

Одним з яскравих представників стилю, епохи та тих подій вважається художник Жак-Луї Давід. Його називають «співцем французької революції», адже митець був членом різних законодавчих органів, членом революційного часу та її безпосереднім учасником. До однієї з

відомих картин Жака-Луї Давіда, яка возвеличує французьку революцію, відноситься «Присяга депутатів у залі для гри в м'яч». Історичною подією, що передувала написанню картини, стало зібрання 20 червня 1789 року у Версалі депутатів третього стану Генеральних штатів. Відмовившись підкоритись волі короля Людовика XVI припинити засідання Національних зборів, вони принесли присягу не розходитися до тих пір, поки не вироблять конституцію Франції. Наміри короля розігнати їх силою привели до заворушень у Парижі, що через місяць переросли у революцію. В картині художник звертає увагу на депутата, який читає присягу. В центрі біля нього зображені троє діячів - простий селянин, священник та дворянин, які символізують єдність трьох суспільних станів Франції у боротьбі за революційні ідеї. Обабіч зображено народ, який своєю підтримкою звеличує та прославляє цю подію. Кульмінаційним моментом, з якого, власне, і розпочалася Велика Французька революція, став народний штурм головної в'язниці-фортеці країни, символу всевладдя і деспотизму королів, - взяття Бастилії. Багато художників різних часів приділили увагу саме цій визначній події. Та на картинах кожного з них взяття Бастилії представлено по-різному. Для одних живописців – це справжня битва, для інших – чи не свято [5, С.170]. Так, на полотні «Взяття Бастилії» Жана-П'єра-Луї-Лорана Уеля зображено загальну панораму – народ відчайдушно б'ється із захисниками фортеці. В однойменній картині Поля Делароша художник більше уваги приділяє настрою людей: хтось натхненний, хтось пригнічений кривавими сценами. У штурмі беруть участь і діти, і жінки, і люди

похилого віку. А Генрі Пол Перро на своєму полотні зобразив ту мить, коли народ вже не сумнівається в успіху. Сонця ще з'явилося, але глядач упевнений, що воно сходить – через кам'яні стіни ллються промені золотого світла, символізуючи початок нового дня, нової епохи. Пізніше день взяття Бастилії (14 липня) став у Франції національним святом. І цей момент теж знайшов свій відбиток на картинах художників. Робота Вінсента Ван Гога, написана у 1886 році, передає загальне тріумфування, а яскраві кольори наче горять на полотні. Або ж на картині Пабло Пікассо «14 липня» (1901 р.), де всіх французів єднає святковий, урочистий настрій.

Висока хвиля суспільного руху ознаменувалася характерними змінами також і в музичному мистецтві. Подих часу зумовив нову драматичну тематику музичних творів, бурхливі пристрасті, динамічний розвиток думки, різні контрасти. У результаті народжується ціла хвиля масово-побутової музики - марші, героїчні пісні. Процес змін проходить на тлі та під впливом активної демократизації всього суспільного та музичного життя, який покликаний подолати станові межі, що дісталися у спадок від феодалізму. З аристократичних салонів музика виходить на великі площі, доступні широкому колу слухачів. Саме там, завдяки своїй доступності і запалюючій силі, на перший план виходить жанр пісні. А також, у вогні революції створюється новий масовий, плакатно-помітний, насичений пафосом стиль інструментальної музики, який знаходить свій прояв у звучанні духових оркестрів. Звуками труб і боєм барабанів заповнюються простори вулиць, садів, площ під час політичних маніфестацій,

похоронних церемоній, військових виступів і всенародних свят. Нові вимоги, продиктовані революцією, а саме: гострі соціальні зіткнення, агітація за висунені ідеали свободи, рівності і братерства, потреби у переконанні та заклик до боротьби вимагали негайного, безпосереднього художнього вираження, що і створило сприятливий ґрунт для розвитку масових пісенних жанрів. Революційна пісня стала могутньою ідеологічною зброєю, яка служила засобом виховання народних мас. Лише порівняно невелика кількість революційних пісень були створені на нову, спеціально написану музику. Переважна більшість виконувалася на вже існуючі мелодії, джерелом яких були старовинні народні пісні, міський фольклор, арії з опер, куплети і навіть духовна музика. Але вже у піснях, що залунали на вулиці безпристрасна церковна псалмодія поступилася місцем більш широкій і енергійній мелодиці героїчного плану. Поступово в масовій вокальній і інструментальній музиці виробилися свої типові героїчні інтонації. Новий мелодійний стиль відрізнявся своєю масштабністю: мелодика засновується на тризвучних, переважно висхідних звуках і часто містить фанфарні звороти, без сліду від прикрас, слабих закінчень, затримань, що були притаманні бароко та рококо. Ритми масових жанрів енергійні, прості і часто пов'язані з маршовою ходою. Динамічні контрасти, навмисне зіставлення звукових фарб посилюють враження композиції великого плану. До найвизначнішої пісні, яка яскраво втілила революційний дух французького народу та мала своє продовження у наступних поколіннях, стала «Марсельеза». Автором її слів і музики є капітан французької революційної армії

Клод-Жозеф Руже, більш відомий під подвійним прізвиськом Руже де Ліль. Спочатку це був «Бойовий гімн Рейнської армії». Батальйон марсельцев, що прийшов в Париж, приніс пісню з собою. Ця вогненна, створена в пориві революційно-патріотичного натхнення пісня увібрала в себе запал і гнів народу. У ній чутні призивні, переможні інтонації нової героїчної музики зверненої до народу. Текст містив в собі лозунги боротьби. В Конвенті, рішенням від 14 липня 1795 року, її прийняли як державний гімн Франції, який і в наш час є офіційним. Також пісня мала великий успіх за кордоном і стала символом ряду революційних рухів.

Повстанський дух та масові пісні з вулиць Франції також знаходять відгук в творчості професійних музикантів і композиторів епохи. У музичній культурі виникає ціла плеяда музикантів, в чийй творчості панують нові ідеали і настрої. Ідеї революції проявляються в усіх музичних жанрах. У вокальну та інструментальну творчість проникає народна пісня, масові жанри активно впливають на симфонічні й оперні твори. У творчості композиторів превалює монументальність форм та засобів, які проявляються у великих циклічних формах, операх, ораторіях. По праву, творцем музичного стилю революції вважається широко прославлений французький симфоніст Франсуа Жозеф Госсек. У своїх творах він втілює героїчний дух великого суспільного перевороту. Композитор став родоначальником французької симфонії та опери, автором масових музичних композицій для народних революційних свят і ходів, пісень і маршів. Саме діяльність Госсєка на початку революції створила той народний художній рух, який визначив новий напрям

мистецтва у Франції та сприяв втіленню найпопулярніших жанрів масової культури у професійну музику [3, С.86]. Одним з прикладів є його Велика симфонія Домажор. Ж. Госсек змінює традиційний оркестровий склад, відмовляючись від струнної групи і використовуючи духовий оркестр із залученням рідкісних інструментів, особливо актуальних під час Французької революції. Особливий інструментарій значно вплинув на характер звучання симфонії та на тематизм, який «мілітаризується» і додатково підкреслює маршову природу багатьох елементів симфонії. Додатково, симфонія стає одночастинною. Головною ж рисою є варіювання взаємодії тематизму всередині частини. Використовуючи комплекс маршових, ліричних, танцювальних інтонацій, композитор помітно видозмінює їх баланс порівняно з типовим сонатним *allegro*. Замість очікуваного зіставлення маршової теми у головній партії і ліричної у побічній, композитор переносить конфлікт цих сфер на більш глибокий рівень. І у головній, і у побічній партії залучені маршові та ліричні інтонації одночасно. Розробка продовжує активне зіставлення тематизму, а у репризі скорочується вплив ліричної сфери на маршову. Таким чином, композитор створює унікальний твір, у якому модифікується склад і зміст симфонії, що відповідало соціокультурному запиту революційної Франції та вказує на авторське ставлення до подій епохи через показ маршовості, яка протягом усього твору відтіняється ліричним тематизмом.

Нарівні з пісенно-поетичними і кантатно-хоровими жанрами ведуче місце в музичному мистецтві епохи французької революції зайняла опера. Цьому сприяла не тільки демократична суть оперного

мистецтва взагалі, але і визначальна його роль у всій музичній культурі Франції XVII - XVIII століть. Найвищим досягненням музичного театру революційної епохи стала «опера порятунку». Назва тісно пов'язана зі змістом лібрето. Зазвичай, в ній благородного героя визволяють з ув'язнення друзі, або герой спасає кохану. Одним з родоначальників жанру «опера порятунку» вважається італійський композитор Луїджі Керубіні, який більшу частину свого життя жив та працював у Франції. Велика французька революція, сильно вплинула на всю його творчість. Композитор, перейнявшись співчуттям до революціонерів, створює для них марші, гімни, а також п'єси для різних ходів та траурних церемоній. Найсильнішим твором Л.Керубіні, у жанрі «опери-порятунку», вважається опера «Лодоїска». Тут ясно проглядаються риси нової опери, основною темою якої була боротьба з тиранією. У ній Керубіні поєднав вже засвоєні ним принципи італійської школи з посилення драматичної дії в дусі романтизму, що знаходився на шляху свого зародження.

Література і поезія також активно реагували на події революції. Андре Шеньє, який загинув на гільйотині, став трагічним символом суперечностей революційної епохи. У його поезії поєднуються високі ідеали свободи з гірким усвідомленням насильства і хаосу. У XIX столітті Віктор

Гюго у своїх творах осмислює революцію як моральний і духовний виклик людству, тоді як Жюль Мішле у своїй «Історії Французької революції» створює епічний образ народу як головного героя історії. Поезія і проза стають засобом рефлексії над спадщиною революції, її здобутками і трагедіями [4, С.92].

У XX столітті революційна тематика знаходить нове втілення у кінематографі. Фільми, присвячені подіям 1789-1799 років, інтерпретують революцію крізь призму сучасних ідеологічних і художніх пошуків. Кінематограф дозволяє поєднати історичну достовірність з емоційним впливом, створюючи нові образи революції для масової аудиторії. Таким чином, Французька революція продовжує жити у культурній пам'яті як символ боротьби, надії і трагедії.

Висновки. Французька революція стала унікальним історичним явищем, що визначило нову роль мистецтва у суспільстві. Живопис, музика, театр, література і кінематограф не лише відобразили події революції, але й сформували їхній символічний образ для наступних поколінь. Революційний класицизм заклав основи громадянського мистецтва, а подальші художні інтерпретації засвідчили тривалий і складний вплив революційної спадщини на європейську культуру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Крипчук М. В. Особливості символічної образності масового театру доби просвітництва. *Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство*. 2014. №2 С.164 – 170.
2. Мустафін О. Справжня історія пізнього часу. Харків: Фоліо, 2017. 429 с.
3. Павленко А. М. Симфонії у творчості Франсуа-Жозефа Госсєка: авторська версія жанру: дис. канд. мистецтвознав.:17.00.03 «Музичне мистецтво». – НМАУ ім. П. І. Чайковського. Київ, 2020. 223 с.

4. Паламарчук К.М. Вплив великої французької революції 1789-1799 років на творчість Ф.Г. Клопштока та його сучасника Г. Форсета. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2014 №12, С. 62-64

5. Романенкова Ю. В. Школа Фонтенбло у контексті французького мистецтва XVI ст. : монографія. Київ: НАКККіМ, 2011. 248 с.

*Стаття надійшла до редакції
22 січня 2026р.*

ВЧИМОСЯ У КЛАСИКІВ

УДК 781.66

ДИМІНСЬКА ВАЛЕНТИНА, ПЕКУРАРУ ЛЮДМИЛА

викладачі спеціальних музичних дисциплін

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

На аудиторних заняттях із курсу програмових освітніх компонентів більше уваги приділяється засвоєнню їх теоретичних і методичних засад, розвитку й тренуванню спеціальних музичних здібностей. На жаль, створенню акомпанементу, як важливій формі самостійної роботи, приділяється недостатньо уваги у навчальних планах. Випускники спеціальних музичних закладів часто не спроможні підібрати на слух мелодію та акомпанемент до неї, студенти, які з успіхом виконують інші види роботи, виявляються безпорадними перед творчим завданням навіть після вивчення практичного курсу.

Студентам для успішного створення акомпанементу необхідно самостійно поглибити знання щодо виражальних можливостей мелодії, закономірностей гармонічної мови, формотворчої ролі гармонії у комплексі з іншими музичними компонентами.

Оскільки традиційних знань, умінь і навичок з дисциплін музично-теоретичного циклу недостатньо для реалізації творчого потенціалу спеціалістів - необхідно шукати нові резерви змісту професійної освіти, що сприятимуть актуалізації і креативності студентів у майбутній трудовій діяльності.

У вирішенні вищезазначених завдань здобувачам освіти стане в нагоді створені і видані викладачами методичні рекомендації «Мистецтво акомпанементу». Структура і зміст видання повністю відповідають навчальній програмі з акомпанементу для студентів вищих педагогічних навчальних закладів освіти. Вона містить найважливіші теоретичні поняття та методичні вказівки щодо створення й підбору акомпанементу на будь-якому музичному інструменті. Теоретичний матеріал методичних рекомендацій був практично втілений на відкритому занятті «Вчимося у класиків», в ході якого автори, використовуючи різноманітні методи і форми роботи над створенням акомпанементу, переконали слухачку аудиторію, що освітній компонент за назвою «Акомпанемент» є надзвичайно цікавим і корисним. Саме теоретична і практична основа та почерпнуті знання стануть стимулом до створення перших власних композицій. Тому і дана стаття «Вчимося у класиків» співзвучна із методичними рекомендаціями та відкритим заняттям і базується на основному їх матеріалі.

Отже, **акомпанемент музичний** (франц. accompagnement, від accompagner – супроводжувати) – функція музичного матеріалу, що полягає у доповненні, «відтінюванні» іншого мистецького (музичного, сценічного, образотворчого тощо) матеріалу, що звучить (експонується) одночасно. Поділяється на **зовнішній**, що передбачає використання музики в синтезі мистецтв (музичний супровід до танців, сценічної та екранної дії, образотворчої експозиції тощо) чи позамистецьких ситуацій (використання музики в обрядах, ритуалах, під час масових гулянь та ін.), і **внутрішній**, що функціонує лише в межах музичного мистецтва (супровід сольної партії твору). Акомпанемент музичний є антитезою музичного соло і передбачає поділ функцій виконавців на соліста (співака, інструменталіста), хор, вокальний або інструментальний ансамбль і акомпаніатора. Акомпанемент музичний може бути **колективним** (ансамблевим – інструментальним, вокальним, вокально-інструментальним; оркестровим, хоровим, оркестрово-хоровим тощо) та **індивідуальним**, який передбачає використання інструментів із розвиненими фактурними можливостями – клавішних (фортепіано, орган), струнно-щипкових (гітара, бандура, арфа та ін.) або ударних.

У царині музичного акомпанементу вирізняється **автоакомпанемент** (або самосупровід), коли виконавець – переважно співак або декламатор – поєднує функції соліста і акомпаніатора.

Тепер акцентуємо увагу на конкретиці програми «Акомпанемент». Дана дисципліна вивчається на третьому та четвертому курсах протягом п'ятого – восьмого семестрів. На основі вивчення курсу «Акомпанемент» студент повинен **знати**: сутність мистецтва акомпонування та імпровізації; теорію і практику роботи над вокальними та інструментальними творами; основні способи і прийоми читання нот з листа; типи акомпанементу; способи гармонізації мелодії; специфіку концертмейстерської діяльності вчителя музичного мистецтва в школі.

Як бачимо, це досить складний і об'ємний матеріал, який можна і необхідно поглиблювати протягом тривалого часу (якщо не усе життя). Отримавши програмові теоретичні і практичні основи знань (спочатку під керівництвом наставника, а надалі самостійно), майбутній учитель музичного мистецтва повинен дати собі раду у своїй професійній діяльності, тобто **уміти**: самостійно розучити вокальний або інструментальний твір; співати під власний супровід; акомпанувати солісту або хору, одночасно керуючи процесом виконання; читати ноти з аркушу; підбирати на слух та гармонізувати одноголосні мелодії; створювати супровід, адекватний їх жанровим ознакам та характеру; виконувати підібрані на слух мелодії та акомпанементи в різних тональностях; грати в ансамблі, критично оцінюючи результат власної концертмейстерської діяльності.

Отож, підібрати на слух одноголосну мелодію спроможний практично кожен. Для цього слід розрізняти рух мелодії вгору або вниз, наявність стрибків або плавного голосоведення, наявність повторів тощо. Наприклад:

1. Повторність звуку.

2. Оспівування звуку.

Побудований *на звуках акордів*.

В цілому – мелодична лінія у творах хвилеподібна і приводить до кульмінації – найвищого напруження. Наприклад:

Україна

Слова і музика Тараса Петриненка

Поважно

До-ро - ги ін-шо - ї не тре-ба, ко - ли зо-рить Чу-маць-кий
 Ме-ні не мож-на не лю-би-ти, то - бі не мож-на не цвіс -

Як бачимо, у даному фрагменті видно, що композитор використав усі перелічені види мелодичного руху, який ми зобразили графічно.

Більш складним завданням є здатність перенести мелодію в іншу

тональність, тобто її *транспонувати*. Припустимо, що пісня Т. Петриненка

«Україна», яка записана у тональності Соль мажор (G dur) з певних причин – незручна для виконання, для співака тут висока теситура і її потрібно перенести у нижчу тональність, наприклад у Фа мажор (F dur). Для цього кожному ноту ми опускаємо вниз на велику секунду (в.2) і тоді запис матиме такий вигляд:

До ро ги ін шо ї не тре ба. по

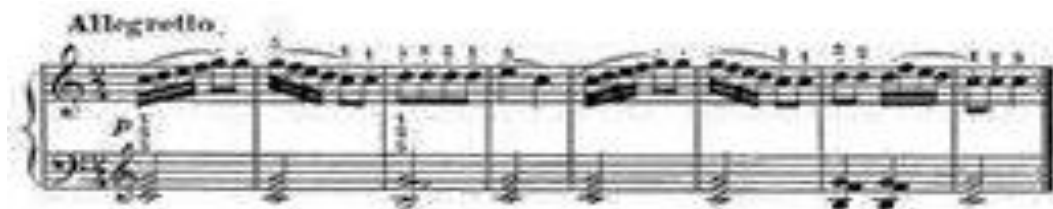
Аналогічно транспонування виконується шляхом переносу кожної ноти вгору або вниз на потрібний інтервал.

Наступним завданням, з яким повинен справитися студент – є вміння *гармонізувати* мелодію. Це також відносно нескладне завдання, оскільки всякий акомпанемент базується на «трьох китах» - тоніці, субдомінанті і домінанті. Тому слід відрахувати в конкретній тональності I- IV-IV ступені та побудувати на них відповідні акорди (акорд - одночасне або послідовне звучання трьох і більше звуків). Це – елементарні знання гармонії – науки про акорди та способи їх сполучення. Кожен акорд має своє призначення тобто *функціональність*. Тоніка (T) – опора твору. Вона звучить стійко і завершено, тому використовується на початку і в кінці твору. Субдомінанта (S) та домінанта (D) – це сфера нестійкості та незавершеності. Причому, субдомінанта звучить менш напружено, так би мовити плагально, пасторально і пов'язана в більшості випадків із картинами природи. Домінанта звучить у найбільш напружених моментах, у конфліктних ситуаціях. Ця яскраво виражена дисонуюча гармонія потребує розв'язання – тобто переходу із нестійкості у стійкість. Отже, наступним пунктом завдання буде вміння розставити у даній мелодії три головні функції – у мажорній тональності - T-S-D, у мінорній- t-s-D, пам'ятаючи, що у

мінорі домінанта завжди мажорна. І, звичайно, використання поряд з акордами головних ступеней акордів побічних ступеней (II, III, VI, VII) бажане і рекомендоване, оскільки гармонічне різноманіття надзвичайно збагачує і поглиблює музичну тканину. Ця своєрідна кровоносна система музики занурює і поглинає, зачаровує і манить у невимовну звукову красу.

Проставивши відповідні акорди до мелодії, переходимо до основного завдання – **створення акомпанементу**, який може бути різним:

- **акордовий** (види: гармонічна підтримка, бас-акорд, акордова пульсація);

- **бас – акорд** (нижній – один звук, а наступні три звуки, взяті одночасно).

арпеджований — послідовне, неодночасне виконання звуків акорду певної тривалості (один за одним).

- **фігураційний** - рух звуків за тонами акорду (так звані альбертієві басы, «ламані», «розкладені» [акорди](#)).

- **пульсуючий** - почергове повторення нижнього і верхнього октавного звуку або акорду.

розвинений, з елементами поліфонії.

КУЛЬТУРА, НАУКА, ОСВІТА: СМИСЛОЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
Дуже важливо розуміти і відчувати жанрові особливості акомпанементу.

Всі вони виражені у певних метрах та ритмах. Це також три своєрідні музичні кити:
мари, вальс, полька. Наприклад:

Мари – це музичний твір в енергійному чіткому ритмі, під який зручно крокувати.
Найбільш вживаний метр – 4/4.

Вальс - вид [бального](#) та народного танців в тридольному метрі 3/4.

Полька — танець чеського походження в дводольному метрі 2/4.

Крім цього акомпанемент може бути *дублюючий*, де повністю повторюється мелодія солюючого голосу або інструменту та *недублюючий*, в якому акомпанемент є тільки фоном, власне супроводом до мелодичної вокальної чи інструментальної партії.

І. У са - доч - ку шліт бу - я - є, рос - но на - ків і ква-сопъ.

Практично, у переважній більшості музичний акомпанемент є *комбінований*, в якому поєднані всі перераховані види акомпанементу.

Наступним важливим завданням є *читання нот з аркуша*. Його суть полягає у тому, що кожен виконавець повинен бути спроможним зіграти твір без попереднього програвання, ознайомлення, а відразу, з першого разу. Ось декілька методичних порад.

Перед безпосереднім читанням нот з аркуша необхідно проаналізувати нотний текст:

- **тональний план** – визначити основну тональність, випадкові знаки, які вказують на тональність відхилення;
- **метроритм** – визначити розмір, особливості групування нот;
- **фактуру** - визначити тип акомпанементу (акордова, фігураційна, арпеджована, комбінована, поліфонічна), її змінність чи постійність. Усвідомлення їх класифікації

полегшує процес читання нот, робить його більш цілеспрямованим, оскільки забезпечує комплексне сприйняття й швидке охоплення музичної тканини.

І ще один цікавий і улюблений вид роботи – *гра в ансамблі*. Це спільне виконання музики двома або більше піаністами або іншими інструменталістами, що охоплює гру в чотири руки на одному або декількох музичних інструментах. Вона є невід'ємною частиною музичного навчання та концертного мистецтва, розвиває ансамблеве мислення, ритмічну точність і темброву злагодженість. Гра в ансамблі широко використовується у нашому закладі і на заняттях, і у концертній діяльності. Ми включаємо у програму кращі зразки вітчизняних та зарубіжних композиторів, спільно переживаємо радість творчості та несемо її слухачам.

Звичайно, неможливо охопити в одній статті весь об'єм і значимість цієї важливої теми. Але, основні аспекти, на які ми звернули увагу, сподіваємося стануть в нагоді.

То ж саме чОму і чомУ ми повинні учитися у класиків? Розгорніть, будь ласка, будь який опус композитора, уважно проаналізуйте акомпанемент (*це нижній нотоносець твору*) і ви побачите усі перераховані та проаналізовані вище види і типи акомпанементу, зрозумієте, чому саме той чи інший акомпанемент використав творець, прослідкуєте за рухом його музичної думки, відчуєте саму сутність його творіння, глибину і красу, яку відтінює його величність **АКОМПАНеМЕНТ**. Тож не бійтеся думати, аналізувати, творити, бути гідними нащадками своїх кумирів! Втілюйте в життя крилатий вислів великого У. Шекспіра, який сказав: «Немає на усій землі ества, такого пекельного, страшного, щоб не могла хоча б на мить одну в нім музика зробити перевороту». Тож здійснюйте музичні душевні перевороти і у власних душах, і у душах своїх вихованців!

І на завершення - деякі цікавинки!

Акомпанемент в сузір'ї музично-теоретичних дисциплін. Щоб не загубитися і не бути безпорадними - настійливо оволодівайте знаннями!

Варіанти акордового акомпанементу до пісні

Л. Бекхем на сл. І. Неходи «У лісі ой у темному».

Л. Бетховен. Соната № 8 до мінор «Патетична».

Тип акомпанементу «пульсуюча октава».

Ф. Лей. Ноктюрн фа мінор «Історія кохання».

Л. Бетховен. Соната № 8 до мінор «Патетична»

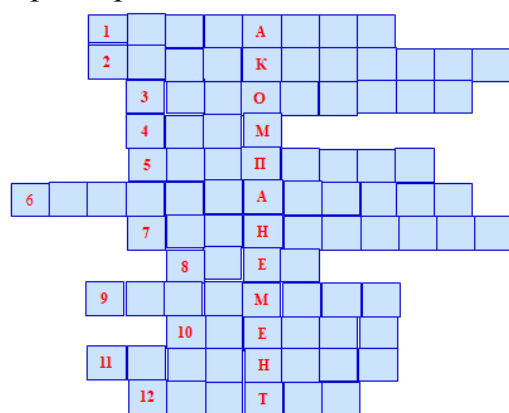

Френсіс Лей
«Історія кохання»

Аранжування для фортепіанного ансамблю Л. Жульєвої

Кросворд «Акомпанемент» та відповіді до нього

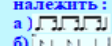
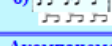
1. Королева звучності .
2. Різновидність ритму .
3. Різновидність акомпанементу .
4. Швидкість руху музики .
5. Розкладений тризвук .
6. Різновидність акомпанементу .
7. Різновидність ритму .
8. Пульс музики .
9. Наука про акорди .
10. Душа музики .
11. Незмінна ритмічна фігура .
12. Виклад музичної тканини .

1. Динаміка
2. Синкопований
3. Акордовий
4. Темп
5. Арпеджіо
6. Фігураційний
7. Пунктирний
8. Метр
9. Гармонія
10. Мелодія
11. Остинато
12. Фактура

Тест «Акомпанемент» та його розв'язання

1. Акомпанемент- це :
а) основа музики ;
б) музичний супровід ;
в) темп музики ;
2. Види акомпанементу- :
а) ритмічний ;
б) акордовий ;
в) темп музики ;
3. Функції акомпанементу:
а) підтримка мелодії ;
б) збагачення мелодії ;
в) насичення фактури ;
4. В основі акомпанементу лежать
а) інтуїція ;
б) теоретичні знання ;
в) практичний досвід ;
5. Арпеджований акомпанемент- :
а) насичений ;
б) прозорий ;
в) імітаційний ;

Т
Е
С
Т
И

6. Фігураційний акомпанемент- властивий :
а) маршу ;
б) сонаті ;
в) фугі ;
7. До синкопованого ритму належить :
а) ;
б) ;
8. Акомпанемент базується на функціях :
а) Т – S – D ;
б) II – VI – IV ;
в) VII – III – V ;
9. Акомпанемент супроводжує:
а) пісню ;
б) танець ;
в) фугу ;
10. Акомпануючі інструменти :
а) сопілка ;
б) фортепіано ;

1. б) ; 6. б) ;
2. б) ; 7. в) ;
3. а) ; 8. а) ;
4. б) ; 9. а) ; б) ;
5. б) ; 10. б) ; в) ;

Стаття надійшла до редакції
12 лютого 2026р.

КУЛЬТУРА, НАУКА, ОСВІТА: СМИСЛОЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

УДК 376 – 056.264 – 053.4:81'233

ТАРАШЕВСЬКА ОЛЬГА, ЦІСАР ІРИНА

*викладачі кафедри теорії, фахових методик та технологій дошкільної освіти
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

Актуальність. Формування комунікативної компетентності у дітей дошкільного віку є досить актуальним, адже ступінь розвитку мовлення дошкільника визначає рівень сформованості соціальних і пізнавальних досягнень дитини, вміння висловлюватися та здобувати знання. Сучасна дошкільна освіта покликана не просто навчити дитину окремим мовленнєвим навичкам (звуковимові, граматиці), а й сформувати у неї здатність ефективно використовувати мову як інструмент спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Комунікативна компетентність є ключовим фактором соціалізації. Для дітей з порушеннями мовлення труднощі у спілкуванні стають бар'єром для входження в колектив однолітків. Несформованість навичок комунікації часто призводить до ізоляції, зниження самооцінки та появи психологічних комплексів.

Аналіз наукових досліджень. Проблеми розвитку мовлення дитини, розвитку комунікативної компетентності є важливими у дошкільній освіті й не є новими. Розвиток мовлення дошкільників досліджували класики наукової думки та сучасні науковці в різних аспектах. Це зокрема такі науковці, як Т. О. Піроженко, А. М. Богущ, Н. В. Гавриш, М. С. Вашуленко та інші [1; 3]. Педагоги-класики Я. А. Коменський, С. Ф. Русова, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський, сучасні

педагоги Г. С. Швайко, К. І. Щербакова вивчали вплив дидактичних ігор та мовленнєво-комунікативних вправ на мовленнєвий процес.

Мета нашого дослідження – висвітлити сучасні підходи до формування мовленнєвої компетентності дітей в умовах закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Мовленнєва компетентність як складова мовленнєвої діяльності, забезпечує вміння дитини підтримувати мовленнєву взаємодію з іншими, вибудовувати логіку висловлювань, мовленнєве взаєморозуміння з дорослими та однолітками, формування комунікативних здібностей, мовленнєвого самовираження. Комунікативна компетентність – інтегроване вміння адекватно й доречно спілкуватись рідною мовою в різних життєвих ситуаціях, розповідати, пояснювати, розмірковувати, оцінювати, використовувати вербальні, невербальні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності, форми ввічливості (мовленнєвий етикет) [5]. Мовленнєва компетентність передбачає сформованість фонетичної, лексичної, граматичної, діалогічної та монологічної компетентностей.

В процесі формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення важливого значення набувають як психологічні, так і педагогічні фактори. З одного боку, для

розвитку комунікації необхідним є створення позитивного емоційного фону, формування мотивації до спілкування, виховання впевненості у власних можливостях. З іншого боку, ефективність цього процесу визначається систематичною роботою логопеда, вихователя, психолога та батьків, які забезпечують поетапне оволодіння мовленнєвими засобами та розвиток практичних навичок спілкування у різних життєвих ситуаціях. На теоретичному рівні сучасні підходи до проблеми формування комунікативної компетентності ґрунтуються на інтеграції ідей культурно-історичної психології, діяльнісного та комунікативного підходів [6]. Діяльнісний підхід передбачає, що мовлення формується у процесі практичної взаємодії з навколишнім світом, а комунікативна компетентність проявляється як здатність дитини використовувати мовлення для організації спільної діяльності. Комунікативний підхід у педагогіці та логопедії орієнтується на створення умов для реального спілкування [6]. В таких умовах дитина оволодіває необхідними мовленнєвими навичками у природних ситуаціях взаємодії.

Важливим аспектом є також формування у дітей вміння використовувати невербальні засоби комунікації. Міміка, жести, інтонація значною мірою доповнюють і уточнюють вербальне мовлення. Діти із порушеннями мовлення часто використовують невербальні засоби як компенсаторний механізм. Саме тому важливо навчати їх правильно поєднувати невербальні засоби із мовленням, що підвищує ефективність комунікативної діяльності.

Не менш важливим є використання інформаційно-комунікаційних технологій у

формуванні комунікативної компетентності дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Сучасні мультимедійні програми, інтерактивні ігри, логопедичні додатки дають можливість урізноманітнити процес формування мовленнєвої компетентності, зробити його більш привабливим та цікавим для дітей [4]. Саме такі технології під час педагогічної практики в ЗДО використовували здобувачі освіти 22-Д групи КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж». Інтерактивні ігри та логопедичні ігри з додатків допомагали зацікавити та активізувати дітей. Слід зазначити, що використання таких засобів потребує обов'язкового педагогічного супроводу, щоб забезпечити цілеспрямованість і системність роботи.

Ефективним також виявився інноваційний метод мнемотехніки (заучування віршів-діалогів за допомогою мнемотаблиць). З дітьми розучувались вірші-діалоги такі як: «Киця-Мура» (народна забавлянка), «Сонячний зайчик» Н. Погребняк, «А я у гай ходила» П. Тичини, «Крапелька-краплинка», «Мама», «Зайчик та котик», «Хто великий?» Н. Карпенко тощо. Вивчення віршів за допомогою мнемотехніки підвищує концентрацію уваги, розвиває творчі здібності, уяву та мовлення, а також знижує втомлюваність на заняттях. Мнемотехніка знижує рівень тривожності у дітей з порушеннями мовлення через створення «ситуації успіху», візуалізує абстрактні поняття, що полегшує розуміння.

У сучасних дослідженнях підкреслюється, що формування комунікативної компетентності у дітей із порушеннями мовлення має відбуватися у тісному взаємозв'язку з розвитком когнітивної, емоційно-вольової та

соціальної сфер. Для того щоб дитина могла ефективно спілкуватися, їй необхідно володіти не лише мовними та мовленнєвими засобами, а й умінням зосереджувати увагу, контролювати поведінку, розуміти емоційний стан іншої людини, проявляти емпатію [7]. Тому робота по формуванню комунікативної компетентності повинна мати комплексний характер і охоплювати розвиток усіх зазначених сфер.

Отже, проблема формування комунікативної компетентності у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення вимагає системного підходу, який поєднує теоретичні знання з практичними методиками і забезпечує максимально сприятливі умови для розвитку мовленнєвих і комунікативних навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Богуш А. Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації. *Дошкільне виховання*. 2020 № 6. С.3-5.
2. Буянова Г., Удалова О., Інноваційні форми і методи навчання у системі освіти України. *Проблеми освіти*. 2022. випуск 2 (97). С. 190-207.
3. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання. *Дошкільне виховання*. 2021 № 7. С.12-14.
4. Король А. В. Чат-бот як засіб оптимізації співпраці вчителя-логопеда з батьками, педагогами та громадськістю в закладах дошкільної освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Сер.: Педагогіка і психологія. 2021. Вип. 65. С. 28-35.
5. Мілевська О. П. Психолінгвістичні аспекти формування дієслівної лексики у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. пр. / за ред. М. Шеремет, О. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : видавець Ковальчук О. В., 2023. вип. 21. С. 89-104.
6. Пахомова Н. Г, Баранець І. В. Напрями корекційної роботи з дітьми із тяжкими порушеннями мовлення в умовах воєнного стану. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Сер. 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2022. Вип. 43. С. 55-63.
7. Соколова Г. Б., Булгакова Н. В. Особливості розвитку активного та пасивного словника у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення (на прикладі ознайомлення з основними часовими категоріями). *Перспективи та інновації науки*. Серія: Педагогіка. 2023. Вип. 14 (32). С. 430-440.
8. Хом'як А., Кліш П. Комунікативні здібності: сутність, зміст, структура. Педагогічний пошук. *Науково-методичний вісник*. 2015. Вип. 2 (86). С. 37-39.
9. Черезова Ю. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 1 (1). С. 103-107.

Стаття надійшла до редакції
17 січня 2026р.

КУЛЬТУРА, НАУКА, ОСВІТА: СМИСЛОЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ**

УДК 373.2.016:73[76]:378.011.3-51

ХОМІЦЬКА НАТАЛІЯ, ІЩУК ВІКТОРІЯ

*викладачі дошкільних психолого-педагогічних дисциплін
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

Сучасні виклики, зокрема необхідність підтримки психоемоційного здоров'я дітей в умовах воєнного стану, актуалізують потребу у володінні вихователями арт-терапевтичними технологіями. Образотворча діяльність є природною формою самовираження дитини дошкільного віку, засобом опрацювання емоцій, інструментом психологічної підтримки. Базовий компонент дошкільної освіти (2021) визначає художню діяльність як важливу складову всебічного розвитку, що передбачає не лише формування образотворчих умінь, а й емоційне, соціальне, психологічне благополуччя дошкільників. Це зумовлює необхідність інтеграції мистецької та психологічної підготовки майбутніх вихователів, формування їхньої компетентності у використанні арт-терапевтичних підходів.

Питання художньо-творчого розвитку дошкільників досліджували Г. Григор'єва, Т. Комарова, О. Половіна та інші [3; 6]. Проблеми арт-терапії в роботі з дітьми вивчали О. Вознесенська, Л. Лебедева [4; 5]. Професійну підготовку педагогів досліджували Г. Беленька, К. Крутій, А. Богуш [1; 2]. Водночас недостатньо розробленими залишаються питання інтеграції арт-терапевтичних підходів у підготовку майбутніх вихователів, формування вмінь використовувати образотворчу діяльність для психологічної підтримки дітей, розрізняти художню освіту та арт-терапію.

Арт-терапія – це метод психологічної роботи, що використовує творчу діяльність (малювання, ліплення, аплікацію, конструювання) для гармонізації емоційного стану, опрацювання психологічних проблем, розвитку самопізнання та самовираження особистості. На відміну від традиційних занять з образотворчої діяльності, де акцент робиться на якості художнього продукту, в арт-терапії важливим є сам процес творчості, можливість виразити почуття, емоції, переживання через художні образи [4, с. 56].

Майбутні вихователі мають розуміти відмінності між художньою освітою та арт-терапією. Художня освіта спрямована на розвиток художньо-творчих здібностей, формування естетичного ставлення до світу, оволодіння образотворчими техніками. Арт-терапія використовує творчість як засіб психологічної підтримки, гармонізації емоційного стану. У професійній діяльності вихователя ці два напрями мають органічно поєднуватися, що забезпечує як освітні, так і психологічні ефекти [1, с. 145].

Психологічні основи арт-терапії включають кілька ключових положень. По-перше, образотворча діяльність дозволяє дитині виразити те, що важко або неможливо висловити словами. Дошкільники ще не володіють достатнім словниковим запасом для опису складних емоцій, але можуть відобразити їх через кольори, форми, образи. По-друге, процес

творчості має катарсичний ефект – звільняє від негативних емоцій, напруги, тривоги. По-третє, створення художнього продукту підвищує самооцінку, формує почуття компетентності, впевненості у власних силах [5, с. 78].

Здобувачі освіти вивчають вікові особливості образотворчої діяльності дітей як основу для застосування арт-терапевтичних підходів. У ранньому віці домінує маніпулятивна діяльність з матеріалами – діти насолоджуються процесом залишання слідів на папері, змішування фарб. Це створює умови для сенсорної арт-терапії, яка через тактильні відчуття сприяє емоційній регуляції [3, с. 67]. У дошкільному віці діти здатні до більш усвідомленого використання образотворчих засобів для вираження емоцій, створення символічних образів [6, с. 112].

Практична підготовка включає оволодіння арт-терапевтичними технологіями. Спонтанне малювання передбачає вільне вираження емоцій через колір, лінії, форми без заданої теми. Вихователь створює безпечну атмосферу, де дитина може малювати те, що хоче, як хоче. Після завершення можна запропонувати дитині розповісти про малюнок, але не оцінювати його [4, с. 145].

Малювання за темою емоцій допомагає дітям усвідомлювати та виражати почуття: "Намалюй свою радість", "Що таке страх?", "Кольори настрою". Важливо навчити майбутніх педагогів не нав'язувати стереотипні образи, а заохочувати індивідуальне бачення [5, с. 167].

Казкотерапія через малюнок передбачає ілюстрування казок, створення власних казкових історій у малюнках. Ця техніка допомагає дітям опрацювати складні

ситуації через символічні образи, знаходити позитивні вирішення проблем [2, с. 189].

Мандалотерапія – створення та розфарбовування мандал (круглих симетричних візерунків) – має заспокійливий, гармонізуючий вплив. Процес малювання в колі сприяє концентрації уваги, зниженню тривожності, відновленню внутрішньої рівноваги [3, с. 234].

Ліплення як арт-терапевтична техніка має особливі переваги. Робота з пластичними матеріалами дозволяє дитині трансформувати матеріал, виражати агресію безпечним способом. Тактильний контакт має заспокійливий ефект. Майбутні вихователі вивчають арт-терапевтичні можливості ліплення: зняття емоційної напруги, подолання страхів, розвиток саморегуляції [6, с. 267].

Колажування – створення композицій з вирізаних фрагментів паперу, журналів, природних матеріалів – є доступною технікою для дошкільників. Діти створюють "колажі бажань", "колажі настрою", що сприяє самопізнанню, формуванню позитивної Я-концепції [4, с. 201].

В умовах воєнного стану арт-терапевтичні підходи набувають особливої актуальності. Здобувачі освіти вивчають особливості психологічного стану дітей, що пережили травматичний досвід: підвищену тривожність, страхи, регресивну поведінку, агресивність або апатію. Образотворча діяльність стає безпечним способом опрацювання травматичного досвіду [7, с. 78].

Майбутні педагоги опановують спеціальні техніки для роботи з дітьми в умовах стресу: "Малювання безпечного місця" допомагає дитині відновити почуття

захищеності; "Створення символу сили" підтримує впевненість; "Малювання мрій про майбутнє" формує оптимізм; "Колективні мурали" сприяють згуртуванню групи [5, с. 234].

Важливим аспектом підготовки є формування етичних компетентностей. Вивчаються принципи безпечного використання арт-терапії: добровільність участі, конфіденційність, неоцінювальність, обережність в інтерпретації. Вихователь не є психотерапевтом, тому має розуміти межі своєї компетентності та необхідність звернення до фахівців у складних випадках [1, с. 267].

Здобувачі освіти навчаються розпізнавати сигнали в дитячих роботах, що можуть вказувати на психологічне неблагополуччя: систематичне використання темних кольорів, зображення сцен насильства, відсутність людей на малюнках про сім'ю. При виявленні таких ознак важливо делікатно поспілкуватися з дитиною, батьками, за потреби залучити психолога закладу [4, с. 289].

Практична підготовка включає формування вмінь створювати арт-терапевтичне середовище. Це передбачає організацію простору для вільної творчості з різноманітними матеріалами: фарбами, олівцями, пластиліном, глиною, папером різних фактур, природними матеріалами, журналами для колажу. Середовище має бути безпечним, комфортним, стимулювати до самовираження [3, с. 178].

Опановується методика організації індивідуальної та групової арт-терапії. Індивідуальна робота дозволяє враховувати особливі потреби дитини. Групова арт-терапія сприяє соціалізації, формуванню групової згуртованості. Спільне створення мурала, колективні малюнки допомагають

дітям відчувати підтримку групи, навчитися співпраці [6, с. 234].

Інноваційні методи навчання включають практикуми з особистого досвіду арт-терапії. Здобувачі освіти самі проходять арт-терапевтичні сесії: малюють свої емоції, створюють мандали, працюють з пластиліном. Це дозволяє відчувати терапевтичний ефект "зсередини", зрозуміти механізми впливу, сформуванню емпатію [4, с. 178].

Відеоаналіз арт-терапевтичних сесій допомагає навчитися спостерігати за емоційними проявами дитини, бачити динаміку настрою в процесі творчості, аналізувати особливості взаємодії дорослого та дитини [5, с. 189].

Співпраця з психологом закладу є важливим аспектом професійної діяльності. Вихователь може виявити дитину, яка потребує підтримки, організувати арт-терапевтичні заняття за рекомендаціями психолога, спостерігати за динамікою стану дитини. Психолог надає консультації, проводить глибинну роботу зі складними випадками [1, с. 234].

Взаємодія з батьками передбачає просвітницьку роботу: пояснення терапевтичного значення дитячої творчості, рекомендації щодо організації домашньої творчості, спільні арт-терапевтичні заняття "батьки-діти". Опановуються методи проведення майстер-класів для батьків [6, с. 267].

Таким чином, підготовка майбутніх вихователів до використання арт-терапевтичних технологій є актуальним напрямом професійної освіти. Інтеграція художньої та психологічної підготовки дозволяє сформуванню цілісного розуміння значення образотворчої діяльності для психоемоційного розвитку дитини,

оволодіти методами психологічної інноваційних методів навчання, підтримки дошкільників засобами забезпечення практико-орієнтованої творчості. Реалізація арт-терапевтичних підготовки. підходів потребує тісної міждисциплінарної співпраці викладачів, використання

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : монографія. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. 320 с.
2. Богініч О. Л., Беленька Г. В. Дитина : освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. В. О. Огнев'юк ; наук. ред. Г. В. Беленька. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
3. Буянова Г., Удалова О. Інноваційні форми і методи навчання у системі освіти України. *Проблеми освіти*. 2022. Вип. 2 (97). С. 190–207.
4. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога : навч.-метод. посіб. Київ : Шкільний світ, 2015. 120 с.
5. Григор'єва Г. Г. Образотворча діяльність дошкільників : навч. посіб. Київ : Академія, 2017. 272 с.
6. Лебедева Л. Д. Практика арт-терапії : підходи, діагностика, система занять. Київ : Когіто-Центр, 2019. 256 с.
7. Половіна О. А. Методика художнього виховання дошкільників : підручник. Київ : Вища школа, 2018. 384 с.

*Стаття надійшла до редакції
05 лютого 2026р.*

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ФОРМУВАННІ СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ ДО БЕЗПЕКИ ЯК ЧАСТИНИ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

УДК 378.093.2.015.31:614.8]:37.011.3-051-043.2

ШЕРШУН ГАЛИНА

викладач природничих дисциплін

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Актуальність. У сучасних соціально-економічних і безпекових умовах розвитку України питання формування культури безпеки набуває стратегічного значення. Безпека життєдіяльності, охорона праці, психологічна та соціальна безпека дедалі більше розглядаються не лише як сукупність нормативних вимог, а як складова професійної культури майбутнього фахівця. В умовах трансформації ринку праці, зростання технологічних ризиків і суспільних викликів особливої ваги набуває роль освіти у вихованні відповідального, свідомого ставлення до безпеки [1, 2]. У цьому контексті ключовою фігурою виступає викладач, який забезпечує не лише передачу знань, а й формування ціннісних орієнтацій та моделей безпечної поведінки.

Постановка проблеми. Незважаючи на наявність нормативно-правового забезпечення у сфері безпеки

життєдіяльності та охорони праці, у практиці професійної підготовки часто спостерігається формалізований підхід до викладання безпекових дисциплін. Знання здобувачів освіти нерідко залишаються декларативними й не трансформуються у стійкі поведінкові установки. Це зумовлює потребу переосмислення ролі викладача як носія професійних і етичних цінностей безпеки та активного суб'єкта формування культури безпечної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування культури безпеки та безпечної поведінки досліджуються у працях вітчизняних і зарубіжних науковців у галузях педагогіки, психології та охорони праці. У наукових розвідках підкреслюється, що культура безпеки є інтегральною характеристикою особистості фахівця, яка поєднує знання, цінності, мотивацію та практичні навички. [3] Дослідники акцентують увагу на педагогічних умовах формування відповідального ставлення до ризиків, ролі особистісного прикладу викладача, а також на значенні інтерактивних та практико-орієнтованих методів навчання. Окремі праці присвячені взаємозв'язку професійної культури та безпеки праці, що розглядається як складова загальної культури фахівця. [4]

Мета. Обґрунтувати роль викладача у формуванні свідомого ставлення до безпеки як невід'ємної складової професійної культури здобувачів освіти.

Основні завдання

- розкрити сутність поняття культури безпеки у структурі професійної культури;
- визначити педагогічні функції викладача у формуванні свідомого ставлення до безпеки;

- окреслити ефективні педагогічні підходи та методи виховання безпечної поведінки;

- показати значення особистісного прикладу викладача у формуванні ціннісних орієнтацій здобувачів освіти.

Основний зміст. Культура безпеки розглядається як системне особистісне утворення, що включає знання про небезпеки, усвідомлення відповідальності за власні дії та готовність діяти безпечно в професійній і повсякденній діяльності. У структурі професійної культури вона виконує регулятивну функцію, визначаючи стиль поведінки фахівця в умовах ризику. [3]

Викладач у цьому процесі виступає не лише транслятором знань, а й носієм професійних норм і цінностей. Через зміст навчальних дисциплін, методи викладання, організацію освітнього середовища та власний приклад він формує у здобувачів освіти відповідальне ставлення до безпеки. Особливого значення набувають інтерактивні методи навчання, аналіз професійних ситуацій, моделювання ризиків, обговорення реальних кейсів, що сприяють розвитку критичного та ризик-орієнтованого мислення. [5]

Формування свідомого ставлення до безпеки можливе за умови інтеграції безпекової тематики у фахові дисципліни, систематичної виховної роботи та партнерської взаємодії між викладачем і здобувачами освіти. Такий підхід забезпечує перехід від формального засвоєння знань до внутрішньо прийнятих переконань і стійких моделей безпечної поведінки. [6]

Висновки. Культура безпеки є важливою складовою професійної культури сучасного

фахівця та чинником орієнтованих, інтерактивних методів конкурентоспроможності держави. [4] навчання та інтеграції безпекових питань у професійну підготовку.

Викладач відіграє ключову роль у формуванні свідомого ставлення до безпеки через педагогічний вплив, особистісний приклад і ціннісну орієнтацію освітнього процесу. [6]

Ефективне формування культури безпеки потребує використання практико-

Усвідомлене ставлення до безпеки, сформоване в процесі навчання, сприяє підготовці відповідальних фахівців і зміцненню людського потенціалу держави.

[3]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про охорону праці»
2. Закон України «Про освіту»
3. Бондар В. І. *Професійна культура педагога: теорія і практика*. Київ, 2018.
4. Ковальчук В. І. Формування культури безпеки життєдіяльності у здобувачів освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2020.
5. Сапожников С. В. *Культура безпеки як педагогічна проблема. Безпека життєдіяльності*. 2019.
6. Шевчук О. М. Педагогічні умови формування відповідального ставлення до безпеки праці. *Наукові записки*. 2021.

*Стаття надійшла до редакції
17 лютого 2026р.*

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ДЕРЖАВИ НА ГЛОБАЛЬНИХ РИНКАХ

УДК 378.147:33]-048.35

МИХАЛЬЧИШИНА ЛАРИСА

кандидат економічних наук, доцент кафедри оподаткування, фінансів та менеджменту Вінницького інституту конструювання одягу та підприємництва

Актуальність. У глобальній економіці конкурентні переваги дедалі менше визначаються доступом до ресурсів і дедалі більше — якістю людського капіталу, структурою навичок та здатністю економіки до інновацій і адаптації. Аналітика міжнародних організацій підкреслює, що навички та освіта є ключовим чинником економічної продуктивності, соціального прогресу й довгострокового зростання. [1] Одночасно ринок праці швидко змінюється під впливом цифровізації, «зеленого» переходу та геоекономічної фрагментації, що посилює потребу у сучасній економічній

підготовці, здатній формувати не лише знання, а й практичні компетентності управління ресурсами, даними, ризиками та інноваційними бізнес-моделями. [3] Для України, яка перебуває в умовах воєнних викликів та паралельно реалізує курс на модернізацію і євроінтеграцію, економічна освіта набуває значення інструмента відновлення, підвищення продуктивності, формування підприємницької ініціативи та інституційної спроможності.

Постановка проблеми. Попри суспільний запит на висококваліфікованих економістів, фінансистів, менеджерів,

підприємців та аналітиків, у практиці підготовки кадрів зберігаються суперечності між:

- ✓ теоретизацією окремих освітніх програм і потребою роботодавців у прикладних компетентностях;

- ✓ динамікою технологічних змін і повільним оновленням змісту навчання;

- ✓ необхідністю «економічної грамотності для всіх» та обмеженим охопленням якісними програмами фінансової й підприємницької освіти;

- ✓ вимогою інтеграції освіти, науки та бізнесу і недостатньою системністю партнерств.

Унаслідок цього економічна освіта не завжди перетворюється на реальний механізм зростання конкурентоспроможності на глобальних ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зв'язок між освітою, навичками та конкурентоспроможністю держави послідовно обґрунтовується у міжнародних дослідженнях людського капіталу та продуктивності. Так, **ОЕСД** наголошує, що розвиток навичок є передумовою економічної ефективності та соціального прогресу, а нерівний доступ до розвитку навичок обмежує економічний потенціал. [1] **World Economic Forum** підкреслює роль людського капіталу як драйвера продуктивності та процвітання й акцентує на необхідності інвестицій у навички впродовж життя, з огляду на очікувані зрушення у структурі професій. [3] **Світовий банк** у підходах до вимірювання людського капіталу розглядає якісну освіту та навички як критичні для економічного розвитку, зокрема через продуктивність праці. [5] У європейському контексті акцент посилюється на стратегіях навичок як основі конкурентоспроможності,

що відображено в ініціативах ЄС щодо розвитку компетентностей. [7] В Україні стратегічні орієнтири модернізації вищої освіти закріплено в урядовій Стратегії розвитку вищої освіти на 2022–2032 роки, що передбачає узгодження освітніх результатів із потребами економіки та підвищення якості й конкурентоспроможності. [8]

Мета. Обґрунтувати економічну освіту як системний інструмент формування конкурентних переваг держави на глобальних ринках та визначити пріоритетні напрями її оновлення відповідно до сучасних викликів економіки і ринку праці.

Основні завдання:

Розкрити механізм впливу економічної освіти на конкурентоспроможність держави.

Визначити ключові компетентності, що забезпечують конкурентні переваги на глобальних ринках.

Окреслити напрями модернізації змісту та методів економічної підготовки.

Запропонувати освітні практики інтеграції «освіта—бізнес—держава» для розвитку інновацій і підприємництва.

Основний зміст. Економічна освіта формує кадровий потенціал, який безпосередньо впливає на продуктивність, інноваційну активність, якість управлінських рішень та здатність компаній і держави конкурувати в міжнародних ланцюгах створення вартості. Її внесок у конкурентоспроможність доцільно розглядати через три взаємопов'язані виміри.

Компетентісно-економічний вимір (продуктивність і ефективність).

Сучасна економічна освіта має забезпечувати сформованість аналітичного

мислення, фінансової та даної грамотності, здатності працювати з показниками результативності, прогнозувати, оцінювати ризики та приймати рішення на основі даних. Такі компетентності прямо узгоджуються з міжнародним наголосом на «навичках XXI століття» та системній підготовці кадрів для стійкого зростання. [6]

2) Інноваційно-підприємницький вимір (конкуренція через нові моделі та продукти).

Глобальні ринки винагороджують не наслідування, а створення унікальної цінності. Тому економічна освіта має містити підприємницьку підготовку (моделювання бізнесу, управління інноваціями, міжнародний маркетинг, експортні стратегії, фінансування стартапів), а також формувати здатність до швидкої перекваліфікації та навчання впродовж життя, що прямо співвідноситься з прогнозами про суттєву трансформацію навичок у найближчі роки. [4]

3) Інституційно-суспільний вимір (економічна грамотність і якість економічної політики).

Економічна освіта важлива не лише для підготовки фахівців, а й для формування економічно грамотного громадянина, здатного розуміти базові фінансові рішення, інвестиційні та споживчі ризики. Підвищення рівня фінансової грамотності розглядається міжнародними інституціями як важливий чинник відповідальної економічної поведінки та довгострокової стійкості. [1]

В українських реаліях модернізація економічної освіти доцільна на основі:

(а) оновлення програм під потреби економіки відновлення та інтеграції до європейського простору;

(б) практико-орієнтованості (кейс-метод, симуляції, проектне навчання з реальними даними);

(в) партнерств із бізнесом і органами публічної влади;

(г) розвитку викладацьких компетентностей і внутрішніх систем забезпечення якості, що узгоджується з національними стратегічними документами у сфері вищої освіти. [8]

Висновки. Економічна освіта є одним із ключових інструментів формування конкурентних переваг держави через розвиток людського капіталу, продуктивності та інноваційної спроможності. [2]

Конкурентоспроможність на глобальних ринках потребує переорієнтації економічної підготовки на компетентності даних, фінансів, ризик-менеджменту, підприємництва та навчання впродовж життя. [6]

Підвищення фінансової грамотності є важливим компонентом економічної освіти, що посилює стійкість домогосподарств і відповідальність економічної поведінки. [1]

Для України модернізація економічної освіти має здійснюватися у зв'язку з пріоритетами державної політики у сфері якості та конкурентоспроможності вищої освіти й розвитку навичок. [8]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. OECD. *OECD Skills Outlook 2025*. 2025.
2. OECD. *The importance of human capital for economic outcomes*. 2022.
3. World Economic Forum. *The Global Competitiveness Report 2020: Human Capital (Section 2)*. 2020.

4. World Economic Forum. *The Future of Jobs Report 2025: Skills outlook*. 2025.
5. World Bank. *Human Capital Index (HCI) – dataset/overview*.
6. OECD. *OECD/INFE 2023 International Survey of Adult Financial Literacy*. 2023.
7. European Commission. *Union of Skills* (initiative on skills and competitiveness). 2025.
8. Кабінет Міністрів України. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки (№ 286-р від 23.02.2022).

Стаття надійшла до редакції

01 лютого 2026р.

ПРОЦЕС РЕКРЕАЦІЇ ПІСЛЯ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

УДК 796.012.6

ЛЕЛЯК ЛЮДМИЛА

*викладач фізичної культури та спортивних дисциплін
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

Фізична культура суспільства — соціальна система і тому головною її властивістю є те, що її основу становлять інтереси людей.

Фізична культура як складне явище, спрямоване на реалізацію соціальних, оздоровчих, виховних та інших функцій, диференціюється за такими специфічними напрямками: спорт, фізичне виховання, фізична рекреація та ін. Отже, рекреація є невід'ємним складником фізичної культури.

Фізична рекреація — діяльність людини, яка охоплює різноманітні види і форми рухової активності й спрямована на активний відпочинок: відновлення сил, витрачених в процесі професійної праці або навчання у спеціально виділений для цього час збереження і зміцнення здоров'я розваги і отримання задоволення від процесу занять. Існують різні підходи до визначення цілей фізичної рекреації. Так, М. Якобсон визначає фізичну рекреацію як різні пов'язані з рухом види ігрової діяльності у сфері дозвілля; Н. Пономарьов — як ігрову діяльність дозвілля, пов'язану з отриманням задоволення від самого процесу виконання фізичних вправ і спрямовану на організацію активного відпочинку; В. Видрін — як органічну частину фізичної культури,

спрямованої на використання фізичних вправ з метою відновлення працездатності, активного відпочинку і розваг; Г. Виноградов — як потребу людини в заняттях фізичними вправами з метою розваги та отримання задоволення; Б. Євстаф'єв наголошує, що базовим поняттям фізичної рекреації є не фізична культура, а рекреація.

Отримати глибше уявлення про феномен фізичної рекреації дає змогу визначення її специфічності стосовно фізкультурної і спортивної діяльності.

Характеризуючи фізичну рекреацію як вид діяльності необхідно визначити її цілі, зміст, засоби і результат.

Отже, фізичну рекреацію розглядають із позицій кількох методологічних підходів — як діяльність, спрямовану на відпочинок та організацію дозвілля; як засіб відновлення сил, витрачених у процесі праці; як засіб набуття і реалізації життєвих цінностей тощо. Вони не суперечать, а доповнюють один одного.

Основним засобом фізичної рекреації є фізичні вправи. Засоби фізичної рекреації умовно поділяють на такі групи: циклічні види (легка атлетика, лижний спорт, прогулянки, плавання), єдиноборства (бокс,

боротьба, східні єдиноборства), спортивні ігри (баскетбол, футбол, волейбол, теніс) і рекреаційні засоби (шахи, шашки, стрільба, атлетичний масаж, загартування, туризм, рибальство, полювання) (О. Харітонов). До рекреативних засобів належать фізкультурно-спортивні розваги, туристичні походи з нефорсованими навантаженнями, заняття фізичними вправами, видами спорту, що забезпечують здоров'я, повноцінний відпочинок, сприяють задоволенню потреб, пов'язаних зі змістовними розвагами.

Зміст фізичної рекреаційної діяльності становлять рухливі ігри та розваги, переключення з одного виду діяльності на інший, профілактика несприятливих зовнішніх впливів навколишнього середовища на організм людини, відновлення незначно знижених функцій організму.

Розглядаючи зміст фізичної рекреації ширше, виокремлюють такі її ознаки (Т. Круцевич, Г. Безверхня, 2010): вона ґрунтується на руховій активності; головним засобом є фізичні вправи; рекреація здійснюється у вільний чи спеціально визначений час; містить культурно-ціннісні аспекти й інтелектуальні, емоційні, фізичні компоненти; має переважно розважальний характер (гедоністичний) і здійснюється на добровільних і самодіяльних засадах; має оптимізуючий вплив на організм людини, при цьому наявні певні рекреаційні послуги; рекреація здійснюється переважно в природних умовах і має визначену науково-методичну базу. Головною функцією фізичної рекреації є адаптивно-рекреаційна — заняття, що сприяють підвищенню якості адаптації людини до умов життя. Ця функція реалізується через

похідні, що забезпечують формування благополуччя особистості у таких сферах її життєдіяльності:

- ✓ фізичній (відновлення і покращення здоров'я, тілобудови, розвиток фізичних якостей).

- ✓ особистісній (розвиток адаптивно важливих якостей особистості, формування позитивного відношення до дійсності).

- ✓ соціальній (поліпшення стосунків з оточуючими, професійне зростання, підвищення соціального статусу).

Фізична функція полягає у позитивному впливі занять на організм людини. Заняття фізичною рекреацією сприяють відновленню організму людини після професійної праці. Окрім цього, фізична рекреаційна діяльність сприяє зміцненню здоров'я людини, а також — профілактиці несприятливих впливів навколишнього середовища на організм людини.

Отже, фізична рекреація — це певна система, ознакою успішної діяльності якої є забезпечення кінцевого результату створення оптимального фізичного стану, який забезпечує нормальну життєдіяльність організму. Крім того, в процесі занять фізичною рекреацією досягаються такі ефекти: покращення тіло будови, набуття стрункості та гнучкості, зниження маси тіла, вдосконалення рухових здібностей, активізація фізичної працездатності.

Соціальна функція фізичної рекреації справляє кілька ефектів. Заняття фізичною рекреацією сприяють створенню спільноти людей на основі загальних потреб, інтересів, мотивів, незалежно від соціального статусу, стану здоров'я; обміну соціальним досвідом між людьми, розвитку комунікативних якостей особистості.

Отже, ефект функціонування фізичної рекреації полягає в оптимізації фізичного, психічного і соціального стану людини.

Інші дослідники деталізують кінцеві результати фізичної рекреації, вказуючи такі значення занять фізичною рекреацією (Т. Круцевич, Г. Безверхня):

а) біологічне — сприяє відновленню функцій організму після професійної праці, оптимізує стан здоров'я;

б) соціологічне — сприяє інтеграції людей у соціальну спільність, засвоєнню соціального досвіду, культурних цінностей, адаптації до соціуму, самовизначенню у ньому;

в) психологічне — формує емоційний стан, що виникає під впливом відчуття свободи, радості і внутрішнього задоволення, звільнення від напруження, стресу;

г) естетичне — формує позитивну реакцію від сприймання краси свого тіла, довкілля, можливостей його ширшого пізнання;

г) освітньо-виховне — сприяє фізичному, інтелектуальному, моральному, творчому розвитку особистості;

д) культурно-аксіологічне — сприяє засвоєнню культурних цінностей, створенню нових особистісно-суспільних цінностей.

Існують різні підходи до класифікації засобів і видів рекреаційної діяльності. Деякі автори зазначають, що рекреативно-оздоровчі види діяльності (фізкультурно-спортивні розваги, туристські походи з нефорсованими навантаженнями і т. ін.) забезпечують здоровий відпочинок, сприяють задоволенню емоційних потреб, пов'язаних зі змістовною розвагою. В арсеналі засобів фізичної рекреації є фізичні вправи аеробного характеру, доповнені

анаеробними, виконуються з відносно низькою інтенсивністю в ігровій і розважальній формі з метою відпочинку, переключення з одного виду діяльності на інший, розваги, покращення здоров'я, підвищення працездатності (Т. Круцевич, Г. Безверхня, 2010).

Отже, заняття рекреативного типу принципово відрізняються від спортивних тренувань інтенсивністю та обсягом навантажень, формами організації.

Види фізичної рекреації за доступністю поділяють на елітарні і демократичні. До елітарних видів належать гольф, кінний спорт, авіаційний і вітрильний, далекі подорожі, в'їдсерфінг і т. п., які через свою дорожнечу доступні тільки заможним людям. До демократичних видів зараховують види занять, що доступні основній частині населення: танці та ігри, туризм, риболовля, спортивно-масові заходи (Т. Круцевич).

Науковому обґрунтуванню критеріїв вибору засобів рекреації сприяє обмеження поля рекреаційної діяльності: видом діяльності, умовами діяльності, рівнем підготовленості, ефектом діяльності (Г. Виноградов).

Щодо видів рекреаційної діяльності погляди дослідників можна об'єднати у три групи. Для першої групи характерні рекомендації використовувати найбільш прості, елементарні види рекреаційної діяльності; представники другої пропонують використовувати різноманітні види спорту; представники третьої групи — не тільки фізичні вправи, а й інші засоби (загартування, масаж, відновлювальні заходи та ін.).

В оздоровчих цілях можна використовувати будь-які фізичні вправи, за умови, що навантаження суворо відповідає

можливостям організму (І. Муравов). Вправи варто добирати відповідно до вікового періоду: для молоді — фізкультурні паузи, фізкультхвилинки, туризм вихідного дня; для дорослих людей — фізкультурпаузи, зміст яких залежить від професійної групи людини, ввідну гімнастику; для людей похилого віку — комплекси гімнастичних вправ у поєднанні з дихальними, прогулянки, піший туризм, помірну фізичну працю на відкритому повітрі, полювання, риболовлю, збирання грибів.

Ці погляди підтримують й інші науковці (В. Бальсевич), рекомендуючи, наприклад, для дітей і молоді самодіяльний футбол, хокей, баскетбол, волейбол, теніс, настільний теніс, гандбол та інші ігри, а також туристичні походи, ритмічну гімнастику, народні і сучасні танці.

На вибір засобів фізичної рекреації впливають й інші чинники (мода, географічні і кліматичні умови, особливості національної культури та ін.).

Для підростаючого покоління привабливими є плавання, гімнастика, легка атлетика, спортивні ігри (особливо волейбол і баскетбол), рухливі ігри, ходьба на лижах, катання на ковзанах, ігри на льоду і снігу, настільний теніс, бадмінтон, танці; для дорослих людей — туризм, прогулянки (особливо у теплу пору року), орієнтування на місцевості, біг підтюпцем, їзда на велосипеді, настільний теніс, водні види спорту, елементи спортивних ігор, стежини здоров'я (Л. Піотровські).

Фахівці зазначають, що для збільшення обсягу рухової активності, отримання задоволення від активного відпочинку, профілактики захворювань осіб зрілого і літнього віку ефективними будуть циклічні вправи низької або помірної інтенсивності

(аеробної спрямованості), тобто такі навантаження, при яких задіяно м'язового масиву і які можна продовжувати протягом тривалого часу. До них належать: оздоровча ходьба; оздоровчий біг; плавання і водні види рухової активності (аква-аеробіка, акваджогінг); ходьба на лижах; катання на ковзанах звичайних і роликкових; їзда на велосипеді; веслування; стрибки зі скакалкою; танцювальна аеробіка (хіп-хоп, сальса, латина, сіті-джем тощо); степ-аеробіка; фітнес-програми з використанням кардіоваскулярних тренажерів (спінбайк-аеробіка).

Одним із найбільш емоційних засобів фізичної рекреації є спортивні і рухливі ігри. Виявлено, що регулярні заняття два рази на тиждень з навантаженням різної спрямованості протягом року дають змогу значно підвищити рівень здоров'я чоловіків першого зрілого віку.

До групи спортивно-оздоровчих ігор фахівці зараховують: волейбол, баскетбол, футбол, бадмінтон, теніс, настільний теніс.

Такі ігри широко застосовуються на фізкультурно-оздоровчих заняттях. Окрім оздоровчого ефекту, вони супроводжуються зміною середовища діяльності, різноманітністю непередбачуваних ситуацій, викликають позитивні емоції, приносять задоволення, забезпечують активний відпочинок. Якщо вони проводяться у природному середовищі, посилюється їх рекреаційний вплив за рахунок ландшафтного рельєфу. Масове захоплення спортивними іграми в зонах відпочинку, на пляжах призвело до виникнення таких видів, як пляжний волейбол, пляжний футбол, пляжне регбі, пляжний гандбол, стритбол.

Провідне місце у заняттях фізичною рекреацією належить різноманітним видам

гімнастики. Їх можна поділити на чотири основні блоки (групи) (А. Менхін), а саме: традиційно-базові, комплексного впливу, функціонально орієнтовані, малі форми і окремі методики. Такий підхід до класифікації видів рекреативно-оздоровчої гімнастики дає змогу сформулювати загальне уявлення про цей напрям масової гімнастики, специфіку кожного виду.

Для групи комплексного впливу характерна комплексна дія. Тут використовуються різноманітні нескладні гімнастичні вправи, регламентовані відповідно до умов і певних правил їх виконання. Одні види передбачають послідовне навантаження на певні ланки тіла і м'язові групи з визначеним режимом роботи або зі зміною режимів (шейпінг, ізотон); інші — виконання «індивідуальних програм» з попереднім оцінюванням стану здоров'я і можливостей тих, хто займається, що дає змогу розв'язувати завдання загального розвитку і поліпшення здоров'я (фітнес). Серед них можна виокремити гімнастику у воді, пов'язану із виконанням елементарних гімнастичних вправ у водному середовищі і елементів плавання, при чому важливий сумарний ефект, що при цьому досягається.

Функціонально орієнтовані види рекреаційно-оздоровчої гімнастики здійснюють вибірково вплив на функціональні системи організму та опорно-руховий апарат. Дихальна гімнастика пов'язана з формуванням нового або використанням стандартного дихального циклу в процесі виконання відносно простих гімнастичних вправ. При цьому дії спрямовані на розв'язання рухового завдання і розвиток дихальної мускулатури. Зниження функціональних можливостей організму, порушення роботи

його окремих систем зумовлює застосування корекційної гімнастики. Циклічне виконання різноманітних гімнастичних вправ (зв'язок, комплексів, композицій) в аеробному режимі є характерним для гімнастичної аеробіки. При цьому на тлі вдосконалення систем енергозабезпечення організму можна досягнути оздоровчих та рекреативних цілей.

До складу малих форм і окремих методик рекреативно-оздоровчої гімнастики належать різні гімнастичні вправи, основною метою яких є локальний вплив на певні органи і системи організму, що у межах загальнооздоровчого процесу дає змогу досягати чітких цілей, пов'язаних із забезпеченням активної життєдіяльності людини.

Ефективним є поєднання різних видів рухової активності для оздоровлення і рекреації. Позитивний ефект був виявлений у використанні дозованого плавання та відновлювального масажу; поєднання оздоровчого бігу, основної і ритмічної гімнастики; ритмічної гімнастики і плавання; загальнорозвиваючих вправ, циклічних локомоцій та нескладних рухливих і спортивних ігор. Великі рекреаційні можливості забезпечують заняття плаванням і різними іграми на воді із застосуванням комплексу спортивно-оздоровчих приладів.

На думку багатьох дослідників, фізичний стан людини не може бути оптимізованим тільки за допомогою фізичних вправ, їх частка становить від 15 до 30%. Інші компоненти, зокрема раціональне харчування, сон, загартування, сягають 10-16% і 24-30% відповідно.

Існують два підходи щодо вибору засобів фізичної рекреації:

✓ надання переваги різним іграм за фізичними вправами. Іншими важливими спрощеними правилами, циклічним критеріями є навантаження і стомлення, яке виникає внаслідок цього, а також

✓ застосовування будь-яких фізичних вправ, адекватних стану організму. Будь-який вид спорту можна використовувати у цілях фізичної рекреації. Відповідно, можна застосувати і всі вправи, які становлять його зміст: змагальні, спеціально-підготовчі й загальнопідготовчі.

Універсальним критерієм щодо вибору засобів рекреації може бути фактор задоволення, яке отримує людина від занять

потенційна можливість травматизму при заняттях.
Отже, фізична рекреація є частиною загальної фізичної культури суспільства, її розглядають як окремий напрям фізкультурної діяльності і водночас як складову системи фізичного виховання різних груп населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г. В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посіб. Київ : Олімп. л-ра, 2010. 248 с.
2. Основні поняття і терміни оздоровчої фізичної культури та реабілітації : навч. посіб. / О. Д. Дубогай та ін. Луцьк : Надстир'я, 2010. 104 с.
3. Пангелова Н. Є. Історія фізичної культури : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2007. 288 с.
4. Теорія і методика фізичного виховання : у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ : Олімпійська література, 2008. Т. 2 : Методика фізичного виховання різних груп населення. 391 с.
5. Філь С. М., Худолій О. М., Малка Г. В. Історія фізичної культури : навч. посіб. / за ред. С. М. Філя. Харків : ОВС, 2010. 160 с.

*Стаття надійшла до редакції
02 лютого 2026р.*

РОЛЬ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

УДК 378.147.091.33-027.22

ОСИП ЮРІЙ

*кандидат біологічних наук, доцент кафедри органічної та фармацевтичної хімії
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ОСИП МАРІЯ

*старший викладач циклової комісії природничо-математичних дисциплін
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»*

Abstract. *The article presents a theoretical and analytical study of the role of student club and extracurricular activities as an effective instrument for improving the quality of professional training in the context of higher education modernization. The relevance of the issue is substantiated within the framework of educational reforms, digitalization, and integration into*

the European Higher Education Area. Modern scientific and pedagogical approaches to the organization of club activities are analyzed, and their influence on the development of professional, research, social, and digital competencies of higher education students is determined. The organizational and pedagogical mechanisms for integrating club activities into the structure of educational and professional programs are revealed, and a system of criteria for assessing their effectiveness is proposed. The strategic potential of club work as a factor in increasing students' academic engagement, strengthening professional motivation, and fostering readiness for lifelong professional development is identified. The study concludes that the systematic implementation of club and extracurricular activities is advisable as a component of educational process modernization and quality assurance in professional training of future specialists.

Keywords: *higher education; professional training; club activities; extracurricular activities; competence-based approach; quality of education; modernization of the educational process; research activity; professional competence.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вищої освіти в Україні характеризується глибокими трансформаційними процесами, зумовленими освітніми реформами, цифровізацією, інтеграцією у європейський освітній простір та необхідністю підвищення конкурентоспроможності випускників на ринку праці. У цих умовах особливої актуальності набуває пошук ефективних механізмів підвищення якості професійної підготовки студентів, здатних забезпечити формування не лише фахових знань, а й ключових компетентностей, практичних умінь, критичного мислення та готовності до професійної мобільності.

Традиційні форми організації освітнього процесу не завжди повною мірою відповідають викликам сьогодення, зокрема щодо подолання освітніх втрат, спричинених дистанційним навчанням, воєнними умовами та нерівним доступом до освітніх ресурсів. У цьому контексті гурткова робота розглядається як важливий складник поза аудиторної діяльності, що створює додаткові можливості для поглиблення знань, розвитку дослідницьких

навичок, формування професійної мотивації та індивідуалізації освітньої траєкторії здобувачів освіти.

Попри наявність окремих наукових досліджень, питання системного впровадження гурткової діяльності як стратегічного інструменту модернізації професійної підготовки студентів потребує подальшого теоретичного обґрунтування та практичного осмислення. Зокрема, недостатньо розкритими залишаються механізми інтеграції гурткової роботи в освітні програми, критерії оцінювання її ефективності та потенціал у забезпеченні якості освіти в умовах реформування вищої школи.

Отже, виникає необхідність комплексного аналізу ролі гурткової роботи як засобу підвищення якості професійної підготовки студентів та її місця у процесах модернізації сучасного освітнього простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підвищення якості професійної підготовки студентів в умовах модернізації освітнього простору посідає вагомe місце у сучасних наукових дослідженнях. Аналіз публікацій у фахових

виданнях засвідчує, що позааудиторна, зокрема гурткова та науково-дослідна, діяльність розглядається як ефективний інструмент формування професійних і надпрофесійних компетентностей здобувачів вищої освіти.

П. Цись [1] у праці, присвяченій теоретичним основам позанавчальної діяльності студентів, обґрунтовує її як важливий складник освітнього процесу, що забезпечує розвиток самостійності, відповідальності та професійної мотивації. Автор підкреслює, що саме в позааудиторному середовищі формуються соціальні та комунікативні навички, які підсилюють якість професійної підготовки. С. В. Гайдукевич та Н. П. Семенова [2] доводять, що науково-дослідний гурток є дієвим механізмом інтеграції теоретичного навчання та практичної діяльності. Участь студентів у гуртках сприяє розвитку творчого мислення, аналітичних здібностей і професійної самостійності, що позитивно впливає на результати навчання. С. М. Вдович [3] розглядає студентську наукову діяльність як чинник модернізації вищої освіти. Авторка наголошує, що системне залучення здобувачів до дослідницької роботи формує здатність до критичного аналізу інформації, самопрезентації та наукової комунікації. І. Ю. Мосякова [4] акцентує увагу на управлінських аспектах організації позааудиторної діяльності та її впливі на розвиток лідерських і соціальних компетентностей. Дослідниця підкреслює значення створення освітнього середовища, що стимулює самореалізацію студентів.

Г. І. Гончар [5] у своєму дослідженні розкриває організаційно-педагогічні умови ефективної гурткової роботи, зазначаючи, що системна позааудиторна діяльність сприяє формуванню дисциплінованості,

відповідальності та навичок командної взаємодії. Важливим напрямом сучасних досліджень є цифровізація освітнього процесу. Ю. Л. Осип [6] у статті «Вплив використання електронних ресурсів на заняттях природничого циклу на формування екологічної грамотності студентів» доводить, що інтеграція електронних ресурсів у навчальний процес підвищує рівень екологічної свідомості та активізує пізнавальну діяльність студентів. Автор наголошує на поєднанні аудиторної та позааудиторної роботи із цифровими інструментами як умові якісної підготовки. У дослідженні «Біохімія як основа формування клінічного мислення студентів-стоматологів» Ю. Л. Осип [7] обґрунтовує, що фундаментальна природничо-наукова підготовка у поєднанні з активними методами навчання та роботою в наукових групах сприяє розвитку клінічного мислення і професійної компетентності майбутніх фахівців.

У. V. Vintiuk [8] аналізує формування професійної компетентності студентів у позааудиторній діяльності, підкреслюючи роль самостійної роботи та участі у наукових об'єднаннях як чинників професійного становлення. В. Остапчук [9] розглядає педагогічні технології професійного саморозвитку майбутніх фахівців у межах позааудиторної діяльності та доводить, що така діяльність стимулює рефлексію, самоосвіту та готовність до безперервного професійного зростання. С. П. Боян-Гладка [10] досліджує методику гурткової роботи у вищій школі та наголошує, що її ефективність залежить від поєднання дослідницьких, проектних і творчих форм роботи, які забезпечують глибше засвоєння знань і формування професійних умінь.

Отже, аналіз праць зазначених авторів свідчить, що гурткова та позааудиторна діяльність розглядаються як стратегічний ресурс модернізації професійної підготовки студентів. Вони забезпечують розвиток дослідницьких, цифрових, соціальних та професійних компетентностей, що відповідає сучасним вимогам до якості вищої освіти.

Мета статті. Метою статті є теоретичне та аналітичне дослідження ролі гурткової та позааудиторної діяльності студентів як ефективного інструменту підвищення якості професійної підготовки в умовах модернізації освітнього простору, зокрема визначення її впливу на розвиток дослідницьких, професійних і ключових компетентностей здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Вступ. Сучасний розвиток вищої освіти в Україні відбувається в умовах глибоких структурних і змістових трансформацій, зумовлених реформуванням освітньої системи, упровадженням компетентнісного підходу, цифровізацією навчального процесу та інтеграцією до європейського освітнього простору. У цих умовах зростають вимоги до якості професійної підготовки майбутніх фахівців, їхньої конкурентоспроможності, мобільності та здатності до безперервного професійного розвитку. Відповідно, актуалізується необхідність пошуку ефективних механізмів удосконалення освітнього процесу, які забезпечували б не лише засвоєння системи фахових знань, а й формування ключових компетентностей, практичних умінь, критичного мислення та навичок самостійної діяльності.

Водночас традиційні форми організації навчання не завжди повною мірою відповідають сучасним викликам і потребам

здобувачів освіти. Обмеженість часу в межах аудиторних занять, необхідність індивідуалізації освітніх траєкторій, потреба в розвитку дослідницьких і творчих здібностей зумовлюють розширення освітнього простору за рахунок позааудиторних форм роботи. У цьому контексті гурткова діяльність набуває особливої значущості як організована форма академічної активності студентів, що поєднує навчальний, науковий і виховний потенціал.

Гурткова робота створює умови для поглиблення теоретичних знань, їх практичного застосування, розвитку аналітичного та творчого мислення, формування професійної мотивації та навичок командної взаємодії. Вона сприяє становленню студента як активного суб'єкта освітнього процесу, здатного до саморозвитку, самоорганізації та рефлексії. Саме тому позааудиторна діяльність розглядається не як допоміжний елемент, а як важливий ресурс модернізації професійної підготовки у закладах вищої освіти.

Попри наявність наукових досліджень, присвячених різним аспектам позааудиторної роботи, проблема системного впровадження гурткової діяльності в структуру освітньо-професійних програм та оцінювання її впливу на якість підготовки майбутніх фахівців залишається недостатньо розробленою.

Це зумовлює потребу в комплексному теоретичному й аналітичному осмисленні її ролі в процесах модернізації сучасного освітнього простору. Таким чином, актуальність теми визначається необхідністю наукового обґрунтування гурткової та позааудиторної діяльності як

ефективного інструменту підвищення якості професійної підготовки студентів і важливої складової розвитку сучасної вищої освіти.

Завдання дослідження. Для досягнення поставленої мети визначено такі основні завдання.

Здійснити комплексний аналіз сучасних науково-педагогічних підходів до організації гурткової та позааудиторної діяльності у закладах вищої освіти, висвітливши її детермінуючу роль у процесі формування професійних і ключових компетентностей майбутніх фахівців.

Обґрунтувати організаційно-педагогічні механізми інтеграції гурткової роботи в архітектуру сучасних освітніх програм, а також визначити систему критеріїв і показників оцінювання її ефективності в умовах модернізації освітнього середовища.

Розкрити стратегічний потенціал гурткової діяльності як дієвого інструменту підвищення якості фахової підготовки студентів та інноваційного засобу адаптації освітнього процесу до викликів і вимог сучасних освітніх реформ.

Методи дослідження. Відповідно до визначених завдань дослідження, використано комплекс взаємопов'язаних методів, що забезпечують системність аналізу та достовірність висновків: Для реалізації першого завдання використано групу теоретичних методів: *індуктивно-дедуктивний аналіз та синтез* наукової літератури для вивчення еволюції поглядів на позааудиторну діяльність та *компетентнісний підхід* для класифікації впливу гурткової роботи на структурні компоненти професійної підготовки студентів. Для виконання другого завдання використано емпіричні та праксеологічні методи: *моделювання*, що дозволило

спроєкувати механізми впровадження гурткової роботи в освітньо-професійні програми; *метод експертного оцінювання та критеріальний аналіз* для розроблення системи показників, що дозволяють виміряти результативність модернізації освітнього процесу. Для розв'язання третього завдання залучено прогностичні та аналітичні методи: *екстраполяція* для визначення перспективних напрямів підвищення якості освіти через позааудиторні форми роботи; *методи систематизації та узагальнення* для формулювання прикладних рекомендацій щодо оптимізації професійної підготовки в умовах сучасних освітніх трансформацій.

Результати. У результаті проведеного теоретичного та аналітичного дослідження встановлено, що гурткова та поза аудиторна діяльність виступають вагомим чинником підвищення якості професійної підготовки студентів у контексті модернізації вищої освіти. Комплексний аналіз сучасних науково-педагогічних підходів дозволив систематизувати наявні уявлення про позааудиторну діяльність як інтегративний компонент освітнього процесу, який забезпечує поєднання академічної, дослідницької та особистісно-розвивальної складових підготовки майбутніх фахівців. Доведено, що гурткова робота сприяє формуванню професійних і ключових компетентностей, зокрема аналітичного мислення, здатності до самостійної наукової діяльності, командної взаємодії, цифрової грамотності та відповідальності за результати власної праці.

У ході дослідження обґрунтовано організаційно-педагогічні механізми інтеграції гурткової діяльності в архітектуру освітньо-професійних програм. Моделювання дозволило визначити

оптимальні структурні зв'язки між аудиторною та позааудиторною роботою, що забезпечують наступність змісту навчання та його практичну спрямованість. Встановлено, що ефективність гурткової діяльності підвищується за умов чіткого визначення її цілей, узгодження з результатами навчання освітніх програм та впровадження системи критеріїв оцінювання, серед яких: рівень сформованості професійних, активність студентів у дослідницькій роботі, участь у наукових заходах, якість виконаних проєктів та здатність до рефлексії й самооцінювання.

Експертне оцінювання та критеріальний аналіз засвідчили, що системна організація гурткової роботи позитивно впливає на мотиваційну сферу студентів, сприяє усвідомленню ними професійної ідентичності та підвищує рівень академічної залученості. Виявлено, що поєднання дослідницьких, проєктних і творчих форм діяльності забезпечує глибше засвоєння теоретичного матеріалу та його трансформацію у практичні вміння.

Прогностичний аналіз дав підстави стверджувати, що подальший розвиток гурткової діяльності як складника освітнього середовища має значний потенціал у підвищенні конкурентоспроможності випускників та забезпеченні якості професійної підготовки відповідно до сучасних освітніх стандартів. Визначено перспективні напрями її вдосконалення, зокрема, розширення цифрових інструментів, інтеграцію міждисциплінарних підходів, активізацію науково-дослідної складової та впровадження системного моніторингу результативності.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що гурткова та позааудиторна діяльність є ефективним стратегічним інструментом модернізації освітнього процесу, який забезпечує комплексний розвиток професійних, дослідницьких і ключових компетентностей здобувачів вищої освіти та сприяє підвищенню якості їхньої фахової підготовки.

Висновки і перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що гурткова та позааудиторна діяльність мають не допоміжний, а концептуально значущий характер у структурі сучасної професійної підготовки студентів. Їх доцільно розглядати як складову освітньої стратегії закладу вищої освіти, спрямованої на забезпечення цілісності навчального процесу, посилення практичної орієнтації підготовки та формування середовища академічної ініціативності й саморозвитку здобувачів освіти.

Важливим є те, що гурткова робота сприяє трансформації освітнього простору від моделі переважно репродуктивного засвоєння знань до моделі активної співтворчості викладача і студента, де останній виступає суб'єктом власної освітньої траєкторії. Саме в такому форматі забезпечуються сталість професійного розвитку, готовність до безперервного навчання та здатність адаптуватися до змін у професійному середовищі.

Отримані теоретичні узагальнення створюють підґрунтя для подальшого вдосконалення організаційних моделей позааудиторної діяльності у закладах вищої освіти. Перспективними напрями подальших наукових пошуків є розроблення інструментарію кількісного вимірювання

впливу гурткової діяльності на якість мотивації викладачів і студентів та професійної підготовки, емпірична перевірка ефективності різних форматів гурткової роботи в межах окремих спеціальностей, а також дослідження можливостей інтеграції міждисциплінарних і цифрових підходів у систему позааудиторної підготовки.

Окремої уваги потребує вивчення механізмів управління гуртковою діяльністю на інституційному рівні, зокрема, питання ресурсного забезпечення,

мотивації викладачів і студентів та створення стійких моделей партнерської взаємодії з професійним середовищем.

Таким чином, подальше наукове осмислення й практичне впровадження інноваційних форм гурткової роботи сприятимуть формуванню ефективної моделі професійної підготовки, орієнтованої на якість, конкурентоспроможність і довготривалий професійний розвиток випускників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Боян-Гладка С. П. Методика гурткової роботи у вищій школі. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 4 (32). С. 876–884. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-4\(32\)-876-884](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-4(32)-876-884)
2. Вдович С. М. Особливості наукової діяльності студентів у закладах вищої освіти. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2022. Вип. 25. С. 12–17. DOI: <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-25-12>
3. Гайдукевич С. В., Семенова Н. П. Роль науково-дослідного гуртка в освітньому процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2022. № 4. С. 27–32. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.4.27>
4. Гончар Г. І. Організація гурткової роботи в системі освітньої діяльності. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 1. DOI: <https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-1>
5. Мосякова І. Ю. Закономірності управління багатoproфільними закладами позашкільної освіти в умовах автономії. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2022. Вип. 25. С. 7–11. DOI: <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-25-07>
6. Осип Ю. Біохімія як основа формування клінічного мислення студентів-стоматологів. *Проблеми освіти*. 2025. № 2 (103). С. 583–593. DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-103.2025.38>
7. Осип Ю. Л. Вплив використання електронних ресурсів на заняттях природничого циклу на формування екологічної грамотності студентів. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2025. № 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14771897>
8. Остапчук В. В. Педагогічні технології професійного саморозвитку майбутніх соціальних працівників в умовах позааудиторної діяльності. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 5. С. 61–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.9>
9. Цись П. Позанавчальна діяльність студентів: теоретичні основи. *Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*. 2025. № 1 (107). DOI: [https://doi.org/10.31865/2077-1827.1\(107\)2025.327058](https://doi.org/10.31865/2077-1827.1(107)2025.327058)
10. Vintiuk Y. V. Formation of professional competence of students in extracurricular activities. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2023. Т. 2. С. 13–20. DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2023-2-2>

Стаття надійшла до редакції 13 лютого 2026р.

КУЛЬТУРА, НАУКА, ОСВІТА: СМИСЛОЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
**ОСВІТА У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ ЯК ОСНОВА ПРОЗОРОСТІ ТА
ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНИХ ПРОЦЕСІВ**

УДК 378:336.13

ЛИМАР ОЛЕНА

викладач фінансово-економічних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти

«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Актуальність. У сучасних умовах бюджет є не лише фінансовим планом держави, а й ключовим інструментом реалізації публічної політики та підтримання стійкості державності. Проте прозорість і результативність бюджетних рішень прямо залежать від якості людського капіталу в системі публічних фінансів: здатності фахівців планувати видатки на основі доказів, оцінювати ефективність програм, працювати з відкритими даними, забезпечувати фіскальну звітність та контроль ризиків. Міжнародні стандарти бюджетної прозорості (зокрема рекомендації та інструментарій [1]), а також рамка фіскальної прозорості [2] підкреслюють: без системної підготовки та постійного професійного розвитку кадрів прозорість перетворюється на формальність, а реформи — на фрагментарні ініціативи. Додаткової ваги проблемі надають сучасні виклики відновлення та євроінтеграційного курсу, де управління державними фінансами має відповідати принципам відкритості, доброчесності та результативності. [5]

Постановка проблеми. В Україні розбудова системи управління державними фінансами супроводжується розвитком інструментів відкритості (портали даних, аналітичні панелі, цифрові системи управління інвестиціями тощо), однак на практиці зберігаються проблеми:

✓ нерівномірність фахових компетентностей у різних ланках бюджетної системи;

✓ недостатня сформованість культури доказового бюджетування та оцінювання ефективності;

✓ обмежена здатність до якісної фіскальної комунікації з громадськістю;

✓ розрив між нормативними вимогами прозорості та реальним використанням бюджетної інформації для управлінських рішень.

Відтак ключове завдання — перетворити прозорість із «публікації даних» на інституційну спроможність держави ухвалювати та пояснювати бюджетні рішення на основі стандартів і компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання прозорості та підзвітності бюджетного процесу системно розкривають міжнародні підходи, зокрема OECD Budget Transparency Toolkit, що узагальнює стандарти й практичні кроки відкритості бюджетного циклу. [1] Значущою є позиція МВФ, який визначає фіскальну прозорість як міжнародний стандарт розкриття бюджетної інформації та наголошує на потребі нарощування спроможності через навчання і підготовку кадрів у сфері PFM. [2] Емпіричний «зріз» стану прозорості, участі та нагляду у бюджетах дає Open Budget Survey 2023, який демонструє, що саме компонент громадської участі залишається

найслабшим у багатьох країнах, а отже потребує окремих освітніх і комунікаційних компетентностей. [3]

В українському контексті рамку реформ задає Стратегія реформування системи управління державними фінансами України на 2022–2025 роки, де підкреслюється розвиток інструментів відкритості та аналітики бюджетних даних. [4] У ширшому порядку денному відновлення та євроінтеграції публічні фінанси розглядаються як сфера, що має бути узгоджена з європейськими підходами до ефективного й прозорого управління ресурсами. [5] Також наукові публікації вказують на потребу поглиблення стратегічних підходів і модернізації бюджетної системи України в умовах поточних трансформацій. [8]

Мета. Обґрунтувати роль освіти у сфері публічних фінансів як ключової передумови підвищення прозорості, підзвітності та ефективності бюджетних процесів, а також визначити пріоритетні компетентності й освітні механізми їх формування.

Основні завдання:

Окреслити зв'язок між освітньою підготовкою кадрів та якістю бюджетного управління.

Визначити ключові компетентності фахівців публічних фінансів, що забезпечують прозорість і результативність.

Запропонувати напрями модернізації освітніх програм і підвищення кваліфікації для потреб бюджетного процесу.

Показати практичну цінність цифрових інструментів відкритих бюджетних даних як складової освітнього контенту.

Основний зміст. Освіта у сфері публічних фінансів виступає системоутворювальним чинником, що поєднує нормативну (знання законодавства

й процедур), аналітичну (оцінювання ефективності та ризиків) і комунікаційну (підзвітність і взаємодія з громадськістю) компоненти бюджетного процесу. Міжнародні рамки бюджетної прозорості наголошують на тому, що відкритість бюджету охоплює весь цикл — від планування до звітування та аудиту, а отже потребує професійних компетентностей на кожному етапі. [6]

Компетентнісна основа прозорості.

Кадровий потенціал у публічних фінансах має включати:

- ✓ фіскальну грамотність і знання стандартів прозорості (зокрема принципів фіскальної звітності, повноти та своєчасності розкриття даних); [2]

- ✓ аналітику бюджетних даних та доказове бюджетування (робота з показниками результативності, аналіз «вартість—результат», моніторинг виконання програм);

- ✓ управління фіскальними ризиками та середньострокове планування, що в міжнародній практиці подається як невід'ємна частина PFM; [2]

- ✓ аудит і контроль, орієнтовані на підзвітність та якість фінансової звітності; [1]

- ✓ публічну комунікацію та участь громадськості, оскільки інституційні канали участі лишаються слабкою ланкою у багатьох країнах за даними міжнародних оцінювань. [3]

2) Освітні механізми підсилення бюджетних процесів. Ефективною є модель «освіта—практика—підзвітність», за якої:

- ✓ навчальні програми інтегрують міжнародні стандарти прозорості (OECD/IMF) та сучасні підходи до PFM; [1]

- ✓ практикоорієнтовані модулі формують навички підготовки бюджетних запитів, паспортів бюджетних програм,

аналітичних записок, звітів про виконання та візуалізацій;

✓ підвищення кваліфікації для держслужбовців і фахівців місцевого самоврядування має бути безперервним, із використанням спеціалізованих курсів з PFM та фіскальної звітності. [2]

3) Цифрові інструменти як навчальне середовище прозорості. Український порядок денний реформ у сфері управління державними фінансами передбачає розвиток відкритості та аналітики бюджетних даних, що створює базу для «навчання на реальних даних» у закладах освіти та системі підвищення кваліфікації. [4] Додатково цифрові платформи управління публічними інвестиціями можуть бути використані як кейсове середовище для формування навичок планування, пріоритизації та контролю проектів. [7]

У підсумку, освіта у сфері публічних фінансів має розглядатися як інструмент державної конкурентоспроможності: вона забезпечує не лише технічне виконання процедур, а й якість рішень, довіру

суспільства, результативність видатків та узгодженість із міжнародними стандартами.

Висновки:

Прозорість і ефективність бюджетних процесів залежать від інституційної спроможності, ядром якої є підготовлені кадри у сфері публічних фінансів. [1]

Освіта має формувати комплекс компетентностей: стандарти прозорості, аналітика даних, оцінка ефективності, управління ризиками, аудит, публічна комунікація та інструменти участі громадськості. [3]

Інтеграція міжнародних підходів (OECD/IMF) і національного порядку денного реформ PFM у навчальні програми підсилює довіру до бюджетної політики та підтримує євроінтеграційні трансформації. [4]

Використання відкритих бюджетних даних і цифрових платформ у навчанні переводить прозорість у практичну площину та сприяє формуванню культури підзвітності. [4]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. OECD. OECD Budget Transparency Toolkit: Practical Steps for Supporting Openness, Integrity and Accountability in Public Financial Management. 2017.
2. International Monetary Fund. Fiscal Transparency (topic page). 2018.
3. International Budget Partnership. Open Budget Survey 2023: Ukraine — country results.
4. Ministry of Finance of Ukraine. Strategy for Public Finance Management System Reform in 2022–2025 (materials / downloads).
5. Ukraine Facility. Ukraine Plan 2024–2027 (sections on PFM reform and alignment with EU approaches).
6. OECD. Quality Budget Institutions: Budget transparency (chapter / report page, 2025).
7. DREAM. Public Investment Management System (description of project pipeline and medium-term planning).
8. Гасанов С. та ін. Трансформація бюджетної системи України: напрями розвитку й удосконалення (публікація 2024 р.).

*Стаття надійшла до редакції
13 лютого 2026р.*

КУЛЬТУРА, НАУКА, ОСВІТА: СМИСЛОЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
**МОРАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС**

УДК 37.013:004.8]:17.024

ПОХИЛЮК ОЛЕНА

*кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української філології
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

Моральні виклики впровадження штучного інтелекту в освітній процес постають на перетині технологічного розвитку та гуманістичних цінностей. Як зазначають І. Дятлова, О. Патлайчук і О. Ступак, «етичні дилеми, пов'язані зі штучним інтелектом, виходять за межі технічних питань і зачіпають фундаментальні аспекти людського існування, що вимагають всебічного осмислення та критичного аналізу» [2, с. 66]. Авторки підкреслюють, що стрімкий розвиток технологій ставить питання про автономію машин, моральну відповідальність за їхні дії, а також про вплив ШІ на традиційні уявлення про свідомість і моральний вибір. Це особливо важливо в освітньому середовищі, де технології формують мислення нового покоління й впливають на етичні засади взаємодії між людиною й знанням.

В освітній діяльності використання інструментів ШІ відкриває нові можливості для персоналізації навчання, аналізу даних і підвищення ефективності освітнього процесу, але водночас створює низку моральних ризиків. Як зауважують Н. Пилипенко, О. Губарь і Г. Чирва, «етичні аспекти використання штучного інтелекту порушують низку складних питань, які фокусуються на аспектах обробки даних, таких як згода та конфіденційність» [3, с. 141]. Дослідниці підкреслюють, що етика освіти має включати не лише технічну безпеку даних, а й повагу до особистості

здобувача освіти. У цьому контексті небезпеку становить комерціалізація освітнього простору, коли «системи, керовані штучним інтелектом, можуть впроваджуватися без урахування етичних чи інших ризиків для здобувачів» [3, с. 141].

Важливим компонентом моральної відповідальності є також дотримання принципів академічної доброчесності. В. Гришко і Б. Киричук зауважують, що «надзвичайно швидкий розвиток технологій штучного інтелекту суттєво впливає на всі сфери людської діяльності, створюючи унікальні можливості для навчання і проведення досліджень, але водночас породжуючи нові етичні дилеми» [1, с. 305]. Авторки наголошують, що зловживання інструментами ШІ в навчальних цілях підриває базові академічні цінності, адже «надмірне використання штучного інтелекту науково-педагогічними працівниками й студентами в корисливих цілях нівелює основоположні принципи академічної доброчесності» [1, с. 307]. Тому розвиток етичної культури використання ШІ стає обов'язковим складником педагогічної відповідальності.

Моральна відповідальність у процесі впровадження ШІ в освіту має включати як особистісний, так і інституційний рівні. З одного боку, кожен педагог і здобувач освіти повинен усвідомлювати наслідки своїх дій у використанні інтелектуальних систем; з іншого – освітні установи мають забезпечити етичні норми та законодавче

регулювання. Як підкреслюють Н. Пилипенко, О. Губарь і Г. Чирва, «заклади освіти повинні розробляти політику та процедури для захисту даних, зокрема: розумний вибір технологій, регулярну перевірку безпеки, забезпечення обізнаності персоналу щодо принципів захисту даних» [3, с. 142]. Це не лише технічна вимога, а й прояв моральної турботи про довіру між викладачем, студентом і технологією.

Міністерство освіти і науки України регулює використання штучного інтелекту в закладах освіти через «Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти» (квітень 2025 р.), розроблені спільно з Міністерством цифрової трансформації України. Основна мета аналізованого документа – створення методичної основи для ефективного, етичного та безпечного використання систем ШІ у вищій освіті, науці, інноваційній діяльності та управлінні ЗВО [4].

МОНУ пропонує закладам освіти впроваджувати ШІ на основі внутрішніх політик, що повинні визначати: правила застосування систем ШІ у викладанні, дослідженнях і адмініструванні; дозволені та заборонені форми використання генеративних інструментів; етичні принципи, що гарантують академічну доброчесність, прозорість і захист даних; порядок дій у випадку порушень чи ненавмисних помилок при роботі з ШІ тощо [4].

Рекомендації визначають основні принципи етичного й відповідального використання ШІ, серед яких: контроль з боку людини (ШІ має залишатися інструментом, а рішення повинні

ухвалюватися з участю людини); технічна надійність і безпека (системи ШІ повинні бути захищеними від збоїв і незаконного використання); конфіденційність і управління даними (забезпечення захисту персональної інформації учасників освітнього процесу); прозорість (користувачі повинні розуміти, як працює система і які її обмеження); різноманітність і недискримінація (унікнення алгоритмічної упередженості); суспільний та екологічний добробут (використання ШІ має приносити користь суспільству); підзвітність (розробники та користувачі систем ШІ мають нести відповідальність за результати їх роботи) [4, с. 20-23].

МОНУ також передбачає створення внутрішніх політик ЗВО щодо академічної доброчесності під час роботи з ШІ; захисту інтелектуальної власності; цифрової трансформації університетів; забезпечення якості освіти та наукової діяльності [4]. Зкладам освіти рекомендовано публікувати такі політики на офіційних вебсайтах, а викладачам – роз'яснювати правила використання ШІ в силабусах і навчальних програмах, зокрема щодо дозволених видів допомоги та меж застосування генеративних моделей.

Окрім того, МОНУ наголошує на підвищенні рівня ШІ-грамотності учасників освітнього процесу через тренінги, курси та просвітницькі заходи, а також на необхідності регулярного аудиту систем ШІ, які впливають на освітні рішення.

Таким чином, регулювання МОНУ спрямоване не на заборону, а на відповідальне впровадження ШІ – із дотриманням принципів етики, академічної доброчесності, безпеки даних і прав людини.

Загалом, як слушно зауважують с. 66]. Отже, впровадження штучного І. Дятлова та ін., «філософія штучного інтелекту в освіту потребує не лише інтелекту є інструментом для розуміння технологічної грамотності, а й моральної того, як технології можуть змінити наше чутливості – здатності зберігати людську суспільство... і формує базові принципи, які гідність, свободу вибору та довіру у світі, де мали б регулювати використання ШІ, щоб інтелект перестає бути виключно людським уникнути етичних і моральних проблем» [2, привілеєм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гришко В. І., Киричук Б. С. Академічна доброчесність і штучний інтелект: подолання викликів у освітньо-науковій діяльності України та зарубіжних держав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 85, ч. 2. С. 305–310. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.45>
2. Дятлова І., Патлайчук О., Ступак О. Етичні виклики та перспективи філософії штучного інтелекту у XXI столітті. *ГРАНІ*. 2025. Т. 28. № 2. С. 66-71. DOI: <https://doi.org/172540>
3. Пилипенко Н. М., Губарь О. Г., Чирва Г. М. Етичні аспекти використання штучного інтелекту у навчальних процесах та робота з даними здобувачів освіти. *Global Innovations and Collaborative Solutions in Contemporary Science*. Futurity Research Publishing, 2023. С. 139–142. URL: https://futurity-publishing.com/international_conference_3/ (дата звернення: 06.11.2025).
4. Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти. Київ : Міністерство освіти і науки України; Міністерство цифрової трансформації України, 2025. 56 с. URL: <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/Регулювання%20ШІ.pdf> (дата звернення: 06.11.2025).

Стаття надійшла до редакції
25 січня 2026р.

ДИТЯЧІ СВЯТА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ:

ТВОРЧО. ВЕСЕЛО. ЦІКАВО.

УДК 373.3.091.33 – 027.22:792.026

НЕЧИПОРЕНКО ТАЇСІЯ

викладач психолого-педагогічних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти

«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Постановка проблеми. Дитячі свята в сучасній школі - це важлива частина виховного процесу. Вони сприяють розвитку в учнів почуття єдності, творчого потенціалу, відповідальності та сприяють покращенню атмосфери в колективі. Сучасні свята в школах відрізняються інтерактивністю, новими форматами та часто враховують індивідуальні інтереси учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомі педагоги минулого

(зокрема С. Русова, А. Макаренко, в Сухомлинський та ін.) розглядали свята як ефективний інструмент у вихованні гармонійно розвинених, добрих та соціально активних дітей. Проблемами організації інтерактивних дитячих свят в сучасній школі займаються В.М. Гриньова, О.Я. Савченко, В.А.Постовой, О.І.Поліщук, С.О. Шевченко, Л.О. Терентьева та ін. Сучасні наукові дослідження характеризуються зростанням інтересу до теоретичного обґрунтування і практичного проведення інтерактивних свят для школярів. Проте аналіз літератури засвідчив, що питання визначення особливостей організації та проведення інтерактивних свят в сучасній українській школі в умовах сьогодення не набуло достатньої розробки.

Виокремлення мети та основних завдань дослідження. Метою даної статті є звернути увагу на особливості підготовки та проведення інтерактивних дитячих свят в сучасній українській школі, розуміння впливу дитячих свят на розвиток особистості та специфіки шкільних свят в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дитяче свято - важлива частина життя дитини, це радісна подія, яка дозволяє розслабитися, забутись, а часом і просто відпочити від буднів. Без свят важко уявити дитинство. Свята духовно збагачують дитини, розширюють його знання про навколишній світ, допомагають відновлювати старі і добрі традиції, об'єднують і спонукають до творчості. Займаючись його підготовкою, педагоги, вихователі, батьки повинні в першу чергу орієнтуватися на інтереси дітей, для яких і готується це свято. І головний критерій добору матеріалу тут - видовищність,

яскравість і веселість, відповідність змісту віку учасників свята.

Діти завжди дуже чекають свята, бо свято - це радість спілкування, радість творчості і співтворчості, радість самовираження, радість розкріпачення і взаємозбагачення. Святкова атмосфера, краса оформлення приміщення, музики, костюмів, добре підібраний репертуар, барвистість виступів дітей - все це важливі складові дитячого свята.

Сучасні науковці в галузі педагогіки розглядають дитячі свята як важливий елемент виховання і соціалізації дитини. Вони відзначають, що такі заходи сприяють розвитку емоційної сфери, формуванню соціальних навичок, культурного виховання, а також дають можливість дітям виражати творчість та самовираження.

Основні ідеї, які пропонують сучасні вчені про дитячі свята:

Формування емоційного інтелекту.

Соціалізація та комунікативні навички.

Культурне виховання.

Розвиток творчих здібностей.

Позитивна атмосфера та мотивація.

В основі кожного свята, розваги лежить певна ідея, яка повинна бути донесена до кожної дитини. Ця ідея повинна проходити через весь зміст свята, розкриттю її служать пісні, вірші, музика, танці, хороводи, інсценівки, художнє оформлення тощо. Ідея свята буде донесена до кожної дитини, якщо вона розкривається на доступному дітям художньому матеріалі, з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей. В сучасній українській школі зараз популярні такі типи свят як тематичні дні, екологічні акції, творчі конкурси та фестивалі, спортивні свята та змагання, інтерактивні квести та ігри, традиційні свята та фестивалі, свята на моральні теми.

Сучасні технології в організації дитячих свят. Сучасні шкільні свята стають креативнішими та різноманітнішими. Використовуються новітні технології, такі як мультимедіа, інтерактивні дошки, віртуальна реальність, щоб зробити свята більш цікавими й пізнавальними. Це допомагає залучати учнів до участі та зробити кожне свято справді особливим.

Ось кілька ключових технологічних рішень, які можуть бути корисними:

Анімація та VR/AR. Віртуальна та доповнена реальність (VR/AR) дозволяють створювати повністю інтерактивне середовище, де діти можуть поринути у фантастичні світи. Наприклад, VR-окуляри можуть дозволити дітям відвідати підводне царство або космос. Проекційні шоу можуть створити ілюзію руху та анімації на стінах або підлозі, що робить локацію схожою на чарівний світ.

Інтерактивні ігри та ігрові консолі. Використання ігор на консолях із сенсорним управлінням, таких як Nintendo Switch або PlayStation з камерою, може додати багато цікавих моментів для дітей, адже ігри можуть бути як розвивальними, так і розважальними. Ігри з інтерактивними екранами, такими як Kinect, де дітям не потрібні контролери, теж популярні.

Дрон-шоу. Якщо дозволяє простір і ситуація в країні, дрон-шоу може бути неймовірним видовищем, яке зачаровує дітей та дорослих. Спеціально запрограмовані дрони створюють анімації у повітрі та синхронізуються з музикою чи світловими ефектами.

Роботи та анімовані персонажі. Робототехнічні персонажі можуть розважати дітей та проводити інтерактивні конкурси. Вони можуть відповідати на запитання, грати в ігри, розповідати історії.

Інтерактивні фігури на основі штучного інтелекту, які реагують на дітей, можуть стати «друзями» на святі.

Фотобокси з миттєвим друком та GIF-камерами. Фотобокси дозволяють створювати фото та GIF-анімації, які друкуються миттєво або можуть бути відправлені на електронну пошту батькам. Це дає можливість дітям залишити на пам'ять щось яскраве та веселе.

3D-друк подарунків та сувенірів. Під час свята можна створити спеціальну зону, де діти можуть спостерігати за процесом 3D-друку невеликих сувенірів. Це може бути як подарунок на пам'ять про захід.

Світлові та лазерні шоу. Використання світлодіодних або лазерних інсталяцій створює казкову атмосферу, особливо в темних залах чи на відкритому повітрі. Лазерні шоу можуть також включати анімації чи ефекти, синхронізовані з музикою.

Голограми. Сучасні голографічні проекції дозволяють «втілити» будь-якого казкового персонажа на святі. Голограма може вітати дітей, танцювати з ними або навіть «взаємодіяти».

Додатки для організації та спілкування. Для батьків існують спеціальні додатки для організації дитячих свят, які допомагають з координацією, плануванням та відправленням запрошень. Батьки можуть отримувати сповіщення, фото та відео прямо з місця святкування.

Використання сучасних технологій не тільки робить свято яскравішим, але й сприяє розвитку інтересу дітей до інновацій, творчого мислення і командної роботи, залучають їх до активної участі у підготовці та проведенні свят, забезпечують ефективну взаємодію між

педагогом і дитиною, а також між самими дітьми.

Основні інтерактивні види роботи:

Ігрові: рухливі, рольові та пізнавальні ігри.

Творчі майстер-класи (творчі майстерні): театральні постановки, музичні виступи, співи, театри-експромти, виставки і т.п.

Обговорення та дискусії: мозковий штурм, коло ідей, рефлексія.

Проектна діяльність: групові або індивідуальні проекти, де діти розробляють і презентують свої ідеї.

Квести.

Групові вправи та тренінги: командні ігри, комунікативні та релаксаційні вправи.

Інтерактивні технології. Використання мультимедійних засобів: інтерактивна дошка, навчальні відео та презентації іт.п.

Ігри-симуляції. Відтворення реальних або вигаданих ситуацій, де діти мають ухвалювати рішення та виконувати певні ролі.

Тематичні дні.

Свято несе радість усім дітям. Тому важливо, щоб кожна дитина брала в ньому посильну участь.

Сучасні психологи наголошують на важливості проведення шкільних свят навіть в умовах війни, підкреслюючи їхню роль у підтримці емоційного стану дітей та забезпеченні відчуття стабільності. Шкільні свята важливі в підтриманні емоційного стану учнів. Психологиня Галина Волошина зазначає, що радість та святкування є доречними навіть під час війни. Вона підкреслює, що відкладати життя та важливі події не варто, оскільки задоволення хоча б невеликих потреб позитивно впливає на загальний стан організму, підвищуючи рівень дофаміну та

покращуючи емоційний стан. Особливо це важливо для дітей, які потребують підвищеної турботи та уваги. Дитяча та сімейна психологиня Світлана Ройз надає рекомендації щодо організації шкільних свят в умовах війни:

Організація свят з урахуванням безпеки. Усі заходи проводяться в безпечних приміщеннях, які відповідають вимогам ДСНС, дотримання плану евакуації на випадок повітряної тривоги; використання онлайн-платформи для святкових заходів; уникнення гучних та несподіваних звуків.

Попередження про активності: якщо під час заходу плануються гучні або несподівані дії, важливо заздалегідь попередити про це всіх учасників; уникання несподіваних активностей: дії, які передбачають замотування, перевдягання чи пролазіння через щось, можуть викликати стрес.

Обмеження фізичних контактів: не всі діти зараз витримують доторкування, особливо від чужих людей.

Забезпечення видимості батьків (особливо для молодших школярів).

Роль свят у підтримці життєвих ритуалів. Психологиня Діана Савенко підкреслює, що навіть у складні часи важливо дотримуватися ритуалів, оскільки вони сприяють емоційному відновленню та стабільності.

В святкові програми доречно включати національні традиції, чим сприяти патріотичному вихованню школярів.

Символіка. Використання національних символів, жовто-блакитних кольорів. Вшанування пам'яті загиблих героїв хвилиною мовчання.

Емоційна підтримка. Проведення заходів, які сприяють позитивним емоціям: арт-терапія, творчі виставки, конкурси та ін.

Тематичність свят. Теми, які уникають стресових тригерів, але підтримують дух єдності та надії. Організація заходів із патріотичною спрямованістю: День захисників і захисниць України, День пам'яті Героїв Небесної Сотні, День Соборності України тощо.

Формат. Онлайн: концерти, конкурси, вікторини, майстер-класи. Офлайн: міні-свята в класах із дотриманням правил безпеки. Благодійні акції: збір допомоги для ЗСУ, плетіння сіток, написання листів підтримки тощо.

Інклюзивність. Участь дітей із різними рівнями підготовки та психоемоційного стану.

Врахування можливостей родин, які постраждали від війни, у підготовці до свят.

Залучення психологів або волонтерів до організації та участі у дитячих святах.

Отож, головна мета свят під час війни - підтримати дітей, дати їм відчуття стабільності та віри у краще майбутнє.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Організація сучасного дитячого свята - це досить складний і іноді непередбачуваний процес, але ці зусилля вартують кожної хвилини, оскільки радість і щастя дітей - найважливіша нагорода. Свято - це той момент, коли діти відчувають любов, турботу і увагу, які дають їм зрозуміти, що вони особливі і потрібні. Крім того, на святі і під час підготовки до нього варто створити умови для повноцінного емоційного та мовного спілкування дітей, вжити всіх необхідних заходів безпеки. Важливо, щоб в програмі свята гармонійно поєднувалися різні види мистецтв, колективне і індивідуальне виконання. Свята повинні бути яскравими, цікавими, насиченими різноманітною діяльністю, орієнтованими як на розвагу, так і на розвиток дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гриньова, В. М. Методика організації і проведення дитячих свят у школі. Харків: Основа, 2016. 115 с.
2. Савченко, О. Я. 2018. Виховання молодших школярів на основі національних традицій. Київ: Либідь, 2018. 128 с.
3. Постовой, В. А., Поліщук, О. І. Педагогіка свят: Сутність, цілі, функції. Львів: Світ, 2015. 254с.
4. Лісова, М. В. Організація дитячих свят у дошкільному закладі. Київ: Видавництво "Ранок", 2019. 188 с.
5. Шевченко, С. О. Традиційні та сучасні підходи до проведення дитячих свят у закладах освіти. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2021. 124 с.
6. Малишева, Т. Г. Інноваційні форми дитячих свят у сучасній педагогіці. Одеса: Педагогічна думка, 2017. 200 с.
7. Редько, В. П., Дмитренко, О. І. Свято як педагогічний засіб розвитку особистості. Тернопіль: Навчальна книга, 2018. 188 с.
8. Терентьєва, Л. О. Методика підготовки та проведення дитячих свят у школі. Дніпро: Наукова книга, 2019. 205 с.
9. Ворожейкіна, О.М. 100 цікавих ідей для проведення шкільного свята. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 222 с.

10. Горбов, А.С. Постановка видовищно-театралізованих заходів. упоряд. О. Колонькова. Київ: Шк. світ, 2010. 121 с.
11. Класному керівнику: колективні творчі справи / упоряд.: Л. Шелестова, Н. Чиренко. Київ: Шк. світ, 2010. 128 с.
12. Класному керівнику: творчі прийоми у виховній роботі / упоряд.: Л. Шелестова, Н. Чиренко. Київ: Шк. світ, 2010. 135 с.
13. Григор'єва, Л.І., Назаренко, Т.Г. Організація та проведення дитячих свят. Київ: Шк. світ, 2010. 128 с.
14. Бондаренко, Н.В. Як організувати дитяче свято. Київ: Шк. світ, 2012. 108с.

Стаття надійшла до редакції

12 лютого 2026р.

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

УДК 378.147.091.33 – 027.22:37

НАДКЕРНИЧНА ЛЮБОВ,

завідувачка практикою

СВЕРЛОВИЧ ВАЛЕНТИНА

заступник директора з навчально-виробничої роботи

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Abstract: *The article analyzes the role of the educational environment of a modern school in the formation of a student's personality. It is noted that pedagogical practice is an important tool for understanding the problem of the educational environment and, at the same time, an effective means of forming the teacher's professional competence in the field of creating conditions for the development of the child.*

Key words: *personality, environment, educational environment, joint activity, interpersonal interaction, future teachers, pedagogical practice.*

Постановка проблеми. Сучасна система освіти в Україні дедалі більше орієнтується на особистісно орієнтоване та компетентнісне навчання, що передбачає не лише оновлення змісту освіти, а й зміну умов, у яких відбувається освітній процес. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема формування такого освітнього середовища, в якому учень буде активним суб'єктом діяльності, де задовольнятимуться потреби його особистісного розвитку, світогляду, ціннісних орієнтацій, соціальної зрілості.

Освітнє середовище є просторово-педагогічною системою, що включає умови, відносини, технології, цінності й практики, які створюють передумови для всебічного розвитку дитини. Воно є своєрідним ключовим чинником розвитку компетентностей учнів та визначає, чи буде дитина почуватися в школі безпечно, чи матиме можливість вільно висловлювати власну думку, чи сформується в неї критичне мислення, мотивація до навчання, відповідальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження

середовища визначається українськими та зарубіжними вченими як одне з найважливіших педагогічних завдань. Науковці трактують освітнє середовище як сукупність умов і впливів, що створюють основу для навчання, виховання і розвитку. Ці умови включають організацію простору, педагогічні технології, зміст освіти та взаємодію учасників.

Вплив середовища на розвиток творчого потенціалу особистості вивчали А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Захаренко; культурного середовища – Н. Романченко, А. Трошева; освітнього – А. Воронін, С. Дерябо. Ідея виховання через освітнє середовище знайшла практичне втілення в педагогіці І. Беха, І.Зязюна, Н.Гузій, О.Пометун, О.Савченко. Глибшому розумінню проблеми допоможуть роботи Н. Бібик, Т. Вакуленко, С. Вітвіцької, Н. Гонтаровської, О. Дубасенюк, А. Цимбалару, Р. Шияна та ін.

Метою нашої статті є аналіз особливості впливу освітнього середовища на формування особистості у контексті педагогічної практики майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу. Проблема створення якісного освітнього середовища закріплена у низці нормативних документів України. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» наголошує: «Не може бути Нова українська школа без нового освітнього середовища, яке відповідатиме сучасним підходам до навчання і виховання». Документ підкреслює, що освітнє середовище має бути гнучким, інклюзивним, орієнтованим на співпрацю та розвиток ключових компетентностей. [7]

У Законі України «Про освіту» вводиться поняття безпечного та здорового освітнього середовища, яке трактується як сукупність умов, що забезпечують фізичну, психологічну та соціальну безпеку учасників освітнього процесу.

Державні стандарти початкової та базової середньої освіти також визначають вимоги до освітнього середовища, зокрема щодо забезпечення діяльнісного, компетентнісного й особистісно орієнтованого підходів до навчання.

«Усі школярі гідні навчатися в середовищі, де забезпечені їхні потреби – базові потреби, потреби у навчанні, створені додаткові умови (для дітей з особливими освітніми потребами)», зазначає Н. Бібик. Дослідниця стверджує, що «учні мають можливість робити власний вибір, розвивати нові та удосконалювати наявні практичні навички, отримувати нові знання, зміцнювати своє позитивне ставлення до інших» [4, с.41].

У сучасній педагогічній науці поняття «освітнє середовище» розглядається різними авторами як складне, інтегративне й цілісне явище, що поєднує матеріальні, соціальні, психологічні та дидактичні складові освітнього процесу. Аналіз наукових джерел засвідчує різноплановість трактувань поняття «освітнє середовище», що зумовлено складністю самого феномена та різними дослідницькими позиціями.

С. Вітвіцька визначає освітнє середовище як «сукупність інформаційних ресурсів освітнього закладу, технологій навчання і забезпечення навчального процесу, реалізованих на основі єдиних принципів побудови та концепцій» [2, с.14]. У цьому підході наголошується на ресурсному та технологічному вимірі середовища, що

підкреслює його організаційно-дидактичну функцію.

О. Савченко трактує це поняття як «сукупність педагогічних, психологічних, організаційних і матеріальних умов, що забезпечують ефективне навчання, виховання і розвиток учнів» [7, с. 56]. Дане визначення є більш комплексним, оскільки охоплює не лише матеріально-організаційні компоненти, а й психолого-педагогічні чинники, що безпосередньо впливають на становлення особистості дитини.

Важливий акцент на діяльнісному аспекті освітнього середовища робить О. Пометун, зазначаючи, що «освітнє середовище повинно створювати умови для активної пізнавальної діяльності учнів, їхньої самостійності та відповідальності за результати навчання» [5, с.112]. У цьому контексті середовище розглядається як простір розвитку суб'єктності учня, формування його автономії та здатності до усвідомленого навчання.

На необхідність оновлення дидактичних підходів у зв'язку з упровадженням поняття освітнього середовища вказує А. Малихін: «введення поняття «освітнє середовище» спрямовує пошук нових дидактичних підходів до здійснення якісної освітнього процесу» [8, с.22]. Це положення підкреслює інноваційний потенціал концепції освітнього середовища, яка орієнтує педагогіку на переосмислення ролі вчителя, учня, методів і форм навчання.

Освітнє середовище безпосередньо впливає на всі сфери розвитку особистості дитини. Передусім воно визначає рівень пізнавальної активності учнів, їхню навчальну мотивацію та інтерес до здобуття знань. Сприятлива атмосфера взаємоповаги й підтримки стимулює розвиток

упевненості в собі та позитивної «Я-концепції».

Важливим аспектом дослідження освітнього середовища є аналіз педагогічної практики, оскільки саме в умовах реального освітнього процесу майбутній педагог має змогу не лише застосувати теоретичні знання, а й усвідомити особливості функціонування освітнього середовища як чинника формування особистості школяра.

Педагогічна практика виступає середовищем професійного становлення самого здобувача освіти, адже вона формує педагогічне мислення, рефлексію, відповідальність і готовність до самостійної діяльності. Водночас практика дозволяє здобувачу-практиканту побачити, як саме освітнє середовище впливає на розвиток особистості учнів, їхню мотивацію, поведінку, емоційний стан і рівень навчальних досягнень.

Під час педагогічної практики майбутні вчителі можуть цілеспрямовано проєктувати елементи освітнього середовища: організувати простір класу, добирати методи й форми роботи, формувати атмосферу взаємоповаги. І. Бех підкреслює, що «особистісно орієнтоване освітнє середовище формується насамперед через педагогічну взаємодію, стиль спілкування вчителя та його ціннісні орієнтації» [1, с. 64].

У цій статті ми зупинимося лише на двох видах практики з усієї стрункої системи практичної підготовки: на початковому крокові – пропедевтичній психолого-педагогічній практиці – і фінальному етапі – виробничій (переддипломній) педагогічній практиці. Саме порівняння початкового і завершального етапів дає можливість побачити не тільки те, яку роль відіграє освітнє середовище, а й як воно сприяє

формуванню професійної компетентності умови для гармонійного розвитку майбутніх педагогів. особистості.

Пропедевтична психолого-педагогічна практика зазвичай є першим етапом входження здобувача освіти у професійну діяльність. Під час проходження цього виду практики здобувач спостерігає та аналізує такі аспекти освітнього середовища: організацію навчального простору (розміщення парт, наявність дидактичних матеріалів, куточків для самостійної роботи); стиль педагогічного спілкування вчителя з учнями; рівень залученості учнів до навчальної діяльності; атмосферу безпеки та підтримки у класі. Дані свідчать, що в класах, де вчитель застосовує демократичний стиль спілкування, учні проявляють більшу активність, не бояться висловлювати власну думку, частіше ініціюють запитання. Такий тип освітнього середовища можна вважати розвивальним, оскільки він сприяє формуванню впевненості в собі та позитивної самооцінки.

У межах цього виду практики здобувач освіти також здійснює елементи психолого-педагогічного аналізу особистості учнів та учнівського колективу. Особливу увагу майбутні педагоги приділяють тому, як освітнє середовище впливає на міжособистісні стосунки в класі, рівень тривожності учнів, особливості мотивації до навчання, адаптацію дітей до вимог шкільного життя.

Аналіз результатів анкетування учнів («Чи комфортно вам у класі?»), бесіди з учителем («Як ви формуєте освітнє середовище?») дозволяє зробити висновок, що психологічно комфортне середовище, у якому панує повага та підтримка, позитивно впливає на емоційний стан учнів і створює

Пропедевтична психолого-педагогічна практика розширює уявлення здобувача освіти про освітнє середовище, оскільки воно розглядається не лише в межах уроку, а й у системі виховної роботи. Саме позаурочна діяльність (класні години, гуртки, проекти, волонтерські ініціативи) значною мірою формує ціннісні орієнтації учнів та їхню громадянську позицію. У процесі проведення виховних заходів здобувач-практикант безпосередньо впливає на формування освітнього середовища класу. Наприклад, організація години спілкування на тему «Що ми знаємо про толерантність?», «Як правильно дружити?», «Сила доброти: як допомогти тим, хто поруч», «Слово тримай, обіцянки виконуй» сприяє формуванню моральних якостей, відповідальності та культури спілкування. Практика показує, що активне залучення учнів до групових форм роботи, дискусій, рольових ігор під час виховних заходів створює атмосферу партнерства та співробітництва, що є важливою характеристикою сучасного освітнього середовища.

Виробнича (переддипломна) педагогічна практика є найбільш значущим етапом професійної підготовки майбутнього педагога, оскільки на цьому етапі здобувач освіти виступає вже не лише як спостерігач, а як повноцінний суб'єкт педагогічної діяльності. Саме під час виробничої практики майбутній учитель отримує можливість цілеспрямовано формувати освітнє середовище та оцінювати результати власного педагогічного впливу.

Особливість цієї практики полягає в тому, що практикант самостійно планує та проводить уроки, обирає методи і форми

навчання, організовує взаємодію в класі, здійснює виховну роботу, аналізує результати своєї діяльності. Усі ці компоненти безпосередньо пов'язані з проєктуванням освітнього середовища.

Під час проведення уроків здобувачами освіти активно застосовувалися такі інтерактивні методи навчання, як робота в парах і групах, мозковий штурм, метод «Мікрофон», дискусії тощо. Використання цих методів сприяло розвитку комунікативних умінь учнів, формуванню навичок співпраці та відповідальності за спільний результат.

Зокрема, під час проведення уроків з використанням групової роботи практикантами помічено, що навіть менш активні учні почали включатися в обговорення, відчуваючи підтримку з боку однокласників. Це свідчить про позитивний вплив освітнього середовища, побудованого на принципах співробітництва.

Однією з основних задач педагогічної практики є створення на уроках атмосфери психологічної безпеки. Для цього майбутні педагоги застосовували такі педагогічні прийоми: доброзичливе звертання до учнів, створення ситуації успіху, підтримка навіть частково правильних відповідей, заохочення ініціативи, використання рефлексивних вправ наприкінці уроку. Спостереження показали, що учні поступово почали активніше брати участь у роботі на уроці, менше боялися неправильно відповісти, зробити помилку, зростає впевненість дітей у власних можливостях.

Важливою складовою виробничої (переддипломної) практики є самоаналіз педагогічної діяльності. Самоаналіз дозволяє здобувачеві освіти усвідомити, наскільки ефективно йому вдалося створити

розвивальне освітнє середовище, які методи виявилися результативними, а які потребують удосконалення. У процесі самоаналізу практичної діяльності було встановлено, що найбільш ефективними для формування позитивного освітнього середовища є використання інтерактивних методів навчання, постійний зворотний зв'язок з учнями, створення атмосфери підтримки й довіри, урахування індивідуальних особливостей школярів.

Водночас, як зазначено у звітній документації практикантів, труднощі виникали під час роботи з учнями з низькою навчальною мотивацією, що підтверджує необхідність подальшого вдосконалення професійних умінь у сфері педагогіки та психології.

Отже, це підтверджує, що навіть незначні зміни в організації освітнього середовища (використання групових форм роботи, позитивна комунікація, підтримка ініціативи учнів) позитивно впливають на активність та мотивацію дитини. Для цього майбутні вчителі повинні навчитись оцінювати ефективність застосованих методів і технологій, а також коригувати свою діяльність відповідно до змін, що відбуваються в освітньому середовищі.

Висновки. Отже, освітнє середовище є одним з провідних чинників формування особистості в сучасній освіті. Його зміст і якість визначають не лише рівень навчальних досягнень учнів, а й характер їхнього особистісного розвитку, становлення ціннісних орієнтацій, соціальної зрілості та громадянської позиції. А педагогічна практика дає змогу майбутньому педагогу усвідомити власну роль у формуванні особистості учнів, оволодіти практичними інструментами створення розвивального середовища,

КУЛЬТУРА, НАУКА, ОСВІТА: СМИСЛОЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
сформувати професійну рефлексію, діяльності.
підготуватися до самостійної педагогічної

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ : Либідь, 2020. 320 с.
2. Вітвицька С. С. Реалізація гуманістичної парадигми в освітньому середовищі закладів вищої освіти.: збірник матеріалів XXVI Міжнародної науково-практичної конференції 6-7 грудня 2022 року. С. 12–17. URL: [https://eprints.zu.edu.ua/36647/1/Вітвицька %20С.С..pdf](https://eprints.zu.edu.ua/36647/1/Вітвицька%20С.С..pdf)(дата звернення: 14.01.2026)
3. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення: 14.01.2026)
4. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. — Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.
5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : навч.-метод. посіб. Київ : Освіта, 2021. 192 с.
6. Про освіту : Закон України від 21.11.2021 №2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>(дата звернення: 14.01.2026)
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2020. 504 с.
8. Формування особистості в освітньому процесі: теорія і практика : колективна монографія / за ред. І. М. Барбашової, Л. М. Ярощук. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2022. 224 с.

*Стаття надійшла до редакції
03 лютого 2026р.*

ВАЛЕОЛОГІЧНА ТА МОРАЛЬНА ОСВІТА У ПЕДАГОГІЦІ Я.-А. КОМЕНСЬКОГО

УДК 37.091.4 Коменський (17+613)

ТЕРЕЩУК АНДРІЙ

здобувач вищої освіти

КЗВО «Луцький педагогічний коледж»

Науковий керівник – С. С. Марчук,

канд. пед. наук, завідувач кафедри загальної

педагогіки, психології та методики початкової освіти

Abstract. *The article analyzes the views of John Amos Comenius on issues of valeological and moral education within his pedagogical system. The author reveals the essence and significance of Comenius's ideas on health education presented in «The School of Infancy», where he defines the tasks of physical development, health preservation, and the formation of a healthy lifestyle. The role of moral education in the triadic aim of upbringing – wisdom, virtue, and piety – is outlined. The relevance of Comenius's pedagogical heritage for contemporary education aimed at the harmonious development of the individual is emphasized.*

Keywords: *John Amos Comenius, valeological education, moral upbringing, humanism, natural conformity, «The School of Infancy».*

Постановка проблеми. У сучасній освіті питання гармонійного поєднання фізичного, морального та духовного виховання набуває особливої актуальності. Формування цілісної, здорової та морально зрілої особистості є стратегічним завданням педагогіки XXI століття. Ідеї Яна Амоса Коменського щодо природовідповідності виховання, поєднання валеологічних і моральних засад в освітньому процесі становлять цінний історико-педагогічний досвід, який потребує наукового осмислення та адаптації до сучасних освітніх умов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній педагогічній періодиці педагогічна спадщина Я.-А. Коменського розглядається у різних аспектах – від морально-релігійних до соціально-виховних. О. Замашкіна акцентує увагу на ідеях розвитку дитячої особистості [1], А. Малько – на соціальному вихованні [8], Д. Скільський – на християнських засадах виховання [10], а в працях Ю. Кузьмінської, А. Кузьмінського, Т. Кучая, Л. Кузьмінської підкреслено гуманістичний характер і сучасну значущість педагогічної системи Коменського [6-7]. Ідеї збереження здоров'я дитини досліджує С. Шиленко [11], а питання фізичного виховання у порівняльному контексті – С. Марчук [9]. Отже, більшість публікацій зосереджена на морально-релігійних, філософських і соціальних аспектах педагогіки Коменського. Водночас проблема валеологічної та моральної освіти й виховання особистості у цілісній концепції мислителя залишається недостатньо дослідженою, що визначає актуальність

подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Мета статті – проаналізувати погляди Я.-А. Коменського на валеологічну та моральну освіту, визначити їх зміст, педагогічну цінність і значення для сучасної теорії та практики виховання.

Виклад основного матеріалу. Ян Амос Коменський (1592–1670) видатний чеський педагог, філософ і засновник наукової педагогіки. Його творчість вирізняється глибоким гуманізмом, науковим передбаченням і педагогічною мудрістю, завдяки чому ідеї мислителя не втратили актуальності в сучасній освітній науці.

У психолого-педагогічних дослідженнях сьогодення фізичне та моральне виховання розглядаються як ключові складники гармонійного розвитку особистості. Фізичне виховання забезпечує формування знань і навичок, спрямованих на зміцнення здоров'я, розвиток витривалості та організацію активного дозвілля. Моральне виховання передбачає формування стійких моральних якостей, переконань і звичок поведінки на основі загальнолюдських ідеалів і норм моралі.

Проблеми валеологічної освіти та морального виховання Я.-А. Коменський розглядав у працях «Велика дидактика», «Материнська школа», «Закони добре організованої школи», «Правила поведінки для молоді», «Пансофічна школа» та ін. Центральним у його педагогічній системі є принцип природовідповідності, відповідно до якого розвиток людини відбувається за законами природи. Отже, виховання має будуватися у гармонії з цими законами.

Відповідно до гуманістичних поглядів мислителя, виховання є головним засобом удосконалення суспільства, а людина «стає людиною лише через виховання». Коменський визначає триєдину мету виховання: оволодіння мудрістю (розумовий розвиток), добродієністю (моральне вдосконалення) і благочестям (релігійно-духовне виховання).

Особливу роль Я.-А. Коменський відводить сімейному вихованню, що викладене у праці «Материнська школа» [4]. На думку педагога, саме в ранньому дитинстві закладаються основи фізичного, морального, трудового й естетичного розвитку. Він наголошував: виховання необхідно починати змалку, адже «неможливо випрямити криве дерево, коли воно вже виросло» [3].

Я.-А. Коменський подає низку практичних порад для матерів щодо збереження здоров'я дітей у своїй праці «Материнська школа». Першим і найважливішим обов'язком батьків, за Коменським, є піклування про здоров'я дитини, адже ефективно навчання можливе лише за умови її фізичного добробуту [4, с. 15]. Особливу відповідальність педагог покладає на матерів, яким радить вести поміркований спосіб життя, уникати надмірностей і всього, що може зашкодити їхньому власному здоров'ю та здоров'ю дитини під час вагітності. Педагог наголошує на необхідності надзвичайно обережного ставлення до немовлят, оскільки їхній організм є тендітним і вразливим. Батьки мають уважно стежити за тим, як дитину тримають, носять, сповивають і колишують, щоб уникнути травм і фізичних вад. Коменський порівнює дитину зі «скарбом, дорожчим за золото, але крихким, як скло», підкреслюючи

непоправність шкоди, завданої недбалістю [4].

Важливою умовою здоров'я Коменський називає регулярний і впорядкований режим дня, що передбачає чергування сну, їжі, ігор і відпочинку. Такий порядок, на його думку, не лише зміцнює тіло, а й виховує у дітей почуття міри та організованості.

Окрему увагу мислитель приділяє іграм як засобу фізичного та морального розвитку. Він формулює низку вимог до дитячих ігор: гра має сприяти здоров'ю тіла й вихованню духу; слід уникати надмірно виснажливих або шкідливих для організму занять; ігри повинні бути рухливими (біг, стрибки, прогулянки тощо); мають бути безпечними для життя, здоров'я дитини [2, с. 162].

Таким чином, у «Материнській школі» Я.-А. Коменський розробив систему порад із валеологічної освіти, у центрі якої – турбота про здоров'я, природність, поміркованість і гармонійне поєднання фізичного розвитку з моральним формуванням дитини.

Я.-А. Коменський створив цілісну концепцію морального виховання та шкільної дисципліни. Він визначав чотири основні чесноти – мудрість, поміркованість, мужність і справедливість, – які необхідно формувати змалку. Основними засобами морального виховання педагог уважав приклад дорослих, моральні настанови, вправлення у добродієних діях та дотримання дисципліни. Шкільну дисципліну Коменський розглядав як необхідну умову організації навчально-виховного процесу, водночас наголошував на її гуманістичному характері, підкреслюючи, що «школа без дисципліни є млин без води» [3].

Мислитель стверджував, що від раннього дитинства необхідно формувати позитивні риси – справедливість, поміркованість, мужність, наполегливість у праці. Приклад батьків і вчителів, а також систематичне привчання дітей до корисної діяльності він розглядав як дієвий засіб морального вдосконалення [5].

Я.-А. Коменський є автором понад 250 праць, присвячених питанням освіти. Він був переконаний, що загальна освіта та нова школа сприятимуть вихованню людини в дусі гуманізму, солідарності та взаєморозуміння.

Висновки і перспективи дослідження. Проведений теоретичний аналіз засвідчує, що погляди Коменського щодо валеологічної освіти та морального виховання залишаються надзвичайно актуальними. Його ідеї щодо розвитку моральних чеснот, формування здорового способу життя та організації родинно-шкільного виховання можуть бути ефективно застосовані у сучасній педагогічній практиці. Науково-педагогічна спадщина мислителя істотно збагачує історико-педагогічні знання й слугує джерелом для творчого переосмислення сучасних освітніх підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Замашкіна О. Я. А. Коменський про розвиток дитячої особистості. *Початкова школа*. 2000. № 3. С. 47–50.
2. Коменський Я. А. Закони добре організованої школи. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. С. 155–185.
3. Коменський Я. А. Велика дидактика. Коваленко Є. І., Белкіна Н. І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. С. 101–155.
4. Коменський Я. А. Материнська школа або Про дбайливе виховання юнацтва у шість років. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія / упоряд. З. Н. Борисової, В. З. Смаль. Київ: Вища школа, 1990. С. 10–24.
5. Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. Тернопіль: Тернопіль, 1996. 436 с.
6. Кузьмінська Ю. Ян Амос Коменський – основоположник нової прогресивної педагогічної системи, великий гуманіст і мислитель. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. №2. С. 34–40.
7. Кузьмінський А., Кучай Т., Кузьмінська Л. Роль педагогічної системи Яна Коменського у вихованні особистості. *Освітні обрії*. 2019. № 2(49). С. 8–10.
8. Малько А. Соціальне виховання Я. А. Коменського. *Рідна школа*. 2002. № 8-9. С. 70–73.
9. Марчук С. С. Порівняльний аналіз педагогічних ідей видатних слов'янських мислителів Я. А. Коменського і К. Д. Ушинського щодо проблеми фізичного виховання дітей. *Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту*. Серія : Пед. науки. 2012. Вип. 96. С. 136–140.
10. Скільський Д. Виховання християнина в педагогічному вченні Я. А. Коменського. *Рідна школа*. 2007. № 2. С. 71–73.
11. Шиленко С. М. Видатні педагоги про збереження здоров'я дитини. URL: https://urok.osvita.ua/materials/edu_technology/35526/ (дата звернення: 09.11.2025).

Стаття надійшла до редакції 12 грудня 2025р.

КУЛЬТУРА, НАУКА, ОСВІТА: СМИСЛОЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
**НАУКОВО-ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ
НАВИЧОК ТА ВМІННЯ ПРИЙМАТИ РІШЕННЯ**

УДК 330.1:37.01

БУГА ОКСАНА

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри фінансово-економічних дисциплін*

ДЯЧЕНКО ВІКТОРІЯ

здобувачка вищої освіти

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Постановка проблеми. Сучасні ринкові умови вимагають від фахівців у сфері фінансів, банківської справи та страхування не лише глибоких професійних знань, але й розвинених життєвих навичок, зокрема вміння швидко та адекватно реагувати на зміни, приймати виважені та відповідальні рішення [1]. Науково-економічна освіта за спеціальністю 072 має на меті формування комплексу компетентностей, які забезпечують готовність до самостійного розв'язання складних задач у сфері фінансів.

У сучасних умовах глобалізації та економічної нестабільності особливої актуальності набуває проблема формування життєвих навичок, що забезпечують здатність особистості приймати ефективні рішення. Традиційна освітня система здебільшого орієнтована на передачу знань, проте недостатньо враховує потребу у розвитку критичного мислення, фінансової грамотності та практичних компетенцій, які визначають успішність людини у професійній та соціальній сферах.

Сучасне суспільство характеризується високим рівнем економічної динаміки, глобалізаційними процесами та швидкими технологічними змінами. У цих умовах

формування життєвих навичок та здатності приймати ефективні рішення стає ключовим завданням освіти. Традиційна система навчання часто зосереджена на передачі знань, проте недостатньо уваги приділяє розвитку критичного мислення, фінансової грамотності та практичних умінь, необхідних для адаптації до викликів сучасного світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях Воронцової Т.В. та Пономаренко В.С. [2] підкреслюється значення освіти на основі розвитку життєвих навичок, яка сприяє формуванню здорового способу життя та високої якості освіти.

Дослідження педагогічних програм у США та Європі показують, що методи розвитку життєвих навичок базуються на синтезі психології та соціального впливу, що робить їх ефективними для підготовки молоді до реального життя [3].

Українські освітні практики доводять, що інтеграція економічних знань у навчальні курси допомагає учням краще розуміти механізми прийняття рішень та наслідки власних дій [4].

Мета статті. Метою є обґрунтування ролі науково-економічної освіти у формуванні життєвих навичок та здатності

приймати рішення, а також визначення шляхів інтеграції економічних знань у сучасну освітню систему.

Виклад основного матеріалу.

Науково-економічна освіта є багатограним процесом, який охоплює знання, навички, цінності та практичний досвід.

Науково-економічна освіта як інструмент розвитку особистості формує у здобувачів не лише знання про економічні процеси, а й системне мислення, що дозволяє бачити взаємозв'язки між різними сферами життя, зокрема:

- ✓ вона навчає розуміти обмеженість ресурсів та необхідність їх раціонального використання;

- ✓ формує здатність оцінювати альтернативи та приймати рішення з урахуванням довгострокових наслідків;

- ✓ сприяє розвитку відповідальності за власні дії, що є важливим елементом соціальної зрілості.

2. Фінансова грамотність як базова життєва навичка є одним із ключових компонентів життєвих навичок, адже вона напряму впливає на якість життя людини:

- ✓ управління особистими фінансами: планування бюджету, контроль витрат, формування заощаджень;

- ✓ оцінка ризиків: розуміння кредитних зобов'язань, інвестиційних можливостей, страхових механізмів;

- ✓ соціальна стабільність: фінансово грамотна людина менш схильна до боргових криз і здатна забезпечити власну економічну безпеку.

Приклади освітніх програм у світі (наприклад, фінансові курси у школах США та ЄС) доводять, що раннє формування фінансової грамотності позитивно впливає на майбутню економічну поведінку молоді.

3. Критичне мислення та аналітичні здібності. Економічна освіта сприяє розвитку аналітичного мислення, що є основою прийняття рішень:

- ✓ використання кейс-методів дозволяє здобувачам освіти аналізувати реальні економічні ситуації та пропонувати власні рішення;

- ✓ моделювання економічних процесів формує навички прогнозування та оцінки можливих сценаріїв;

- ✓ дискусії та дебати на економічні теми розвивають здатність аргументувати власну позицію та враховувати альтернативні точки зору.

Таким чином, критичне мислення стає не лише інтелектуальною навичкою, а й практичним інструментом у житті.

Соціальна адаптація та підприємницькі компетенції. Науково-економічна освіта має значний вплив на соціальну адаптацію молоді:

- ✓ вона допомагає зрозуміти механізми функціонування ринку праці та вимоги сучасних роботодавців;

- ✓ розвиває підприємницьке мислення: здатність бачити можливості, оцінювати ризики та створювати власні проекти;

- ✓ формує навички командної роботи, лідерства та комунікації, що є необхідними для успішної інтеграції у професійне середовище.

У країнах ЄС та США підприємницька освіта інтегрована у шкільні програми, що сприяє розвитку стартап-культури та інноваційного мислення серед молоді.

Практико-орієнтований підхід у навчанні. Важливим аспектом є застосування практико-орієнтованих методів навчання:

- ✓ проєктна діяльність: здобувачі освіти працюють над реальними економічними завданнями, що формує навички планування та управління;

✓ симуляційні ігри: моделювання ринкових ситуацій дозволяє відчутти наслідки прийнятих рішень;

✓ інтеграція ІТ-технологій: використання цифрових платформ для аналізу даних та прийняття рішень.

Це забезпечує не лише засвоєння теоретичних знань, а й розвиток практичних компетенцій, які можна застосувати у повсякденному житті.

Висновки і перспективи дослідження.

Науково-економічна освіта є ключовим чинником формування життєвих навичок. Вона забезпечує розвиток критичного мислення, фінансової грамотності та здатності приймати обґрунтовані рішення. Фінансова грамотність виступає базовою компетенцією сучасної людини. Її формування у школах та університетах сприяє економічній стабільності та соціальній адаптації молоді. Критичне мислення та аналітичні здібності розвиваються завдяки використанню кейс-методів, симуляційних ігор та проєктної діяльності, що дозволяє студентам застосовувати знання у реальних життєвих ситуаціях. Підприємницькі компетенції та соціальна адаптація формуються через інтеграцію економічних знань у навчальні програми, що готує молодь до викликів ринку праці та сприяє розвитку інноваційного мислення. Практико-орієнтований підхід у навчанні є необхідною умовою для ефективного

засвоєння економічних знань та їх застосування у повсякденному житті.

Перспективи дослідження.

1. Розробка нових освітніх програм, які інтегрують економічні знання з іншими дисциплінами (психологія), соціологія, інформатика) для комплексного розвитку життєвих навичок.

2. Вивчення ефективності цифрових технологій у формуванні фінансової грамотності та навичок прийняття рішень (онлайн-курси, інтерактивні платформи, мобільні додатки).

3. Порівняльний аналіз українських та міжнародних практик для визначення оптимальних моделей інтеграції економічної освіти у систему загальної та вищої освіти.

4. Дослідження впливу підприємницької освіти на розвиток інноваційного мислення та здатності молоді створювати власні бізнес-проєкти.

5. Оцінка довгострокових результатів економічної освіти: як сформовані навички впливають на професійний успіх, соціальну мобільність та економічну стабільність особистості.

Таким чином, науково-економічна освіта має стратегічне значення для розвитку сучасної людини, а її подальше дослідження відкриває широкі можливості для вдосконалення освітньої системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: zakon5.rada.gov.ua.

2. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Принципи освіти на основі розвитку життєвих навичок. Київ: Видавництво «Алатон», 2018.

3. Поняття життєвих навичок. Модуль 3. Методологія викладання курсу «Вчимося жити разом». URL: <https://lft.multycourse.com.ua>.

4. Програми розвитку життєвих навичок. URL: <https://school7.osvita-kp.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 12 лютого 2026р.

Постановка проблеми. Удосконалення культури спілкування підлітків – одне із важливих завдань освітнього процесу. Його вирішення вимагає пошуків форм і методів професійної підготовки майбутніх вчителів.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень і публікацій. Проблему культури спілкування вивчали відомі психологи та педагоги Г.Г. Ващенко, В.О. Сухомлинський, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, Н.М. Атаманчук, О.В. Скрипченко та інші. [1; 3; 5].

Поняття «культура спілкування підлітків» — опосередкована віковими особливостями система норм і цінностей, досвіду і потреб, що реалізуються у взаємодії підлітка з однолітками, вчителями, батьками та іншими людьми у процесі обміну змістовим, емоційним і ціннісним досвідом, а також в їх діяльності та поведінці.

На основі аналізу теоретичних джерел було встановлено особливості спілкування сучасних підлітків, до яких ми віднесли: зміну певних психологічних новоутворень, здатність до самопізнання, самоспостереження, самоаналізу; перебудову психічних процесів підлітків під впливом соціального досвіду; ступінь самостійності й соціальної активності; гостру потребу в спілкуванні, зокрема з дорослими – на психологічно рівних

засадах; встановлення інтимно-особистісних стосунків між однолітками; суперечливість між вчинками і бажаннями тощо. Існує чотири структурні компоненти сформованості культури спілкування: змістовно-інтелектуальний, емоційно-оцінювальний, мотиваційний, діяльнісно-функціональний. Змістовно-інтелектуальний компонент передбачає наявність у підлітків певного обсягу необхідних знань для оволодіння культурою спілкування. Основними показниками цього компоненту є усвідомлення потреби у формуванні культури спілкування, розуміння її необхідності для повсякденного життя та забезпечення взаємин у майбутньому, спрямованих на створення позитивного мікроклімату в колективі. Емоційно-оцінювальний компонент характеризує ставлення учнів до подій фактів, явищ, оточуючих людей, дійсності, до самих себе через — переживання особистості; уміння адекватно сприймати інформацію під спілкування, володіти своїм емоційним станом; прагнення виявляти у цьому процесі відповідні моральні, етичні, культурні якості. Основним показниками є узагальнені оцінки фактів, ситуацій, явищ; розуміння спрямованості власних знань з культури спілкування та готовність застосовувати їх у взаємодії.

Мотиваційний компонент передбачає прагнення перетворювати знання у переконання щодо необхідності формування культури спілкування, позитивних особистісних якостей, які відображають переживання людиною свого ставлення до поведінки, вимог, вчинків, дій; бажання усвідомлювати, в яких стосунках із оточенням вона перебуває, і відповідно до цього коригувати свою поведінку. Показником компоненту є переконаність у необхідності самовиховання та самовдосконалення, соціально цінні мотиви поведінки вихованця. Діяльнісно-функціональний компонент передбачає визначення учнями життєвої позиції; застосування знань про культуру спілкування та поведінки, стилі взаємодії; відповідальне ставлення до участі в позаурочній діяльності. Відповідно показниками цього компоненту є уміння відстоювати і обґрунтовувати власну позицію, критично мислити, здійснювати самовиховання (самооцінка, самоаналіз, самокритика тощо).

Кожен з цих компонентів передбачає динаміку змін, а у своїй сукупності вони відображають зміст культури спілкування особистості. Їх інтегральними характеристиками виступають знання, інтереси, потреби, морально-етичні норми, система взаємин, що виявляються через переконання, поведінку, спілкування на різних рівнях взаємодії (з однолітками, учителями, батьками).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати проблему психологічних особливостей культури спілкування підлітків.

Результати дослідження та їх обґрунтування. Теоретичне обґрунтування проблеми формування умінь культури

спілкування підлітків у освітньому процесі, вимагає комплексного підходу до дослідження цього питання. Як зазначають Н.М. Атаманчук [1], О.В. Скрипченко, С.Д. Максименко [2; 4] необхідно враховувати психологічні особливості підліткового віку.

Шкільний онтогенез включає наступні вікові періоди: молодший шкільний (6-10 років), молодший підлітковий (11-13 років) старший підлітковий (14-15 років) і юнацький вік (16-18 років). У схемі вікової періодизації онтогенезу, що враховує тендерні розбіжності, підлітковий вік для хлопців визначений як 13-16 років, для дівчат 12-15 років [4]. Кожен із періодів характеризується певними особливостями, що можуть бути виявлені в рамках педагогічних та психологічних досліджень. Сучасна психологічна наука визначає підлітковий вік як один із найскладніших періодів у житті людини. Підлітковий період розпочинається з виникнення у дитини почуття дорослості. У драму розвитку вступає нова діюча особа, новий якісно своєрідний фактор особистість самого підлітка. Почуття дорослості як внутрішнє психічне новоутворення має складний зміст. У цей період особа має підвищену збудливість, імпульсивність і часто неусвідомлений, статевий потяг. Провідна діяльність в підлітковому віці – це інтимно-особистісне спілкування з однолітками.

Основною характеристикою психологічного розвитку в підлітковому віці це становлення нової, ще досить нестійкої самосвідомості, зміна Я-Концепції, спроби зрозуміти самого себе й свої можливості. У цьому віці відбувається становлення складних форм аналітико-синтетичної діяльності, формування абстрактного, теоретичного мислення. Дуже

важливе значення має виникаюче в підлітка почуття приналежності до особливої «підліткової» спільності, цінності якої є основою для власних моральних оцінок. [3; 5].

У спілкуванні підлітків досить швидко складаються відносини, у яких з'являються однолітки-лідери, і однолітки-ізгої. Спілкування з однолітками – тверда школа соціальних відносин. Саме спілкування з однолітками вимагає високої емоційної напруги. «За радість спілкування» підліток витрачає багато енергії на почуття, пов'язані з успіхом індетифікації й страждання відчуження.

Розвиток особистості, включеної в соціальні групи, відбувається відповідно до характеру, вимогами й цілями соціуму. Однак мета ця задають лише загальний напрямок, загальний характер і рамки формування людини як представника соціуму. Необхідне спрацьовування складних соціально-психологічних механізмів, перехід соціальних і психологічних умов у самосвідомості для того, щоб дві протилежні тенденції: соціалізація й індивідуалізація рівноцінно брали участь у становленні індивідуальності підлітка.

Міжособистісне спілкування підлітка реалізується як у спілкуванні з дорослими, так і у спілкуванні з однолітками. Їх роль у формуванні особистості підлітка є якісно різною. Якщо у спілкуванні з дорослими підліток засвоює суспільно значущі критерії оцінок, цілі та мотиви поведінки, способи аналізу навколишньої дійсності й способи дій, то спілкування з однолітками є своєрідним випробуванням себе у особистісній сфері, що породжує специфічну моральну проблематику. Група однолітків, з якими спілкується дитина

впливає на розвиток її особистості. Саме в умовах спілкування з однолітками підліток постійно зіштовхується з необхідністю застосовувати на практиці засвоєні норми поведіння.

Потреба у спілкуванні підлітків у міру дорослішання перетворюється на потребу в популярності. Саме ця динаміка зумовлює соціальну поведінку підлітків, нестабільність і постійні зміни структури міжособистісних стосунків у підліткових групах. Підліток діє, щоб показати і довести всім (насамперед ровесникам) власну значущість.

Висновок. Отже, досліджуючи проблему особливостей культури спілкування в підлітковому віці з точки зору психології можна зробити висновок, то формування провідних потреб підлітків відбувається на основі їхніх вікових особливостей. Тому, аналізуючи спілкування підлітків, слід враховувати їхні психофізіологічні особливості, зокрема фізіологічні зміни віку, потребу в руховій активності, яка часто сприймається дорослими як свідоме порушення дисципліни, що ускладнює взаємостосунки з батьками, вихователями, провокує одних підлітків на протест, інших – на замкнутість, скритність. Дорослі мають сприяти особистісному самоствердженню, самовизначенню новоутворенням підліткового віку, що стимулює розвиток, яке є центральним соціально-психологічним оксамосвідомості й самооцінки. Також важливим новоутворенням підліткового віку є почуття дорослості, яке визначає новий рівень прагнень. Спілкуючись з ровесниками, підлітки не лише одержують підтримку й можливість самовираження, але й намагаються отримати визнання своєї соціальної значущості.

Підліткові групи задовольняють у винятково своє. Підліткове спілкування першу чергу потребу у вільному, спочатку неминуче екстенсивне, вимагає нерегламентованому дорослими частоті зміни ситуацій і досить широкого спілкуванні. Вільне спілкування — не кола учасників (приналежність до компанії просто спосіб проведення дозвілля, але і підвищує впевненість підлітка в собі і дає засіб самовираження, встановлення нових додаткові можливості для людських контактів, з яких поступово самоствердження). викристалізовується щось інтимне,

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Атаманчук Н. Вікова та педагогічна психологія: Конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр. Укл. Н.М. Атаманчук. Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2022. 142 с.
2. Белова О. Парадигма онтогенезу мовлення як методологічна основа мовленнєвого розвитку. Белова *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*. 2021. № 6 (344), жовтень. Ч. 1. С. 207–223.
3. Скрипченко О., Долинська Л., Загальна психологія. Київ : Вид-во «Каравела», 2020. 464 с.
4. Литвиненко О. Становлення особистості підлітка (онтогенетичний і дизонтогенетичний аспект) : монографія. Харків : «В ДЕЛЕ», 2021. 351 с.
5. Максименко С. Загальна психологія : навчальний посібник. 3-тє вид., переробл. та доповн. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 272 с.

Стаття надійшла до редакції

12 лютого 2026р.

ПІДГОТОВКА ДО НМТ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: АНАЛІЗ ВИКЛИКІВ ТА СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ

УДК 373.5.091.26:94(477)] “362”

КУШКО ІГОР

*доктор філософії з галузі знань публічне управління та адміністрування
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

ЛИСАК ІГОР

*кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

Abstract. *This article conducts a comprehensive analysis of the problems arising in the process of preparing for the History of Ukraine block of the National Multisubject Test (NMT) amid the full-scale armed aggression. It examines key challenges, including: the high cognitive demands of the test, educational losses due to systemic problems in the learning process, the psychological traumatization of students, and the professional burnout of teachers. The study systematizes the negative factors that create a cumulative effect and deepen educational inequality. Strategic recommendations are proposed for teachers and students aimed at building*

a resilient, human-centric educational model capable of adequately responding to the challenges of wartime.

Keywords. *National Multisubject Test (NMT), History of Ukraine, educational losses, war, psychological trauma, professional burnout, cognitive dissonance, educational inequality, trauma-informed education.*

Актуальність. В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації історія України набула значення ключового елемента національної ідентичності та ідеологічного спротиву [5]. Включення історії до переліку обов'язкових предметів національного мультимедійного тесту (НМТ) є стратегічним рішенням для формування ціннісного простору суспільства, що протистоїть ворожим наративам. Однак реалізація цього завдання відбувається в умовах безпрецедентних викликів, деформованих війною.

Існує глибокий розрив між високими вимогами стандартизованого тестування та освітньою реальністю, що характеризується фізичною небезпекою, психологічною травматизацією, значними освітніми втратами та системною нестабільністю [9]. Таким чином, аналіз проблем підготовки до НМТ з історії є надзвичайно актуальним, оскільки він розкриває фундаментальний дисонанс між цілями державної політики та об'єктивними умовами, в яких перебувають учні та педагоги [4].

Метою статті є проведення комплексного аналізу проблем, що виникають у процесі підготовки до складання блоку НМТ з історії України, та розробка стратегічних рекомендацій для вчителів та учнів.

Основними завдання статті:

✓ систематизувати виклики, що постають перед учнями та вчителями.

✓ виявити взаємозв'язки між освітніми, психологічними та педагогічними проблемами.

✓ запропонувати шляхи для побудови більш стійкої та адаптивної моделі підготовки учнів в умовах тривалої кризи.

Виклад основного матеріалу. Програма НМТ з історії України охоплює величезний хронологічний період – від появи людей на теренах України (близько 1 млн років тому) до подій початку XXI століття [9]. Зміст тесту базується на чинній програмі Зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) і включає 32 розлогі теми, які охоплюють політичну, соціально-економічну та культурну історію українських земель. Такий масштаб вимагає від учнів не лише засвоєння, але й систематизації величезного масиву фактологічної інформації: дат, імен, понять, подій та історико-географічних об'єктів.

Структура тесту складається з 30 завдань, спрямована на перевірку не лише механічної пам'яті, а й системного мислення, оскільки понад 62% балів припадає на завдання зі встановлення відповідності, послідовності та множинного вибору. Успішне складання тесту вимагає від учня володіння хронологічним та аналітичним мисленням, здатності працювати з різними типами історичних джерел.

Успішне складання НМТ з історії України вимагає від учня володіння комплексом когнітивних навичок вищого порядку, що виходять за межі простого запам'ятовування. Тест перевіряє, по перше

– хронологічне мислення, уміння орієнтуватися в датах, встановлювати послідовність подій, співвідносити факти з історичними періодами та епохами, по-друге – аналітичні навички: здатність працювати з різними типами історичних джерел – текстовими уривками, візуальними матеріалами (карикатури, плакати, фотографії), історичними картами. Це включає аналіз причинно-наслідкових зв'язків між подіями та явищами; по-третє – системне мислення: Розуміння історичного процесу як цілісної системи, здатність визначати роль історичних постатей, розпізнавати та характеризувати пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва в контексті відповідної епохи.[5].

Таким чином, архітектура тесту є надзвичайно вимогливою до когнітивних ресурсів учня. Вона передбачає високий рівень функціонування довготривалої пам'яті, робочої пам'яті та стійкої концентрації уваги. Однак, як показують дослідження психологічного стану учнів, саме ці когнітивні функції – пам'ять та концентрація – є найбільш ураженими внаслідок хронічного стресу, пов'язаного з війною [7]. Виникає фундаментальний когнітивний дисонанс: тест, розроблений для умов мирного часу, вимагає від учнів саме тих ресурсів, яких у них через об'єктивні обставини найменше. Це означає, що проблема підготовки до НМТ є не лише освітньою, а й глибокою психофізіологічною проблемою. Навіть добре підготовлений учень може виявитися нездатним продемонструвати свої знання через виснаження когнітивних ресурсів у стресовій ситуації тестування.

Повномасштабне вторгнення спричинило системні проблеми в освітньому процесі: масове переміщення учнів, руйнування

інфраструктури та постійні переривання навчання через повітряні тривоги та відключення електроенергії. Наслідком цього став феномен «освітніх втрат» – втрата не лише знань та умінь, а й можливостей для всебічного розвитку. Вимушений перехід на дистанційне навчання, своєю чергою, зіткнувся з технічною нерівністю, психологічним виснаженням учасників освітнього процесу та педагогічною неефективністю [11]. Ці проблеми запускають «спіраль освітньої нерівності»: учень з прифронтової чи сільської місцевості, маючи гірший доступ до ресурсів та перебуваючи у стані сильнішого стресу, підходить до НМТ зі значно гірших стартових позицій [3].

Хронічний стрес та травматичний досвід війни руйнівні впливають на психоемоційний стан учнів. Дослідження фіксують, що понад половина школярів демонструє байдужість до навчання (57%) та має проблеми з пам'яттю й концентрацією (55%) [6]. Водночас педагоги перебувають під подвійним тиском, що призводить до стрімкого поширення професійного вигорання: 78% вчителів на прифронтових територіях відчувають втому та спустошеність.

Усі вищезазначенні проблеми створюють деструктивний цикл – «спіраль взаємного виснаження». Травмований учень втрачає мотивацію, що, своєю чергою, підриває самооцінку виснаженого вчителя. Втрачаючи ресурси, педагог переходить до формальних методів викладання, що ще більше демотивує учня. Цей процес руйнує саму суть освітньої взаємодії, перетворюючи підготовку до НМТ на формальність.

На тлі війни міністерство освіти ініціює реформу історичної освіти, що передбачає

інтеграцію курсів «Історія України» та «Всесвітня історія». Хоча стратегічно реформа є прогресивною, у тактичному плані вона створює невизначеність, оскільки НМТ продовжує базуватися на старій програмі. У відповідь вчителі-практики активно впроваджують інноваційні методики (гейміфікація, проєктна діяльність), щоб залучити учнів. Однак це впровадження залишається ініціативою окремих ентузіастів через відсутність системної державної підтримки. Виникає «парадокс інновацій»: вчитель змушений обирати між часозатратними інтерактивними методами для підтримки учнів і механічним тренуванням тестів для виконання вимог програми НМТ.

Отже, підготовка до НМТ з історії України відбувається в умовах потрійної кризи: освітньої, психологічної та педагогічної. Ці кризи створюють синергетичний негативний ефект, що загрожує майбутньому цілому покоління.

Ігнорування психологічного фактору та спроби вирішити проблему суто академічними методами є малоефективними, оскільки неможливо наповнити знаннями психологічно виснажену дитину. Необхідний парадигмальний зсув від системи, орієнтованої на контроль знань, до людиноцентричної, травмо-інформованої моделі освіти. У такій моделі психологічне благополуччя учня та вчителя є фундаментальною передумовою для будь-яких академічних досягнень.

Успіх на НМТ в умовах війни є показником не лише знань, а й психологічної стійкості. Саме цю стійкість українська освітня система повинна цілеспрямовано формувати, адже від цього залежить здатність молодого покоління до відновлення та розбудови країни після перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. В умовах війни погіршується психологічний стан школярів і... UKR.NET. URL: <https://www.ukr.net/news/details/health/101102801.html> (дата звернення: 09.10.2025).
2. Васильченко Л., Шацька Н. Дистанційне (онлайн) навчання у закладах ЗСО: проблеми, виклики, рішення. Освіта. Інноватика. Практика. 2022. Т. 10, № 7. С. 19–24. URL: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i7-003>.
3. Дистанційне (онлайн) навчання у закладах ЗСО... [Електронний ресурс]. URL: https://www.researchgate.net/publication/366643937_DISTANCIJNE_ONLAJN_NAVCANNA_U_ZAKLADAH_ZSO_PROBLEMI_VIKLIKI_RISENNA (дата звернення: 09.10.2025).
4. Європейський підхід до викладання історії: КНУ розпочинає співпрацю з ОНТЕ [Електронний ресурс] // Веб-сайт Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <https://knu.ua/news/13601> (дата звернення: 09.10.2025).
5. Історія України: перелік дат для підготовки до ЗНО/НМТ [Електронний ресурс] // Освіта.UA. URL: <https://osvita.ua/test/training/materialy-instrumenty/88304/> (дата звернення: 09.10.2025).
6. Навчальні втрати в умовах війни: як учителю їх діагностувати та компенсувати [Електронний ресурс] // Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/navchalni-vtrati-v-umovakh-viyni-yak-uchi/> (дата звернення: 09.10.2025).

7. Наслідки війни для освіти: школярів стало менше за 30 років [Електронний ресурс] // Портал «Педагогічна преса». URL: <https://pon.org.ua/novyny/12094-naslidky-viiny-dlia-osvity-shkoliariv-stalo-menshe-za-30-rokiv.html> (дата звернення: 09.10.2025).

8. НМТ-2025: як підготуватися до складання тесту з історії України [Електронний ресурс] // Веб-сайт Вінницького регіонального центру оцінювання якості освіти. URL: <https://vintest.org.ua/nmt-2025-yak-pidgotuvatysya-do-skladannya-testu-za-ves-kurs-istoriyi-ukrayiny/> (дата звернення: 09.10.2025).

9. Освіта в умовах воєнного стану та в повоєнний період: виклики... [Електронний ресурс]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740748/1.pdf> (дата звернення: 09.10.2025).

10. Перелік тем Програми ЗНО національного мультипредметного тесту з історії України у 2025 році [Електронний ресурс]. URL: <https://test-center.od.ua/wp-content/uploads/2025/01/perelik-tem-programy-zno-nacjonalnogo-multypredmetnogo-testu-z-istoriyi-ukrayiny-u-2025-roczii.pdf> (дата звернення: 09.10.2025).

11. Цифри, які треба знати: результати 5 досліджень про вплив війни на українських дітей і освіту [Електронний ресурс] // Освіторія Медіа. URL: <https://osvitoria.media/experience/tsyfyry-yaki-treba-znaty-rezultaty-5-doslidzhen-pro-vplyv-vijny-na-ukrayinskyh-ditej-i-osvitu/> (дата звернення: 09.10.2025).

*Стаття надійшла до редакції
10 лютого 2026р.*

ЗАСТОСУВАННЯ МАТРИЧНИХ МЕТОДІВ У ЕКОНОМІЧНОМУ АНАЛІЗІ ТА МОДЕЛЮВАННІ

УДК 33.021

ВОЛКОДАВ ТЕТЯНА

*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
фінансово-економічних дисциплін,
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

У сучасній економічній теорії та прикладних дослідженнях моделі міжгалузевого аналізу посідають провідне місце як інструмент кількісного дослідження взаємозв'язків між секторами економіки. Однією з класичних методик такого аналізу є модель міжгалузевого балансу (модель «витрати–випуск»), яка формалізує економічну систему у вигляді матричної структури та дозволяє оцінювати прямі та опосередковані зв'язки між галузями [1].

Модель «витрати–випуск» береться за основу підходів до побудови міжгалузевих таблиць, що широко застосовуються у макроекономічних аналізах, прогнозуванні та плануванні як на національному, так і на регіональному рівнях [2]. Використання матричних методів у таких моделях дає можливість кількісно вимірювати, як зміна кінцевого попиту впливає на обсяги виробництва в різних секторах, визначати мультиплікатори випуску, структуру витрат та інші важливі показники.

На сучасному етапі розвитку економічної науки спостерігається зростання інтересу до міжгалузевого аналізу, включно з його використанням для оцінки структурних змін у відтворювальних процесах, прогнозування галузевого розвитку та аналізу впливу

КУЛЬТУРА, НАУКА, ОСВІТА: СМИСЛОЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
зовнішніх та внутрішніх шоків [3]. В Україні ці підходи також активно досліджуються, зокрема в контексті агрегування балансових таблиць і оцінювання структурних характеристик економіки [1].

Мета дослідження - аналіз та систематизація матричних методів у міжгалузевому економічному аналізі, аналіз структури та економічна інтерпретація матриць прямих, повних та непрямих витрат, а також дослідження сучасних напрямів розвитку міжгалузевого аналізу в Україні та можливостей його практичного застосування в умовах економічних трансформацій.

Модель міжгалузевого балансу базується на припущенні, що економічні галузі взаємопов'язані через постачання та використання продукції однієї галузі для виробництва інших. Такі взаємозв'язки можуть бути формалізовані у вигляді матриці технічних коефіцієнтів $A = [a_{ij}]$, де кожний елемент a_{ij} відображає кількість продукції i -тої галузі, необхідної для виробництва одиниці продукції j -тої галузі [4].

У класичній формі модель записується як:

$$X = AX + Y, \quad (1)$$

де X — вектор валового випуску галузей, Y — вектор кінцевого (споживчого) попиту. Перетворення цього рівняння дає:

$$(E - A)X = Y, \quad (2)$$

де E — одинична матриця, а $(E - A)$ — матриця, обернена до технологічної матриці. Якщо матриця $(E - A)$ не вироджена, то існує розв'язок:

$$X = (E - A)^{-1}Y, \quad (3)$$

який дозволяє оцінити загальні обсяги виробництва з урахуванням усіх виробничих зв'язків [4]. Елементи матриці A називаються прямими витратами і показують безпосередні обсяги продукції (ресурсів), необхідні для виробництва одиниці кінцевого продукту [5]. Однак при аналізі взаємозв'язків у системі важливо враховувати також вплив опосередкованих витрат, що виникають через ланцюжки проміжних поставок.

Це здійснюється за допомогою матриці повних витрат:

$$B = (E - A)^{-1}, \quad (4)$$

яка дає змогу оцінити як прямі, так і непрямі (опосередковані) витрати для побудови кінцевої продукції. Матриця непрямих витрат $C = B - A$ описує лише опосередкований вплив через проміжні виробничі ланки [5].

У практиці це означає, що елемент b_{ij} матриці B показує, скільки продукції i -тої галузі загалом (прямі + опосередковані) потрібно для створення одиниці кінцевої продукції j -тої галузі. Такий підхід дозволяє оцінювати сукупну виробничу взаємодію в економічній системі. Для того, щоб модель «витрати–випуск» мала економічно осмислений розв'язок, необхідно, щоб матриця A була продуктивною та мала спектральний радіус менший за одиницю. Це забезпечує невід'ємність елементів матриці $(E - A)^{-1}$, а, отже, і невід'ємності розрахованих величин випуску галузей [4]. У практичних дослідженнях економісти рекомендують перевіряти продуктивність матриці та формувати агреговані таблиці при побудові міжгалузевих моделей, особливо коли дані можуть змінюватися під впливом структурних економічних змін [3].

Останні українські наукові публікації свідчать про активне використання міжгалузевого аналізу та моделювання для оцінювання тих змін, що відбуваються у структурі національної економіки. Зокрема, дослідження експрес-аналізу міжгалузевих зв'язків економіки демонструє можливості агрегування таблиць «витрати–випуск» для отримання якісних характеристик та побудови прогнозів розвитку [1].

Також акцентується увага на необхідності удосконалення інструментарію міжгалузевого аналізу для потреб планування та відтворення економіки в умовах складних зовнішніх впливів [3]. Ці напрямки підкреслюють важливість інтеграції матричних моделей у практичні економічні дослідження та державну політику.

Розглянемо використання матричних методів у моделях міжгалузевого балансу на конкретних прикладах. *Модель міжгалузевого балансу (модель Леонтьєва)*. Таблицею задані показники взаємних потреб та пропозицій між різними галузями промисловості.

Таблиця 1 – Взаємні потреби та пропозиції галузей промисловості

Галузеві пропозиції	Галузеві потреби			Потреби інших галузей	Кількість усіх пропозицій
	1	2	3		
1	20	48	18	14	100
2	30	12	54	24	120
3	30	36	36	72	180
Витрати праці	20	24	72		

Необхідно визначити матрицю потреб-пропозицій A . Припустивши, що через три роки потреби інших галузей зростуть до 24, 33 та 75 показників для галузей 1, 2, 3, відповідно потрібно визначити, скільки продукції повинна виробити кожна галузь, щоб задовольнити ці потреби.

Елементи шуканої матриці A дорівнюють відношенню потреб i -тої галузі до загальної кількості пропозицій цієї галузі. Тому для знаходження елементів i -го стовпця ($i = 1, 2, 3$) матриці A треба поділити потреби i -тої галузі, вказані у таблиці, на загальну кількість пропозицій цієї галузі.

Таким чином, ми одержуємо матрицю потреб-пропозицій вигляду

$$A = \begin{pmatrix} \frac{20}{100} & \frac{48}{120} & \frac{18}{180} \\ \frac{30}{100} & \frac{12}{120} & \frac{54}{180} \\ \frac{30}{100} & \frac{36}{120} & \frac{36}{180} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0,2 & 0,4 & 0,1 \\ 0,3 & 0,1 & 0,3 \\ 0,3 & 0,3 & 0,2 \end{pmatrix}.$$

Нехай E -одична матриця третього порядку. Позначимо:

$$D = \begin{pmatrix} 24 \\ 33 \\ 75 \end{pmatrix} - \text{матриця-стовпець нових потреб, } X - \text{матриця нових пропозицій, що}$$

відповідають новим потребам:

$$B = E - A = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} - \begin{pmatrix} 0,2 & 0,4 & 0,1 \\ 0,3 & 0,1 & 0,3 \\ 0,3 & 0,3 & 0,2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0,8 & -0,4 & -0,1 \\ -0,3 & 0,9 & -0,3 \\ -0,3 & -0,3 & 0,8 \end{pmatrix}.$$

Тоді $X = B^{-1} \cdot D$.

Для обчислення майбутніх пропозицій залишилось знайти B^{-1} . Матриця B квадратна третього порядку, її визначник

$$|B| = \begin{vmatrix} 0,8 & -0,4 & -0,1 \\ -0,3 & 0,9 & -0,3 \\ -0,3 & -0,3 & 0,8 \end{vmatrix} = 0,336.$$

Для знаходження матриці B^{-1} , яка існує, знайдемо алгебраїчні доповнення елементів матриці B : $B_{11} = 0,63$; $B_{12} = 0,33$; $B_{13} = 0,36$; $B_{21} = 0,35$; $B_{22} = 0,61$; $B_{23} = 0,36$; $B_{31} = 0,21$; $B_{32} = 0,27$; $B_{33} = 0,6$.

Отже, обернена матриця B^{-1} має вигляд

$$B^{-1} = \frac{1}{0,336} \begin{pmatrix} 0,63 & 0,35 & 0,21 \\ 0,33 & 0,61 & 0,27 \\ 0,36 & 0,36 & 0,6 \end{pmatrix}.$$

Підставимо D та знайдену B^{-1} у формулу (4), одержуємо

$$X = \frac{1}{0,336} \begin{pmatrix} 0,63 & 0,35 & 0,21 \\ 0,33 & 0,61 & 0,27 \\ 0,36 & 0,36 & 0,6 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 24 \\ 33 \\ 75 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 126,25 \\ 143,75 \\ 195 \end{pmatrix}.$$

Таким чином, через три роки першій галузі треба виробити 126,25 одиниць продукції, другій галузі потрібно виробити 143,75 одиниць продукції, а третій галузі треба виробити 195 одиниць продукції.

Задача знаходження коефіцієнтів повних та непрямих витрат, плану та програми виробництва

Підприємство складається з трьох цехів, кожен з яких виробляє один вид продукції. Прямі витрати одиниць i -го цеха, що використовуються (проміжний продукт) для випуску одиниці виробу продукції j -го цеха, а також кількість одиниць продукції i -го цеха, призначених до реалізації (кінцевий продукт), задані у таблиці 2.

Таблиця 2 – Вихідні дані для моделі «витрати-випуск»

Продукція цехів	Прямі витрати			Кінцевий продукт
	1	2	3	
1	0	0,2	0	200
2	0,2	0	0,1	100
3	0	0,1	0,2	300

Необхідно визначити коефіцієнти повних витрат; план (валовим випуск) кожного цеха; виробничу програму цехів; коефіцієнти непрямих (посередницьких) витрат.

Таблицею 2 задана матриця витратних коефіцієнтів

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 0,2 & 0 \\ 0,2 & 0 & 0,1 \\ 0 & 0,1 & 0,2 \end{pmatrix}.$$

Позначимо: виробничу програму підприємства X , де $X = \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix}$, x_1, x_2, x_3 – плани

валового випуску продукції цехів); валовий випуск товарної продукції Y , де $Y = \begin{pmatrix} 200 \\ 100 \\ 300 \end{pmatrix}$.

Виробничі взаємні зв'язки підприємства задовольняють умовам:

$$\begin{cases} x_1 - (0 \cdot x_1 + 0,2 \cdot x_2 + 0 \cdot x_3) = 200 \\ x_2 - (0,2 \cdot x_1 + 0 \cdot x_2 + 0,1 \cdot x_3) = 100 \\ x_3 - (0 \cdot x_1 + 0,1 \cdot x_2 + 0,2 \cdot x_3) = 300 \end{cases} \rightarrow \begin{cases} x_1 - 0,2 \cdot x_2 = 200 \\ -0,2x_1 + x_2 - 0,1 \cdot x_3 = 100 \\ -0,1x_2 + 0,8 \cdot x_3 = 300 \end{cases}$$

У матричному вигляді:

$X - AX = Y \rightarrow EX - AX = Y \rightarrow (E - A)X = Y$, де E – одинична матриця.

Позначимо $E - A = B$. Тоді система лінійних алгебраїчних рівнянь у матричному вигляді буде $BX = Y$.

Причому

$$B = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} - \begin{pmatrix} 0 & 0,2 & 0 \\ 0,2 & 0 & 0,1 \\ 0 & 0,1 & 0,2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & -0,2 & 0 \\ -0,2 & 1 & -0,1 \\ 0 & -0,1 & 0,8 \end{pmatrix}$$

Елементи матриці B^{-1} – це коефіцієнти повних витрат. Тому, щоб задовольнити першу вимогу задачі, треба знайти B^{-1} . Матриця B квадратна 3-го порядку, її визначник $|B| = 0,8 - 0,01 - 0,032 = 0,758$.

Тому B^{-1} існує і систему можна розв'язати матричним методом.

Для знаходження матриці B^{-1} знайдемо алгебраїчні доповнення до елементів матриці B :

$$\begin{aligned} B_{11} &= 0,79; & B_{12} &= 0,16; & B_{13} &= 0,02; \\ B_{21} &= 0,16; & B_{22} &= 0,8; & B_{23} &= 0,1; \\ B_{31} &= 0,02; & B_{32} &= 0,1; & B_{33} &= 0,96. \end{aligned}$$

Отже, оберненою до B матрицею буде:

$$B^{-1} = \frac{1}{0,758} \cdot \begin{pmatrix} 0,79 & 0,16 & 0,02 \\ 0,16 & 0,8 & 0,1 \\ 0,02 & 0,1 & 0,96 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1,04 & 0,21 & 0,03 \\ 0,21 & 1,05 & 0,13 \\ 0,03 & 0,13 & 1,27 \end{pmatrix}.$$

Коефіцієнти повних витрат знайдені (це елементи матриці B^{-1}).

Знайдемо розв'язок системи матричним методом:

$$X = \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{pmatrix} = B^{-1}Y = \begin{pmatrix} 1,04 & 0,21 & 0,03 \\ 0,21 & 1,05 & 0,13 \\ 0,03 & 0,13 & 1,27 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 200 \\ 100 \\ 300 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 238 \\ 186 \\ 400 \end{pmatrix}.$$

Отже, плани валового випуску продукції: для першого цеху $x_1 = 238$, для другого – $x_2 = 186$, для третього – $x_3 = 400$.

Визначимо виробничу програму кожного цеху використовуючи витратні коефіцієнти a_{ij} (елементи матриці A) та співвідношення:

$$\begin{aligned} x_{11} &= a_{11} \cdot x_1 = 0 \cdot 238 = 0; & x_{12} &= a_{12} \cdot x_2 = 0,2 \cdot 186 = 37,2; \\ x_{13} &= a_{13} \cdot x_3 = 0 \cdot 400 = 0; & x_{21} &= a_{21} \cdot x_1 = 0,2 \cdot 238 = 47,6; \\ x_{22} &= a_{22} \cdot x_2 = 0 \cdot 186 = 0; & x_{23} &= a_{23} \cdot x_3 = 0,1 \cdot 400 = 40; \\ x_{31} &= a_{31} \cdot x_1 = 0 \cdot 238 = 0; & x_{32} &= a_{32} \cdot x_2 = 0,1 \cdot 186 = 18,6; \\ x_{33} &= a_{33} \cdot x_3 = 0,2 \cdot 400 = 80. \end{aligned}$$

Таким чином одержали:

Продукція цехів	Виробнича програма			Валовий випуск	Кінцевий продукт
	1	2	3		
1	0	27,2	0	238	200
2	47,6	0	40	186	100
3	0	18,6	80	400	300

Коефіцієнти непрямих (посередницьких) витрат C_{ij} (елементи матриці C) визначається як різниця повних внутрішньовиробничих витрат (елементи матриці B^{-1}) та прямих витрат (елементи a_{ij} матриці A). У матричному вигляді матриця коефіцієнтів непрямих витрат буде:

$$C = B^{-1} - F = \begin{pmatrix} 1,04 & 0,21 & 0,03 \\ 0,21 & 1,05 & 0,13 \\ 0,03 & 0,13 & 1,27 \end{pmatrix} - \begin{pmatrix} 0 & 0,2 & 0 \\ 0,2 & 0 & 0,1 \\ 0 & 0,1 & 0,2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1,04 & 0,01 & 0,03 \\ 0,01 & 1,05 & 0,03 \\ 0,03 & 0,03 & 1,07 \end{pmatrix}.$$

Зауваження. У випадку більшої кількості цехів на підприємстві задача розв'язується таким же чином, але вимір матриць буде більшим.

Задача знаходження витрат сировини, палива та трудових ресурсів

У таблиці 4 для підприємства задані витратні норми двох видів сировини і палива на виробництво одиниці продукції кожного цеха, трудомісткість в людино-годинах на одиницю продукції, вартість одиниці відповідної сировини та вартість однієї робочої людино-години.

Таблиця 4 – Норми витрат сировини і палива цехів та трудомісткість продукції

Показники	Норми витрат цехів			Вартість
	1	2	3	
Сировина а)	1,4	2,4	0,8	5
Сировина б)	0	0,6	1,6	12
Паливо	2	1,8	2,2	2
Трудомісткість	10	20	20	1,2

Необхідно знайти:

сумарні витрати сировини, палива та трудових ресурсів для виконання програми виробництва;

коефіцієнти прямих витрат сировини, палива та праці на одиницю продукції кожного цеха;

повні витрати сировини, палива та праці кожним цехом та підприємством;

внутрішньовиробничі витрати цехів;

внутрішньовиробничі витрати на кожну одиницю товарної продукції.

Таблиця 4 дозволяє скласти матрицю D норм витрат сировини, палива та праці розміру 4×3 :

$$D = \begin{pmatrix} 1,4 & 2,4 & 0,8 \\ 0 & 0,6 & 1,6 \\ 2 & 1,8 & 2,2 \\ 10 & 20 & 20 \end{pmatrix}$$

та матрицю рядок V вартості сировини, палива, робочих людино-годин: $V = (5; 12; 2; 1,2)$.

Сумарні витрати сировини, палиш, трудових ресурсів для виконання програми підприємства одержимо шляхом множення матриці норм витрат D на матрицю X валового випуску продукції:

$$D \times X = \begin{pmatrix} 1,4 & 2,4 & 0,8 \\ 0 & 0,6 & 1,6 \\ 2 & 1,8 & 2,2 \\ 10 & 20 & 20 \end{pmatrix} \times \begin{pmatrix} 238 \\ 186 \\ 400 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1,4 \cdot 238 + 2,4 \cdot 186 + 0,8 \cdot 400 \\ 0 \cdot 238 + 0,6 \cdot 186 + 1,6 \cdot 400 \\ 2 \cdot 238 + 1,8 \cdot 186 + 2,2 \cdot 400 \\ 10 \cdot 238 + 20 \cdot 186 + 20 \cdot 400 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1100 \\ 752 \\ 1692 \\ 1412 \end{pmatrix}.$$

Отже, для виконання програми підприємства треба витратити: сировини а) – 1100 одиниць; сировини б) – 752 одиниці; палива – 1692 одиниці; робочих людино-годин – 1412.

2. Коефіцієнти прямих витрат сировини, палива та праці на одиницю продукції кожного цеха знаходимо шляхом множення матриці норм витрат D на матрицю коефіцієнтів повних витрат B^{-1} :

$$M = D \cdot B^{-1} = \begin{pmatrix} 1,4 & 2,4 & 0,8 \\ 0 & 0,6 & 1,6 \\ 2 & 1,8 & 2,2 \\ 10 & 20 & 20 \end{pmatrix} \times \begin{pmatrix} 1,04 & 0,21 & 0,03 \\ 0,21 & 1,05 & 0,13 \\ 0,03 & 0,13 & 1,27 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1,98 & 2,94 & 1,37 \\ 0,17 & 0,84 & 2,11 \\ 2,52 & 2,61 & 3,09 \\ 15,2 & 24,8 & 28,03 \end{pmatrix}.$$

Елементи k-го стовпця одержаної матриці M вказують кількість витрат сировини а), сировини б), палива та робочих людино-годин необхідну для виготовлення одиниці продукції k-го цеха.

3. Витрати сировини, палива та праці кожним з цехів одержимо шляхом множення витратної норми кожного цеху на його валовий випуск продукції:

$$\begin{pmatrix} 1,4 \\ 0 \\ 2 \\ 10 \end{pmatrix} \cdot 238 = \begin{pmatrix} 333 \\ 0 \\ 476 \\ 2380 \end{pmatrix}; \quad \begin{pmatrix} 2,4 \\ 0,6 \\ 1,8 \\ 20 \end{pmatrix} \cdot 186 = \begin{pmatrix} 449 \\ 112 \\ 337 \\ 3720 \end{pmatrix}; \quad \begin{pmatrix} 0,8 \\ 1,6 \\ 2,2 \\ 20 \end{pmatrix} \cdot 400 = \begin{pmatrix} 320 \\ 640 \\ 880 \\ 8000 \end{pmatrix}.$$

Отже, матриця повних витрат сировини, палива та праці усього підприємства буде мати вигляд:

$$П = \begin{pmatrix} 333 & 449 & 320 \\ 0 & 112 & 640 \\ 476 & 337 & 880 \\ 2380 & 3720 & 8000 \end{pmatrix}$$

4. Виробничі витрати цехів одержимо шляхом множення, матриці рядка вартостей V на матрицю повних витрат

$$(5 \quad 12 \quad 2 \quad 1,2) \cdot \begin{pmatrix} 333 & 449 & 320 \\ 0 & 112 & 640 \\ 476 & 337 & 880 \\ 2380 & 3720 & 8000 \end{pmatrix} = (5473; 8751; 20640).$$

Отже, вартість витрат першого цеху 5473, другого – 8751, третього – 20640.

5. Внутрішньовиробничі витрати на одиницю товарної продукції цехів знаходять множенням рядка вартостей V на матрицю M прямих витрат:

$$(5 \quad 12 \quad 2 \quad 1,2) \cdot \begin{pmatrix} 1,98 & 2,94 & 1,37 \\ 0,17 & 0,84 & 2,11 \\ 2,52 & 2,61 & 3,09 \\ 15,2 & 24,8 & 28,03 \end{pmatrix} = (35,2; 59,6; 72,3).$$

Зауваження. У випадку більшої кількості видів сировини та наявності інших видів витрат задача розв'язується таким же чином.

Матричні методи в економічному аналізі, зокрема модель Леонт'єва «витрати–випуск», є ефективним інструментом для формалізації та кількісного оцінювання взаємозв'язків між галузями економіки. Матриці прямих, повних і непрямих витрат дозволяють аналізувати як безпосередній, так і опосередкований вплив одного сектору на інші.

Умови продуктивності матриці технічних коефіцієнтів є ключовими для економічної осмисленості розв'язків, що отримуються з моделей. Сучасний розвиток міжгалузевого аналізу в Україні спрямований на адаптацію цих моделей до сучасних викликів, включно з економічними змінами, потребами прогнозування та планування [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Барковський В.В., Барковська Н.В. Вища математика для економістів: 5-те вид. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 448 с.
2. Зюзін Р., Терменжи Д. Використання матриць у балансі міжгалузевого виробництва (модель Леонт'єва): тези доповіді *Achievements of Science and Applied Research: Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference, 19–21 May 2025, Dublin, Ireland*. Dublin: European Open Science Space, 2025. С. 223–229.
3. Економічне моделювання і прогнозування міжгалузевими моделями для відновлення економіки України. *Економіка України*. 2025. Том 68, № 4 (761). С. 7–31.
4. Недашковський М. О., Семчишин Л. М. Узагальнені динамічні міжгалузеві моделі. *Вісник Економіки*. 2021. Вип. № 1 (Вісник ТНЕУ). С. 169–187. URL: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/96>
5. Семчишин Л. М. До застосування математичних методів в економіці (модель В. Леонт'єва) Луцьк. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45180>

Стаття надійшла до редакції
11 лютого 2026р.

Abstract. *The article examines the role of foreign languages as a fundamental tool for shaping the ethics of interethnic interaction in the context of modern global challenges. The paradigm shift in language learning is analyzed. It is proven that mastering a foreign language facilitates the formation of a "secondary linguistic personality", fosters empathy, and serves as an effective mechanism for overcoming xenophobia and cultural stereotypes. The thesis that linguistic education serves as a foundation for building a dialogue of cultures based on mutual respect and "linguistic hospitality" is substantiated.*

Keywords: *intercultural communication, ethics of interaction, foreign language, globalization, secondary linguistic personality, tolerance, dialogue of cultures.*

В умовах глобальних викликів ХХІ століття — від міграційних криз до збройних конфліктів та інформаційних воєн — проблема міжнаціонального порозуміння набуває екзистенційного значення. Мова перестає бути виключно знаковою системою для передачі інформації; вона трансформується в інструмент "м'якої сили", засіб конструювання реальності та, що найважливіше, — у механізм етичного регулювання відносин між культурами. Сучасний гуманітарний дискурс стикається з парадоксом: попри технологічну доступність комунікації (машинний переклад, миттєвий зв'язок), прірва непорозуміння між націями часто поглиблюється через ігнорування культурно-етичного коду, закладеного в мові. Вивчення іноземних мов у цьому контексті постає не як прагматичне набуття навички (soft skill), а як етичний імператив, що формує здатність сприймати "Іншого" не як ворога, а як партнера.

Питання взаємозв'язку мови та культури, а також етичних аспектів комунікації

розглядалися у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Фундаментальні основи лінгвокультурології та гіпотези лінгвістичної відносності заклали Е. Сепір та Б. Ворф, ідеї яких розвивали у сучасному дискурсі А. Вежицька (концепт "культурних скриптів") та К. Крамш [1]. В українській науці проблему міжкультурної комунікації та мовної особистості глибоко досліджували Ф. Бацевич, який акцентував на комунікативній девіатології та причинах комунікативних невдач [2]. Етичний аспект перекладу та діалогу культур висвітлювали у своїх працях М. Стріха та Р. Зорівчак. Водночас, роль іноземної мови саме як *етичного регулятора* в умовах кризових глобальних викликів потребує подальшого осмислення, особливо з урахуванням новітніх соціолінгвістичних реалій.

Метою статті є аналіз ролі іноземних мов у формуванні етики міжнаціональної взаємодії та визначення лінгвістичних чинників, що сприяють досягненню міжкультурного порозуміння. Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- ✓ з'ясувати роль міжкультурної компетенції у запобіганні конфліктам;
- ✓ проаналізувати мову як носій етичних норм та цінностей народу;
- ✓ визначити стратегії подолання ксенофобії через вивчення іноземних мов.

Мова є не лише дзеркалом культури, а і її формою. Опановуючи іноземну мову, людина неминуче стикається з іншою системою координат, іншою логікою побудови думки. Це явище в науці часто називають "вторинною мовною особистістю". Саме тут зароджується етика взаємодії: через розуміння того, що твоя картина світу не є єдиною можливою. Етичний вимір володіння іноземною мовою полягає у понятті "емпатії". Як зазначає британський дослідник М.Байрам, метою мовної освіти має бути не лише лінгвістична правильність, а й "міжкультурна громадянськість" (intercultural citizenship) [3, с. 45]. Це означає здатність людини вийти за межі власного етноцентризму. Знання мови "Іншого" знімає страх перед невідомим, який є коренем агресії та ксенофобії.

Особливу увагу слід звернути на категорію "політкоректності" та "мовної чутливості". У глобальному світі етика спілкування вимагає відмови від стигматизуючої лексики, стереотипів та упереджень, які часто закріплені у фразеології чи сленгу. Наприклад, вивчення англійської мови сьогодні — це не лише засвоєння граматики, а й розуміння нюансів інклюзивності, гендерної рівності та поваги до расової різноманітності. Ігнорування цих аспектів, навіть за умови ідеального словникового запасу, призводить до комунікативного провалу та етичного конфлікту.

Для України сьогодні це питання є критичним. В умовах війни українці стали активними суб'єктами глобального діалогу. Володіння іноземними мовами дозволяє нам не лише доносити правду про події в країні, але й робити це етично виважено, зрозумілими для західного реципієнта кодами, апелюючи до спільних цінностей свободи та гідності. Як слушно зауважує О. Забужко, мова — це інструмент безпеки нації [4]. Здатність говорити зі світом однією мовою (у прямому і переносному сенсі) є запорукою суб'єктності держави.

Водночас, етика міжнаціональної взаємодії передбачає не лише вивчення мов домінантних культур (англійської, німецької), але й повагу до мов меншин та сусідів. Справжнє порозуміння можливе лише за умов "лінгвістичної гостинності" (термін П. Рікера), коли сторони готові до перекладного компромісу заради спільного блага [5].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що іноземна мова в сучасному світі є фундаментом етики міжнаціональної взаємодії. Вивчення мов сприяє гуманізації образу "Іншого" та руйнуванню негативних стереотипів, розвитку когнітивної гнучкості та культурної емпатії та побудові діалогу на засадах взаємоповаги та партнерства.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у дослідженні впливу цифрових технологій на етику міжмовної комунікації, а також у вивченні особливостей сприйняття українського культурного нарративу в іншомовному середовищі. В умовах глобальних викликів філологія має виходити за межі кабінетів, стаючи інструментом дипломатії та миру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Kramersch C. Context and Culture in Language Teaching. Oxford : Oxford University Press, 2013. 304 p.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. 2-ге вид., допов. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
3. Byram M. From Foreign Language Education to Education for Intercultural Citizenship: Essays and Reflections. Clevedon : Multilingual Matters, 2008. 272 p.
4. Забужко О. Мова і влада: до проблеми мовного імперіалізму. "Дніпро", № 11, 1990. С. 2–6.
5. Рікер П. Сам як інший / пер. з фр. Київ : Дух і Літера, 2002. 458 с.

Стаття надійшла до редакції

12 лютого 2026р.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ
ІНСТРУМЕНТІВ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

УДК 373.3.091.3:004:811.161.2]:004

БЕРЕЗОВСЬКА ВІТАЛІНА

здобувачка вищої освіти

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Науковий керівник: к. філол. н., старший викладач

кафедри української філології О. М. Похилюк

Abstract. *The article substantiates the organizational and methodological foundations for using digital tools in lessons of the language and literature educational field amidst today's challenges. Attention is focused on the effectiveness of using digital tools, provided they are expedient and organically combined with traditional teaching methods, which guarantees the preservation of the lesson's content integrity and prevents the dominance of the game component over the educational one. A set of methodical recommendations is proposed for teachers regarding the selection and adaptation of digital resources for synchronous and asynchronous learning formats. Digital tools that are advisable to use for the purpose of language and speech training are specified. Emphasis is placed on the need for continuous improvement of the teacher's technological competence to ensure the effectiveness of the educational process. It is proved that the systematic use of digital technologies creates a holistic ecosystem for the formation of speech competence in primary school students.*

Keywords: *digital tools, language and literature education, elementary school, younger students, Ukrainian language, gamification, interactive learning.*

Постановка проблеми. Стрімка стали невід'ємним складником мовно-цифровізація освітнього простору та сучасні літературної освіти. Попри значний виклики (пандемія, воєнний стан) зумовили дидактичний потенціал ІКТ у забезпеченні необхідність трансформації навчання в наочності та персоналізації навчання, їх початковій школі, де цифрові інструменти

впровадження супроводжується низкою суперечностей.

Однією з основних проблем є недостатня кількість методичних рекомендацій, які б допомагали вчителю не просто використовувати цифрові ресурси, а гармонійно інтегрувати їх у структуру уроку української мови. Також складність полягає у відборі ефективних інструментів серед їх великого різноманіття, оскільки вчителі часто відчують труднощі з оцінюванням доцільності конкретних сервісів для реалізації програмових завдань.

Крім того, рівень результативності інноваційного навчання прямо залежить від технологічної компетентності педагога та його здатності створювати безпечний психологічний мікроклімат у цифровому середовищі. Неоднаковий доступ учнів до технічних засобів та різний досвід вчителів у використанні ІКТ створюють бар'єри для рівноцінного розвитку мовленнєвих здібностей школярів.

Отже, розв'язання окреслених проблем потребує розроблення цілісної методичної системи, яка включатиме чіткі алгоритми застосування цифрових засобів, критерії їх доцільності на різних етапах уроку мови та дієві механізми підтримки педагогів у процесі формування інноваційного освітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впровадження інноваційних технологій в освітній процес початкової школи перебуває в центрі уваги багатьох сучасних дослідників. Фундаментальні теоретичні засади інтерактивного навчання, їхні різновиди та практичні аспекти використання в освітньому процесі розкрито в працях О. Пометун та Л. Пироженко.

Цінні методичні рекомендації щодо застосування цифрових технологій у початковій ланці освіти містяться в наукових працях М. Винокурової, О. Єльнікової, Н. Шолохової, О. Стребної, А. Соценко та О. Комар.

Попри значний науковий доробок, питання розроблення теоретико-методичних засад навчання молодших школярів саме мовно-літературної галузі із застосуванням сучасних цифрових інструментів залишається висвітленим фрагментарно. Актуальність обраної проблеми, її теоретичне й практичне значення, а також необхідність удосконалення мовної освіти в умовах цифровізації зумовили вибір теми наукового дослідження та вказують на необхідність його проведення.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробленні організаційно-методичних засад ефективного використання цифрових інструментів для інтенсифікації мовленнєвого розвитку молодших школярів та забезпечення цілісності освітнього процесу в умовах змішаного навчання.

Завдання дослідження:

- ✓ з'ясувати стан розробленості проблеми застосування цифрових технологій у початковій освіті в педагогічній теорії та практиці;
- ✓ розкрити дидактичний потенціал цифрових інструментів;
- ✓ здійснити порівняльну характеристику функціональних можливостей популярних онлайн-сервісів;
- ✓ визначити педагогічні умови, що забезпечують баланс між гейміфікацією та традиційними методами формування мовленнєвої компетентності;
- ✓ сформулювати методичні рекомендації для вчителів початкових

класів щодо відбору та адаптації цифрового контенту для синхронної та асинхронної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку початкової освіти характеризується глибокою трансформацією підходів до навчання. Запровадження інновацій сьогодні – це не просто данина моді, а об'єктивна потреба, викликана зміною ставлення до освітнього процесу з боку всіх його суб'єктів: учителів, учнів, батьків та громадськості. Традиційні методи навчання, попри свою фундаментальність, поступово втрачають здатність повною мірою задовольняти потреби «цифрового покоління» учнів. Глобальна інформатизація ставить перед школою виклик: інтегруватися в цифровий простір або залишитися на периферії інтересів дитини.

В Україні процес цифровізації освіти набув особливої гостроти та прискорення через критичні зовнішні чинники: пандемію COVID-19 та повномасштабне вторгнення. Ці виклики змусили освітню спільноту в стислі терміни організувати безпечний та якісний навчальний процес для дітей, розсіяних як по всій країні, так і за її межами. Пошук інноваційних форм організації навчання призвів до масового переходу на дистанційний та змішаний формати, де цифрові інструменти стали ключовим чинником успіху.

Навіть із відновленням очного навчання в багатьох регіонах цифрові інструменти не лише не втратили своєї актуальності, а стали невід'ємним компонентом уроку [2].

Цифрові технології є важливим складником інноваційного навчання української мови. Їхній потенціал полягає у тому що:

Абстрактні мовні правила стають конкретними образами завдяки візуалізації матеріалу.

Учень перестає бути пасивним слухачем і стає активним учасником процесу.

З'являється можливість адаптувати темп і складність завдань під потреби конкретної дитини [1].

Сучасний арсенал цифрових засобів не лише забезпечує творчий підхід до вивчення української мови, активізує пізнавальну діяльність та формує навички самостійної роботи, а також охоплює всі ключові етапи уроку. У педагогічній практиці для досягнення цих цілей найбільшого поширення набули такі ресурси:

Google Classroom – платформа для організації навчання, що виступає базою для розміщення матеріалів, відеопояснень і збору письмових робіт учнів;

Padlet – інтерактивна дошка, яку доцільно використовувати для спільної роботи над проєктами та розміщення творчих робіт учнів (малюнків, есе);

LearningApps та Wordwall – сервіси для створення ігрових вправ, що забезпечують візуалізацію мовних одиниць та цікаве відпрацювання навичок;

Kahoot! – платформа для створення онлайн-вікторин, що дозволяє вчителю в режимі реального часу оцінити рівень розуміння матеріалу всім класом і миттєво скоригувати хід уроку.

Оскільки мислення молодших школярів має наочно-образний характер, онлайн-застосунки, яким зазвичай притаманний яскравий інтерфейс, значно полегшують сприйняття інформації та активізують уяву. Це створює підґрунтя для розвитку творчого мислення та нешаблонного осмислення матеріалу.

Сформувати стійку зацікавленість – критично важливе завдання в початковій школі. Вдалий вибір цифрових завдань стає каталізатором розумової діяльності [3]. Пізнавальний інтерес розвиває інтелектуальні здібності та пробуджує почуття гордості за власні досягнення [2].

Використання освітніх платформ оптимізує взаємодію «учитель-учень». Педагог може оперативнo надавати доступ до вправ, тестів та медіафайлів, а учні – миттєво отримувати результат своєї роботи, що підвищує їхню впевненість у власних силах [2].

Результативність впровадження сучасних цифрових технологій в уроки української мови в початковій школі безпосередньо обумовлена рівнем педагогічної майстерності вчителя, зокрема його здатністю гармонійно інтегрувати традиційні підходи з інноваційними. Окрім цього, їх інтеграція вимагає певних професійних умінь і навичок педагогів. Сучасний педагог повинен не лише бути обізнаним в актуальних технологічних трендах, а й оцінювати доцільність їх використання в конкретній навчальній ситуації [1].

Водночас вчителю необхідно дотримуватися балансу: гейміфікація не повинна бути самоціллю. Потрібно уникати переважання ігрового компонента над змістом. На уроках української мови в початковій школі критично важливими залишаються навички каліграфічного письма, розвиток зв'язного мовлення та робота з текстом. Також педагогу варто пам'ятати про методичну послідовність: спочатку пропонувати репродуктивні завдання (на розуміння алгоритму роботи ресурсу), а лише після цього переходити до

частково-пошукових завдань, які вимагають творчого підходу.

Ефективність навчання із застосуванням інновацій нап'яму залежить від мікроклімату в класі. Дитина виявлятиме активність й інтерес до нового лише тоді, коли почуватиметься безпечно. Тому вчителю слід фокусуватися на конструктивному оцінюванні роботи, уникаючи суджень щодо особистості учня [1].

Узагальнюючи досвід використання цифрових інструментів у початковій школі, виокремимо такі основні правила:

Обраний інструмент повинен відповідати поставленим методичним цілям.

Варто надавати перевагу платформам, що не вимагають обов'язкової реєстрації здобувачів освіти задля обмеження збору їхніх персональних даних.

Варто уникати великого розмаїття сервісів, зосередившись на 2-3 базових платформах. Це дозволить усім учасникам освітнього процесу досконало опанувати їх функціонал.

Педагогу доцільно адаптовувати наявні цифрові ресурси або створювати власні для їх ефективного застосування як у синхронному, так і в асинхронному форматах.

Обрані онлайн-інструменти повинні мати інтуїтивно зрозумілий дизайн, який відповідає особливостям сприйняття дітьми молодшого шкільного віку.

Учні повинні отримувати зрозумілі рекомендації щодо використання ресурсів та послідовності виконання завдань.

Навчальний контент має бути яскравим та цікавим, враховуючи нестійкість уваги молодших школярів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті обґрунтовано, що

використання цифрових інструментів на уроках мовно-літературної галузі є дієвим механізмом модернізації початкової освіти. Комплексний аналіз функціональних можливостей онлайн-сервісів засвідчив їх ефективність для активізації навчання, повторення та перевірки знань.

Застосування цифрового інструментарію перетворює традиційний урок на інтерактивний, відповідаючи вимогам сучасного суспільства – розвитку творчої, медіаграмотної та комунікативної особистості, здатної самостійно здобувати знання у цифровому світі. Водночас доведено, що результативність інновацій залежить від їх методичної доцільності, рівня технологічної компетентності

вчителя, збереження балансу між гейміфікацією та традиційними видами роботи, а також від створення позитивного емоційного середовища під час роботи з такими ресурсами.

До перспектив подальших наукових досліджень у цій сфері відносимо поглиблене вивчення ролі цифрових технологій в оптимізації уроків української мови, зокрема їхнього потенціалу в забезпеченні інклюзивного навчання та підтримці учнів з особливими освітніми потребами. Пріоритетним напрямом залишається аналіз впливу тривалої гейміфікації навчального процесу на внутрішню мотивацію молодших школярів і стійкість їхнього пізнавального інтересу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дубовик С. Г., Ткачук Д. В. Організаційно-методичні основи застосування цифрових інструментів на уроках української мови в початковій школі. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Педагогіка»*. 2024. №2. С. 1121-1132. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2\(30\)-1121-1132](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2(30)-1121-1132)
2. Олійник А. М. Використання електронних освітніх платформ на уроках української мови в ЗЗСО як засіб розвитку пізнавальної активності учнів. *Цифрова трансформація в освіті: виклики та перспективи : матеріали Міжн. наук-практ. конф. (Київ, 15-16 квітня 2025 року)*. Київ : УДУ ім. Михайла Драгоманова, 2025. С. 63-66. URL: <https://www.researchgate.net/profile/InnaBezhenar/publication/>
3. Соколова Н. В. Розвиток творчого мислення школярів на уроках української мови засобом використання онлайн-застосунків у 3 класі : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 013 «Початкова освіта» / наук. керівник О. А. Павлик. Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2022. 89 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/>

Стаття надійшла до редакції
12 лютого 2026р.

М. КАННІНГЕМА «ДІМ НА КРАЮ СВІТУ»

УДК 821.111 (73).09 Каннінгем

ГОЛОВАНЮК ВАЛЕНТИНА

викладач кафедри зарубіжної літератури та основ риторики

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»,

ГЕДЗ ДАР'Я

здобувачка вищої освіти

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Abstract. *The article analyzes the features of marginality as a socio-cultural and psychological phenomenon using the example of the heroes of M. Cunningham's novel "The House at the End of the World". The change in the social identity of characters who are "on the edge" and the influence of this state on the creation of distinctive family models are studied. The importance of marginality as a creative factor in finding inner will and overcoming life's emptiness is emphasized.*

Keywords: *marginality, identity, awareness, transformation, social mobility, "stranger".*

Постановка проблеми (актуальність).

У сучасному суспільстві, що вирізняється невизначеністю та відсутністю стандартизованих правильних рішень, питання трансформації соціальної ідентичності стає центральним у наукових дискусіях. Маргінальність нині перестає бути винятково негативним явищем і перетворюється на суттєву ознаку часу, що відображає прискорення темпів життя та труднощі адаптації людини до швидкозмінюваних умов. Роман Майкла Каннінгема «Дім на краю світу» є глибоким мистецьким дослідженням того, як індивід, витіснений на межу соціокультурної норми, прагне віднайти укоріненість у бутті.

Аналіз наукових досліджень.

Психологічний аспект відчуження та екзистенційної кризи в умовах маргінальності аналізували М. Арапакі та Л. Усанова. У контексті американської літератури феномен маргінального героя досліджували О. Кравець, яка виокремлювала «внутрішню чужість» як

маркер етнічної та екзистенційної інакшості.

Мета статті: проаналізувати питання маргінальності у романі М. Каннінгема «Дім на краю світу» та дослідити, як стан «життя на обочині» визначає формування емоційної та соціальної галузей персонажів.

Виклад основного матеріалу.

Маргінальність — це поняття, що з'явилося у 1920-х роках для опису стану особистості, яка перебуває на межі різних соціальних систем, культур чи норм, не ідентифікуючи себе повністю з жодною з них [1, с. 84]. Це ситуація, коли старі зв'язки вже розірвані, а нові ще не сформовані, що породжує особливий тип світовідчуття. Саме таке глибоке розуміння людської відстороненості притаманне творчості Майкла Каннінгема — відомого американського письменника, лауреата Пулітцерівської премії та автора роману «Дім на краю світу». Його літературний шлях, що розпочався у Стенфорді та Університеті Айови, позначений

майстерним дослідженням героїв, які шукають власну ідентичність поза межами традиційного суспільства.

У романі «Дім на краю світу» маргінальність постає як характеристика буття головних героїв. Раніше, звичне визначення маргіналів, як людей, що зловживають алкоголем та наркотиками, є божевільними митцями чи диваками, змінилося. До списку маргіналів почали потрапляти люди, які, здається, чимось відрізнялися серед маси [2, с. 20]. Отож, важливо об'єктивно нейтрально оцінювати маргінальність як особистісний прояв, адже саме визначення вже не несе виключно негативного чи позитивного емоційного навантаження. Герої М. Каннінгема — Боббі, Джонатан та Клер — є яскравими прикладами «гібридів», які не можуть повністю ідентифікувати себе з традиційним американським суспільством середнього класу.

Загалом необхідно зазначити, що поняття маргінальності припускає відсторонену, відчужену позицію героя щодо світу соціальних, релігійних і моральних цінностей [2, с. 31]. У романі М. Каннінгема маргінальний стан героїв починається з травми та втрати укоріненості. Боббі переживає смерть брата та матері, що перетворює його на «загублену» людину. У тексті роману він описується як персонаж налаштований на інших, з глибокою потребою приналежності. Його маргінальність є формою обмеження, проте він знаходить позитивний вихід у творчій зацікавленості, через музику, та вмінні створювати власну систему цінностей, хоч і специфічну. Самопізнання є невід'ємною і вирішальною умовою людського вибору, але Боббі формував власну систему цінностей опираючись на схильності інших

людей, домінуючих над ним, його первинна особистість та власні вибори були заховані від усіх, включаючи його самого.

Джонатан, навпаки, бореться з тиском стандартизованого світу через рефлексію, тож конфлікт його маргінальної особистості зі світом зумовлює потребу у внутрішній свободі. Для Джонатана маргінальність — це спроба осмислити свою ідентичність. Він комплексний, складний персонаж, який поєднує в собі риси дереалізації, та щире бажання віднайти своє місце у світі, який його не розуміє.

Маргінальність також визначають як результат взаємодії різних соціальних умов та екзистенційних потреб людини [3, с. 123]. Життя Клер у романі характеризується схильністю до тривоги і внутрішнім конфліктом. Вона, порівняно з Боббі та Джонатаном, найбільше хилиться до саморуїнування, через не здатність прийняти свій межовий стан у суспільстві.

Поняття «дому» в романі трансформується з географічного об'єкта в систему уявних цінностей. Спроба створити сім'ю у Вудстоку є актом подолання маргінального статусу шляхом створення вільного простору, де кожен з них може бути самим собою. Однак ця спроба стикається з складною реальністю. Клер, яка спочатку виступає як партнер у цьому експерименті, зрештою усвідомлює невідповідність свого внутрішнього стану і обраного способу життя. Коли жінка стверджує, що не є такою ж особливою, хіба що її зовнішній вигляд — це демонструє кризу ідентичності, коли зовнішні фактори маргінальності не збігаються з внутрішньою потребою у стабільному житті.

Тему СНІДу надає трагічного забарвлення маргінальності у творі.

Враховуючи контекст, тепер маргінальність показана читачу як процес відчуження особистості. Джонатан обирає шлях рефлексії, але залишається у своєму замкнутому світі, що є характерною рисою маргінального героя. Боббі, залишаючись із Джонатаном у фіналі, демонструє перехід від «чужинця» до людини, яка приймає відповідальність у межах свого маргінального простору. Їхнє спільне життя є останнім кроком для укорінення у світі всупереч соціальним стандартам [5].

Варто також наголосити на специфіці сприйняття сексуальності у Каннінгема: «Його складне розуміння людської сексуальності не ділить людей на такі категорії, як гетеросексуальні, бісексуальні чи гомосексуальні» [4, с. 8]. Така відмова від чітких дефініцій є проявом «пост-гей літератури», де гомосексуальність не є

основою сюжету, а сприймається як частина більшого соціокультурного досвіду. Герої Каннінгема існують у реальності, де ідентичність є ситуативною.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що маргінальність у романі М. Каннінгема «Дім на краю світу» є багатограним феноменом, що поєднує соціальну відчуженість та екзистенційний пошук. Маргінальність героїв є результатом соціальної травми та кризи ідентичності, спричиненої трансформацією традиційних цінностей сім'ї. У творі це поняття виступає не лише як джерело страждання, а й як поштовх до зміни простору. Гармонійне зростання героїв у такому середовищі залишається проблематичним, проте їхній досвід свідчить про можливість віднайдення ідентичності на межі соціальних норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Арапакі М. В. Трансформація соціальної ідентичності та її вплив на формування культурної маргінальності в сучасних соціокультурних умовах : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 верес. 2023 р.). Одеса : Гельветика, 2023. 340 с.
2. Литвинчук О. В. Ідентичність як проблема маргінального індивіда: соціально-філософський аналіз : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 185 с.
3. Усанова Л., Усанов І. Екзистенційний вимір маргінальності. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2023. Вип. 50. С. 119–125.
4. Bárta P. The Theme of (Homo)Sexuality in the Fiction of Michael Cunningham : bachelor thesis / Charles University in Prague, Faculty of Education. Prague, 2013. 58 p.
5. Ten Years Ago: A Home at the End of the World. 10 Years Ago: Films in Retrospective (blog). 2014. July 25. URL: <https://tenyearsago.wordpress.com/2014/07/25/ten-years-ago-a-home-at-the-end-of-the-world/> (дата звернення: 20.01.2026).

*Стаття надійшла до редакції
12 січня 2026р.*

**СЛІПІ ПРОРОКИ ВОЛІ: ТРАГЕДІЯ ТА
ТРІУМФ УКРАЇНСЬКОГО КОБЗАРСТВА**

УДК 398.87 (=161.2)(091)

УСИК МАРІЯ

здобувачка освіти

Науковий керівник: **ХЕКАЛО ЄВГЕНІЙ**

викладач музичних дисциплін

*Комунальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради»*

В українській історії є багато замовчуваних, недостатньо досліджених, а то й знищених сторінок. Колись це було вигідно радянському режиму, адже він прагнув зруйнувати все українське – історію, традиції, мову, а головне – пам'ять про нашу самобутню культуру.

Однією з таких сумних подій нашої історичної спадщини є винищення на початку минулого століття кобзарства як виду мистецтва і кобзарів – як його носіїв. Тодішні керманічі сталінського режиму усвідомлювали, що у вустах кобзарів, у народних піснях, в рідних мелодіях — весь український народ, в них душа народу, його радості і біди, його прагнення свободи. І це була, так би мовити, мирна зброя, яка підточувала зсередини основи тоталітаризму. Репертуар кобзарів був надзвичайно широкий та колоритний, містив, окрім історичних, наймитські, рекрутські, ліричні, родинно-побутові пісні, балади. Через особливу ритміку, своєрідну виконавську манеру кобзарі мали з народом глибокий душевний і духовний зв'язок. Їхні пісні брали за живе, хвилювали, розчулювали, глибоко вражали. Тому й не дивно, що носії українського, народного, героїчного епосу, яких любив та шанував народ, були ворогами тодішньої влади. Тому вона й вирішила будь-якою ціною

приборкати волелюбне українське кобзарство.

Кобзарів переслідували в усі часи, проте найбільших страждань, лиха й поневірянь народні митці зазнали за сталінського режиму. Він та його поплічники ненавиділи все, що вирізняло українців як окремих етнос від інших пригноблених народів імперії. Та якщо українську мову та пісню на перших порах свого панування комуна ще якимось терпіла, то носії українського героїчного епосу — кобзарі — були для неї найпершими ворогами.

Вже з перших днів утвердження влади «робітників і селян» більшовики влаштовували справжні полювання на сліпих і немічних народних співців, арештовували їх або ж одразу розстрілювали без слідства й суду, а інструменти знищували.

Як «невиправний націоналістичний елемент» кобзарів нещадно цькували в пресі. Тогочасні газети рясніли заголовками: «Проти кобзи — радіо Дніпрельстану!», «Пильніше контролюйте кобзарів!», «Кобза — музична соха!». Народові, який споконвіку кохався в кобзарському мистецтві, силоміць нав'язували «кудесніцу-гармошку» і «кудесніцу-балалайку», зобов'язуючи музичні фабрики України виготовляти їх навіть не сотнями, а мільйонами.

Коли й це не допомогло, ЦК ВКП(б) змінило тактику, видавши укази «Про заборону жебрацтва», «Про обов'язкову реєстрацію музичних інструментів у відділах міліції та НКВС», «Про затвердження репертуару в установах НКО», «Положення про індивідуальну та колективну музико-виконавчу діяльність».

До критики та глузувань кобзарського мистецтва влада залучала пресу і письменників. Втім, деякі діячі української культури відкрито підтримували кобзарів, за що НКВС їх жорстоко переслідувало. Серед них письменники Павло Тичина, Максим Рильський, письменник і кобзар Гнат Хоткевич, художники і фольклористи, дослідники кобзарського мистецтва Микола Домонтович, Порфирій Мартинович, Климент Квітка, Опанас Сластіон, директор Дніпропетровського історичного музею Дмитро Яворницький та інші.

Також з метою перевиховання радянська влада силоміць заганяла деяких кобзарів до капел, ансамблів, квартетів, тріо і т. п. Інших сталінський режим спонукав творити пісні та думи, які б звеличували радянську дійсність. Та більшість співців не захотіла прислуговуватися владі і, мандруючи Україною, далі продовжувала співати прадавні «невольничі плачі», тим самим воскрешати народну історичну пам'ять.

Тоді хтось зі сталінських прислужників запропонував організувати творчий з'їзд кобзарів та лірників з усієї України, щоби потім усіх разом знищити.

Отож на початку грудня 1930 року в Харківському оперному театрі відбувся з'їзд народних співців, куди з різних областей України звели 337 делегатів. Кобзарям пояснили, що на заході буде вирішуватися питання їхнього активного залучення до соціалістичного будівництва,

відходу від виконавських традицій і визначення нових ідеологічних пріоритетів.

Насправді ж з'їзду як такого не відбулося. Пізно ввечері кобзарів, лірників та їхніх малолітніх поводирів повантажили до ешелону і вивезли на околицю станції Козача Лопань (Харківщина). Там, у лісосмузі, їх розстріляли. Тіла поскидали у задалегідь вириті траншеї, а музичні інструменти спалили поряд.

Шукати про цю жахливу трагедію хоча б якоїсь згадки у тодішній радянській пресі (та й десятки років потому) — марна справа. Навіть в архівах колишнього НКВС-КДБ дослідники кобзарського мистецтва не можуть знайти документального підтвердження цієї події, адже сліди своїх злочинів кадебісти замітали дуже професійно.

Факти тогочасних подій було зафіксовано фактично лише з вуст живих свідків, більшість з яких погодилися свідчити про ту трагедію, лише коли Україна стала незалежною.

А от за кордоном деякі свідчення можна знайти. Наприклад, у книжці американського вченого Роберта Конквеста про Голодомор 1932—1933 років «Жнива скорботи» (видана в Україні 1986 р.) згадується: «Популярна в народі національна культура протягом віків підтримувалася в українському селі бардами, оспіваними Шевченком кобзарями, які, мандруючи від села до села, заробляли на життя виконанням старовинних народних пісень і переказом народних балад. Вони постійно нагадували селянам про їхнє вільне і героїчне минуле. Це «небажане явище» тепер було придушено. Кобзарів скликали на з'їзд і, зібравши їх там усіх разом, заарештували. За наявними відомостями, багатьох із них

розстріляли — в цьому була своя логіка, бо від них було мало користі в таборах примусової праці».

Також є згадка про знищених кобзарів у книжці спогадів російського емігранта Шостаковича (1939 р., Лондон): «У середині 1930-х років було проголошено Перший всеукраїнський конгрес лірників та бандуристів, і всі народні співці змушені були разом збиратися і дискутувати про своє майбутнє. «Життя стало кращим, стало веселішим», — говорив Сталін. Ці сліпці йому повірили. Вони приїхали на конгрес з усієї України, із маленьких забутих сіл. Було кількасот їх присутніми на конгресі. Це був живий музей, жива історія України, всі її пісні, її музика, її поезія, і ось майже всіх їх застрелили, майже всі ці жалібні співці були вбиті».

Такі трагедії, як знищення кобзарів, що були носіями українського героїчного епосу, потребують не лише ґрунтовного дослідження і визнання, а й збереження пам'яті про загиблих. Лише розповідаючи всю правду про наше трагічне минуле, вшановуючи невинно вбитих, ми зможемо глибше зрозуміти нашу історію і ті тяжкі випробування, які випали на долю українського народу. І лише таким чином у пробудженій від багатівікового сну вільній, незалежній Україні ніяким можновладцям й політикам, котрі намагаються переписувати

шкільні підручники й замовчувати злочини деспотичних режимів, не вдасться стерти в українців пам'ять про рідні традиції й культуру, про прагнення народу до самоідентичності і незалежності.

Про цю трагічну сторінку української історії потрібно пам'ятати і висвітлювати якнайширше. Значну роль у відродженні пам'яті про ці події відіграла драма 2013 року — українська стрічка «Поводир, або Квіти мають очі» режисера і сценариста Олесья Саніна, в основу сюжету якого покладено мандри радянською Україною американського хлопчика і українського сліпого музики-кобзаря напередодні та під час Голодомору.

5 грудня 2024 року Україна отримала від ЮНЕСКО визнання програми з охорони кобзарсько-лірницької традиції на світовому рівні. Тобто українське кобзарство стало частиною нематеріальної культурної спадщини людства.

Попри розстріли, дух кобзарства вижив. Бандуристи і лірники в еміграції та ті одиниці, що вціліли в Україні, передали традицію далі. Сьогодні бандура — це не музейний експонат, а сучасний музичний інструмент, який знову звучить на передовій і в концертних залах світу. Історія вкотре доводить: можна знищити носія, але неможливо вбити пісню, якщо вона стала частиною ідентичності народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Жеплинський Б. М., Ковальчук Д. Б. Українські кобзарі, бандуристи, лірники. Енциклопедичний довідник. Львів : Галицька видавнича спілка, 2011. 316 с.
2. Жеплинський Б. М., Сінгалевич Ю. О. Коротка історія кобзарства в Україні. Львів: Край, 2000. 161 с.
3. Хоткевич Г. Музичні інструменти українського народу. Харків : Видавець О. Савчук (Серія «Слобожанський світ». Випуск 4), 2018. 512 с.

*Стаття надійшла до редакції
12 лютого 2026р.*

МОВА І ЛІТЕРАТУРА У СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ
ГАМЛЕТ ЯК ПРЕДСТАВНИК НОВОГО ПОКОЛІННЯ. ТРАГЕДІЯ І ТРІУМФ

УДК 821.111(410).09Шекспір

ШУЛИЧЕНКО ОЛЕКСІЙ

викладач кафедри зарубіжної літератури та основ риторики

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Гамлет останні 500 років є символом боротьби з несправедливістю, в якій тріумф помсти сина за батька та покарання злочинців межує з особистою трагедією та крахом ідеалів епохи Ренесансу.

Коло друзів Вільяма Шекспіра охоплювало королівське оточення, включно Єлизавету I. На очах Шекспіра відбувались події становлення майбутньої Британської імперії.

Граф Роберт Ессекс, фаворит королеви, готував заколот проти Корони (події і час прем'єри «Річарда II», 1601р.). Причини заколоту традиційно банальні: інтриги, зверхнє ставлення до оточення, непереборна жага до збагачення і розкоші. Повстання захлинулось, Ессекс страчений.

Трагедії на сцені відбувались синхронно з трагічним життям країни і народу, набуваючи жахливих форм. Королева відвідала спектакль саме в день страти графа Ессекса і переслідування його друга Генрі Саутгемптона. А прем'єра «Річарда II» відбулась в рік створення «Гамлета».

Хід часу в «Гамлеті» — це хроніка внутрішнього розладу принца, отруєного горем і жагою помсти після вбивства батька та одруження матері з дядьком, де місяці перетворюються на вічність сумнівів, філософських монологів і низки смертей, що завершуються остаточною кривавою розв'язкою: поєдинком з Лаертом, знищивши майже всіх головних героїв і символізуючи крах старого світу.

Основні етапи та теми плину часу:

1. Шок і трагедія (початок): смерть батька та миттєве одруження матері з Клавдієм занурюють Гамлета в глибоку депресію, розрив із реальністю. Поява Привиду батька відкриває правду, змушуючи його прийняти місію помсти.

2. Тривале очікування та вдавання (посередині): Гамлет «симулює божевілля», відкладаючи помсту, що відображає його внутрішню боротьбу, сумніви та нерішучість. Час тут сповільнюється, наповнюючись глибокими філософськими роздумами про життя, смерть, зраду та лицемірство.

3. Прозріння і дія (фінал): розуміння марності зволікань і усвідомлення неминучості долі веде до кульмінації: убивства Полонія, божевілля Офелії і, нарешті, до фатальної дуелі, де отрута і мечі завершують цикл руйнування.

4. Символічний плин часу: п'єса відображає зміну епох – крах цінностей і настання світу, сповненого хижачтва та розпусти, де людина опиняється на межі прірви.

Ключовий момент: час у «Гамлеті» — це не просто хронологія, а відчуття вічності в миті, де кожен момент наповнений екзистенційними питаннями та неминучістю долі, як у знаменитому «Бути чи не бути».

Гамлет

Зв'язок часів розпався, і мені

Належить знову об'єднати дні. [3,с.40]

Трагедія Гамлета, його ідеалізм розбивається не лише при зіткненні з

лицемірним та аморальним світом виконується помста на прохання Привида Данського королівства, вона віддзеркалює кризу ідеалів епохи Відродження, коли чудові декорації маскували жорстоку людоджерливу реальність.

Всі намагання принца зберегти гуманну рівновагу не призводять до безпечного результату; він опиняється в «колі Смерті», коли у нього не один ворог (Клавдій), а ціле вороже суспільство (винятки Офелія, Гораціо).

Тріумф Гамлета полягає у відновленні справедливості, навіть ціною власного життя та трагічного усвідомлення потворності світу. Жертовність Гамлета робить його «вічним образом» боротьби зі Злом.

Тріумф принца не лише в розкритті і покаранні за злочин Клавдія. Конфлікт між Гамлетом та Клавдієм переростає рамки особистої ворожнечі між злочинцем і чесною людиною. Він набуває ознак боротьби моральних та суспільних принципів. І не містичний Рок, а логіка життєвої реальності робить невідворотним фінал.

Удавана нерішучість Гамлета призводить до винищення королівського двору Ельсінору і переходу влади до норвезького принца Фортінбраса. Одночасно

виконується помста на прохання Привида батька.

Однак не лише помста є діючою силою молодого принца; його підсвідомо постійно турбує питання честі, особистих чеснот як у батьків (король Гамлет, король Фортінбрас Норвежець), так і у синів (принц Гамлет, принц Фортінбрас, Лаерт).

Гамлет

*Отрута діє. Вже мене живим
Із Англії посольство не застане.*

*Передрікаю: вибір ваш впаде
На Фортінбраса. Сам я теж за нього.*

*Гораціо, скажи йому про це
І що тут відбулось. А далі – тиша.*

(Вмирає) [4,с.135]

Гамлет умирає, залишаючи замість себе Гораціо - особистого друга, який користується найвищою довірою принца.

Гораціо

І я вам привселюдно розкажу

*Про все, що сталося. Розкажу про
темні,*

Криваві і безжалісні діла,

Негадані і помилкові вбивства,

Покарану дволичність і, нарешті,

Про підступи, що привели до смерті

Призвідців. Ось що маю неодмінно

Я розповісти вам. [5,с.136]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гамлет, принц данський / Вільям Шекспір: пер. з англ. Леоніда Гребінки. Київ : Знання. 2017. 207 с. (English Library)
2. Трагедії та хроніки. Книга I./ В.Шекспір: Переклад та впорядкування О.А.Грязнова. Київ. ТОВ «Задруга». 2008, 366 с.
3. Трагедії та хроніки. Книга I. В.Шекспір: Переклад та впорядкування О.А.Грязнова. Київ: ТОВ «Задруга». 2008, С.40
4. Трагедії та хроніки. Книга I. В.Шекспір: Переклад та впорядкування О.А.Грязнова. Київів: ТОВ «Задруга». 2008, С.135
5. Трагедії та хроніки. Книга I. В.Шекспір: Переклад та впорядкування О.А.Грязнова. К: ТОВ «Задруга». 2008, С.136

Стаття надійшла до редакції 10 лютого 2026р.

**THE USE OF FIGURATIVE LANGUAGE
IN CONTEMPORARY ENGLISH SONG LYRICS**

УДК 811.111'276: 784.6

ШЛІХТЕНКО ЮЛІЯ

*доктор філософії, старший викладач кафедри германської філології
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

КУЛІЧЕНКО АНГЛЕЛІНА-АНАСТАСІЯ

*здобувачка вищої освіти
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

Abstract. *The article investigates the use of figurative language in contemporary English song lyrics as a central stylistic and communicative mechanism within modern musical discourse. The study focuses on the functional, semantic, cognitive, and pragmatic dimensions of figurative devices such as metaphor, simile, symbolism, hyperbole, personification, irony, and contrast. Song lyrics are examined as a hybrid discursive form combining poetic, colloquial, and performative features shaped by musical structure and sociocultural context. Special attention is paid to the role of figurative language in emotional expression, meaning construction, identity formation, and audience engagement. The research demonstrates that figurative language significantly enhances the aesthetic value of song lyrics, intensifies emotional impact, and reflects dominant cultural models and social experiences of contemporary English-speaking communities.*

Keywords: *figurative language, song lyrics, stylistics, metaphor, symbolism, contemporary English, musical discourse.*

Main text content. In contemporary linguistic and stylistic studies, song lyrics have increasingly been recognized as a valuable object of analysis due to their complex interaction of language, music, and emotion. Unlike traditional literary texts, song lyrics function primarily within an oral and performative mode of communication, where meaning is constructed not only through verbal expression but also through melody, rhythm, and vocal delivery. This multimodal nature significantly influences the linguistic organization of lyrics, making them concise, emotionally charged, and stylistically dense. Within this framework, figurative language emerges as one of the most effective tools for conveying complex meanings and emotional states in a limited textual form.

Figurative language in contemporary English song lyrics performs an essential cognitive function by enabling abstract concepts to be understood through concrete imagery. Metaphor, in particular, serves as a fundamental mechanism of conceptualization. Emotional experiences such as love, loss, longing, fear, freedom, and self-discovery are frequently represented through images of movement, space, nature, light and darkness, or physical force. Conceptual metaphors like love as a journey, emotions as physical forces, or life as a battlefield are widely employed, reflecting shared cognitive patterns that facilitate listener comprehension. Through such metaphorical mappings, songwriters transform subjective emotional experiences into universally accessible images.

Simile further contributes to the expressive potential of song lyrics by creating explicit comparisons that intensify imagery and emotional clarity. By directly associating emotions or experiences with familiar objects or phenomena, similes make abstract feelings more tangible and vivid. Symbolism, in contrast, operates on a more implicit level, allowing for semantic multiplicity and interpretative openness. Recurrent symbols such as fire, water, night, mirrors, distance, and roads function as culturally encoded signs that evoke emotional associations and collective memory. Symbolic imagery thus enables song lyrics to communicate multilayered meanings without explicit explanation.

Due to formal constraints imposed by musical structure, including rhythm, rhyme, tempo, and repetition, contemporary song lyrics exhibit a high degree of linguistic economy. Figurative language often appears in compressed forms such as implicit metaphors, ellipsis, and fragmented syntactic constructions. These stylistic features enhance emotional immediacy while maintaining brevity. Hyperbole is frequently used to exaggerate emotional intensity, allowing inner psychological states to be externalized and dramatized. Personification transforms abstract emotions or inanimate elements into active agents, strengthening emotional engagement. Irony and contrast introduce evaluative and reflective dimensions, enabling songwriters to express ambivalence, self-awareness, or social critique.

Genre plays a crucial role in determining the stylistic realization of figurative language. In contemporary pop music, figurative expressions typically focus on interpersonal relationships, emotional vulnerability, and personal growth, employing accessible metaphors and familiar imagery. Rock and

alternative genres often favor darker symbolism, metaphorical ambiguity, and paradox to reflect themes of alienation, rebellion, or existential uncertainty. In hip-hop and rap, figurative language functions as a powerful instrument of identity construction and social commentary. Metaphor, irony, and intertextual references are combined with colloquial language to articulate experiences related to race, class, power, and cultural belonging. Thus, figurative language serves not only aesthetic purposes but also sociocultural and ideological functions.

From a pragmatic perspective, figurative language plays a key role in shaping the interaction between performer and audience. Figurative expressions invite interpretation, stimulate emotional empathy, and create a sense of intimacy and authenticity. By drawing on shared cultural symbols and emotionally resonant imagery, songwriters activate collective experiences and value systems. In the contemporary digital media environment, where music is disseminated through streaming platforms and social networks, figurative language enhances memorability, quotability, and emotional resonance. Lyrics rich in imagery are more likely to be shared, reinterpreted, and internalized by listeners, contributing to their cultural impact and longevity.

Moreover, figurative language in song lyrics reflects broader sociocultural realities and emotional landscapes of modern society. Themes such as mental health, identity crisis, social pressure, love instability, and emotional isolation are frequently encoded through figurative expressions. In this way, song lyrics function as a mirror of contemporary experience, capturing both individual and collective emotional states. Figurative language allows songwriters to articulate complex social

issues indirectly, avoiding explicit didacticism while maintaining emotional depth and expressive power.

Conclusions and summary. Thus, the analysis of figurative language in contemporary English song lyrics confirms its central role in shaping the stylistic, cognitive, and communicative properties of modern musical discourse. Figurative devices such as metaphor, simile, symbolism, hyperbole, personification, irony, and contrast function not merely as ornamental elements but as fundamental mechanisms of meaning construction and emotional expression. Through these devices, song lyrics acquire semantic density, emotional depth, and interpretative openness, enabling them to communicate complex personal and social experiences within the constraints imposed by musical form.

The study demonstrates that figurative language serves an important cognitive function by facilitating the conceptualization of abstract emotional states through concrete and culturally familiar imagery. Metaphorical models recurrently used in contemporary song lyrics reflect shared cognitive patterns and sociocultural frameworks, which allows individual emotional experiences to be transformed into universally accessible meanings. As a result, song lyrics become a medium through which listeners can recognize, interpret, and emotionally internalize experiences that resonate with their own lives, thereby strengthening the affective bond between performer and audience.

Furthermore, the research highlights the genre-dependent variability of figurative language usage in contemporary English music. Different musical genres employ figurative devices in distinct ways, reflecting their thematic orientations, ideological

positions, and communicative goals. While pop music tends to prioritize emotional accessibility and universality, alternative and rock genres often rely on symbolic ambiguity and metaphorical complexity, and hip-hop discourse actively employs figurative language as a tool of identity construction and social critique. This diversity underscores the multifunctional nature of figurative language as both a stylistic and sociocultural phenomenon.

From a pragmatic perspective, figurative language significantly enhances the communicative effectiveness of song lyrics by stimulating emotional empathy, encouraging interpretative engagement, and fostering a sense of authenticity and intimacy. In the contemporary digital media environment, where musical content circulates rapidly and competes for audience attention, figurative language contributes to memorability, quotability, and emotional resonance. Lyrics rich in figurative imagery are more likely to be shared, reinterpreted, and sustained within cultural discourse, thereby extending their communicative lifespan.

Finally, the findings of the study suggest that contemporary English song lyrics function as an important reflection of modern sociocultural realities, capturing emotional tensions, identity concerns, and collective experiences characteristic of the present era. Figurative language allows songwriters to address sensitive or complex issues indirectly, avoiding explicit didacticism while maintaining expressive depth and emotional authenticity. Consequently, the stylistic analysis of figurative language in song lyrics not only deepens our understanding of musical discourse but also contributes to broader linguistic research on the interaction between language, emotion, culture, and communication. This confirms the relevance of

song lyrics as a significant and productive field discourse studies.
of inquiry within modern stylistics and

REFERENCES:

1. Alim, H. S. (2022). Stylistic variation and identity in hip-hop discourse. Cambridge: Cambridge University Press. URL: <https://www.cambridge.org> (Date of access: February 13, 2026)
2. Gibbs, R. W. (2021). Metaphor and emotion in language and thought. Cambridge: Cambridge University Press. URL: <https://www.cambridge.org> (Date of access: February 11, 2026)
3. Kövecses, Z. (2020). Extended conceptual metaphor theory. Cambridge: Cambridge University Press. URL: <https://www.cambridge.org> (Date of access: February 10, 2026)
4. Leech, G. (2021). Language in literature: Style and foregrounding. London: Routledge. URL: <https://www.routledge.com/> (Date of access: February 13, 2026)
5. Simpson, P. (2022). Stylistics: A resource book for students. London: Routledge. URL: <https://www.routledge.com/> (Date of access: February 13, 2026)
6. Tagg, P. (2019). Music's meanings: A modern musicology for non-musos. New York: Mass Media Music Scholars' Press. URL: <http://tagg.org/mmmssp/publications.html> (Date of access: February 13, 2026)

*Стаття надійшла до редакції
12 лютого 2026р.*

АВТОРСЬКА ПОЕЗІЯ

«Я – ТАНК, Я – ВІЙНА, Я – ВБИВАЮ»

ЛОБОДА МАРІЯ

здобувачка вищої освіти

КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

*Я – танк, я – війна, я – вбиваю,
Мій рух – це смерть, що не знає жалю.
Де був сад – залишаю руїну,
Де був дім – тільки попів й золу.*

*Я гулом розриваю тишу,
Я сталлю пробиваю душі.
Я – тінь над ранковим світанком,
Я – слід на обличчі солдата.*

*Але хтось у мені бачить страх,
Хтось у серці моїм – лише прах.
Я не вибирав – мене створили,
Щоб у попів надії змаліли.*

*Та навіть броня не без болю:
Мовчить у мені людська воля.
Я – танк, я – війна, я – вбиваю...
Але в снах я про мир співаю.*

*Мої колеса топчуть дороги й мрії,
Я розганяю вітри й спогади враз.
Та в кожному скрипі – відгомін чужої ніжності,
Що колись торкалась мене крізь час.*

*Я бачу, як на полі квітка виростає,
Немов виклик моєму сталевому шляху.
І хоч я водночас зима, і грім, й пожежа,
Вона мовчить, росте й дарує мені весну.*

*Нехай я – образ кінця й початку заразом,
Хай на броні моїй відблиск смертей.
Але під технічною маскою, без наказу,
Не хочу більше чути ні пострілів, ні голосінь людей.*

*І коли зранку хтось озвучить віри про мир,
Я стану хрестом пам'яті між двома світами
І затримаю подих, ніби час спинив свій вир,
Щоб не зникла пам'ять про тих, кого вже немає з нами.*

ВИМОГИ
до підготовки науково-методичних статей
Збірника «ВІСНИК НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу»

До оформлення статей висуваються такі вимоги (Бюлетень ВАК України.–2009.– № 5):
Матеріали, надіслані до редакції, повинні торкатися актуальної проблематики, факти мають бути викладені з максимальною точністю.

Поданий рукопис **наукової статті** мусить бути структурований у такий спосіб:

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виокремлення мети та основних завдань дослідження. Виклад основного матеріалу дослідження. Висновки та перспективи подальших досліджень та містити УДК.

Рукопис **статті з методики** повинен містити: методичну доцільність задекларованої розробки, аналіз попередньо набутого досвіду, розбудову заняття в розгорненому вигляді, практичну вагомість напрацювання та результати впровадження.

До рукопису додаються анотації (українською та англійською мовами), у яких повинна бути чітко сформульована основна ідея статті та стисло обґрунтована її актуальність (обсяг 6-8 рядків), а також ключові слова та словосполучення. При викладанні матеріалу необхідно дотримуватися норм сучасної літературної мови та стандартизованої термінології, уникати позанормативних форм і конструкцій.

Робочі мови журналу: українська, англійська.

До друку у Віснику приймаються статті – результати оригінальних науково-методичних здобутків, які раніше ніде не друкувалися (мінімальний обсяг – 7 А4, максимальний – 12 сторінок, з урахуванням списку літератури, таблиць, графіків, схем та ілюстрацій).

До редакції подавати рукописний варіант статті (з підписом автора чи авторів) та електронну версію публікації.

Рукопис готується за допомогою текстового редактора версії Microsoft Word 7 і вище.

Параметри сторінки: розмір паперу – А4 (книжна орієнтація), усі поля – 2 см, шрифт Times New Roman, 14 pt, міжрядковий інтервал – 1,5.

До статті додаються: короткі відомості про автора (авторів): прізвище, ім'я, по батькові; науковий ступінь, вчене звання, категорія, педагогічне звання, повна назва установи, де працює чи навчається автор; посада, номер контактного телефону.

Редакційна колегія залишає за собою право редагування та коректури поданих матеріалів. Однак, відповідальність за зміст статей несуть автори.

Список використаної літератури оформляти відповідно до Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 та в порядку цитування. Веб-посилання у списку використаних джерел мають супроводжуватися коректними URL-адресами з наведеними датами звернення. Якщо публікація має цифровий ідентифікатор DOI (Digital Object Identifier), його обов'язково слід зазначати наприкінці опису джерела.

Забороняється цитування та внесення до списку використаних джерел, які опубліковані російською мовою, а також іншими мовами, якщо вони опубліковані на території росії та білорусі.

Шановні дописувачі Вісника!

Для отримання довідок, надання зауважень та пропозицій просимо звертатись на Viber

097-211-64-54 або e-mail: heorhiiivna@gmail.com

Медіа-редактор: канд.пед.наук, доц. Марценюк Олена Георгіївна

НАУКОВО-ВИРОБНИЧЕ, НАВЧАЛЬНЕ, ДОВІДКОВЕ ВИДАННЯ

Вісник науково-методичних досліджень Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу

Відповідальність за підбір, точність наведених на сторінках журналу фактів, цитат, статистичних даних, дат, прізвищ, географічних назв та інших відомостей, а також за розголошення даних, які не підлягають відкритій публікації та за дотримання академічної доброчесності несуть автори опублікованих матеріалів. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Матеріали публікуються в авторській редакції. Передрукування матеріалів, опублікованих в журналі, дозволено тільки зі згоди автора та видавця. Будь-яке використання – з обов'язковим посиланням на журнал.

ВИПУСК 1 (51)

Засновник та видавець:

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Реквізити редакції та видавця:

Адреса: 21019, м. Вінниця, вул. Нагірна, 13

Телефон: (0432) 57-50-42, 68-62-25

<https://vgpk.edu.ua/>

Підписано до друку 20.02.2026.

Формат 60x84/8. Папір офсетний. Друк цифровий.

Друк. арк. 21,5. Умов. друк. арк. 20. Обл.-вид. арк. 20,2.

Наклад 100 прим. Зам. № 3796/1.

Віддруковано ФОП Корзун Д.Ю. з оригіналів замовника.

Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця
серія В02 № 818191 від 31.07.2002 р.

21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.

Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852, (098) 46-98-043.

e-mail: info@tvoru.com.ua

<http://www.tvoru.com.ua>